

શીશ્વર દલપતરામ ઢાહ્યાભાઈ સ્મારક ગ્રન્થમાળા, નં. ૪.

ઉપોદ્ઘાત.

તા. ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૮૯૮ ના રોજ ગુજરાત ધર્માત્મ્યુલર સાઈટીની જનરલ સભા મળી હતી, અને તેમાં એવો ઠરાવ થયો કે, 'સ્વ. કવિ દલપતરામના સ્મારક માટે એક જાહેર ફંડ ણદવું.' અને તે 'કવીશ્વર દલપતરામ ઢાહ્યાભાઈ સી. આઈ. ઈ. રક ફંડ' તરીકે સોસાઈટીજીડું રાલવું. તેનું વ્યાજ જૂનાં વ્યો સંશોધન કરી છપાવવામાં તેમ જ ગુજરાતી સાહિત્યના ં તૈયાર કરાવી છપાવવામાં વાપરવું.' એ ઠરાવાન્વયે નીચેના ં તૈયાર કરાવી છપાવવામાં આવ્યા છે:—

વર પુસ્તકનું નામ.	કર્તા—સંપાદક.	કિંમત
સુમદ્રાહરણ.	રા. અંબાલાલ બુ. જાતી.	૧-૦-૦
પદ્યસંગ્રહ.	રા. હિંમતલાલ ગ. અંજારિયા.	૧-૦-૦
નરસૈંમહેતાનું આલ્પાન.	રા. હીરાલાલ ત્રી. પારેલ.	૦-૮-૦
પંદરમા શતકના પ્રાચીન		
	ગુર્જર કાવ્ય. રા. વ. કેશવલાલ હ. ધ્રુવ.	૧-૦-૦

सांकळियुं:

- १ उपोद्घात
- २ प्रस्तावना
- ३ रणमहोद
- ४ वंसन्तविलास
- ५ सीताहरण
- ६ उपाहरण
- ७ प्रबोधचिन्तामणि
- ८ परिशिष्ट

પ્રસ્તાવના

સંગ્રહનું પ્રયોજન.

૧૪૪૪૪૪

૧. ઈસવી પંદરમા શતકના જૂની ગૂજરાતીના કાવ્યોનો આ હ જે હ વાચક સમક્ષ મૂકુ ટું, તેમા મેં માત્ર ન્હાના સલંગ કાવ્ય ૧ છે. કાદંબરી અને કાન્હદેવપ્રબંધ જેવા લાના કાવ્ય કાચવા ત્રી ધીરન કે ફુરસદ ન હોય એવા રસિકુ જન માટે અને પ્રાચીન નાનો પરિચય નવો કેલવવો હોય એવા સ્વંતીલા અભ્યાસક માટે સંગ્રહ છે. ઝડ, દેશી અને ગીતના વપરાટનો ઇતિહાસ ઉકેલવામા તે મદદગાર થશે. એમા પાંચ કાવ્ય સમાવ્યા છે રણમહાઝંદ, તલિલાસ, સીતાહરણ, ઉપાહરણ અને પ્રવોધર્ષિતામણિ.

રણમહાઝંદની હાથપ્રત

૨. પહેલા કાવ્યની હાથપ્રત પૂનાની ડેકન કોલેજના સરકારી હમાયી મઠી આવી હતી. જૂની ગૂજરાતીના અભ્યાસ અથે સદગત

૧. ડેકન કોલેજની પ્રતમા એક જ હાથે ઉતારેલા ત્રણ કાવ્ય તા, આરમમા મુરદાસકૃત કર્ણવરતાણ, પછી કાન્હદેવપ્રબંધ, અને તે છી રણમહાઝંદ. પહેલુ કાવ્ય પિસતાલીસ કડી ઉત્તારી પડતુ મૂલ્યુ તુ ચોપડામા એક ઢેકાણે લેસકના હસ્તાક્ષરમા ઓસડિયાની દીવ લી છે, તેથી લેસક જ ચોપડાનો માલિક હશે એમ સમજાય છે. એ પડો પાછલથી કોઈ જૈનની માલિકીમા ગયો જણાય છે. શયી જે ક ઢેકાણે જૈન આગમને અનુસરતુ કથન છે પ્રસ્તુત હાથપ્રત ઉપર કારી સંગ્રહમા દાખલ થયાની નોંધ નીચે પ્રમાણે છે - No 1541 1891-95, Dec Col, Extent foll 54+4

નવલરામભાઈ ગુજરાતશાહીપત્રમાં છાપેલો કાન્હડદેવપ્રબંધ વાંચનાં મતિ મૂઝાયાથી પાઠશુદ્ધિ સારૂ મેં એ પ્રબંધની હાથપ્રત પૂનેથી મંગાવી હતી. અપૂર્વ પઢી રહેલા 'ગોપનાથની સેવા કરતાં જેમ મહેતાનીને ગોપીનાથના દર્શન થયા, તેમ મને પણ એમાંથી અગાધાર્યો અપૂર્વ લાભ થયો. કાન્હડદેવપ્રબંધની એ જૂની લિખિત પ્રતમાં રણમહાઠ્ઠનો પણ ઉતારો હતો. એને છેડે શ્રીધર વ્યાસકૃત 'રા રણમહા ઇંદ્ર । સં. ૧૬૬૨ માર્ગ ।' એટલા અક્ષરો હતા. આ ટૂંકી પુસ્તિકાએ ઉતારાની સાલ ઉપરાંત મારા માગ્યે રણમહાઠ્ઠના કર્તાનું નામ પણ જાણી શકાયું છે. કાવ્યની અંદર શ્રીધરે પોતાનું નામ નોંધ્યું નથી અને રચના સાલ પણ આપી નથી. એક ઝળપ લેલકે દૂર કરી છે. બીજી કાવ્યના નાયકનો ઇતિહાસ પૂરે એમ છે. માટે ઈંદરના રાવ રણમહાનો વૃત્તાંત રાસમાળા બગેરેમાંથી તારવી નીચે આપૂં છું.

ઈંદરનો રાજા રણમહા.

૩ ઈંદરની ગાદી સ્થાપનાર રાઘોડ રાવ સોમંગજીથી ઊઠ્યો પુરુષ ને રાવ રણમહા. એણે ઈંદર રાજ્યની સીમા વિસ્તારી અને ઈંદર મદન સ્થાપિત અમર કરી. મેવાડ અને ઈંદર વચ્ચેનો ભાગર દેશ જાહેજા પાસેથી જીતી લઈને રાવ રણમહાએ એક સોલંકી પટાવતને આપ્યો. બહોળી મુસલમાનોએ શાલોરથી હાંકી કાઢેલા સોનગિરા ઠાકોરને પણ તેણે જોરામીરપુરનો પટો કરી આપી પોતાને ત્યાં રાખી. છીસો.

૨ સોનગિરા ચોદાણ કાન્હડદેવ અને તેનો પુત્ર વિરમદે અઢાઢદીન વાદશાહ સાથેના ગિરહમાં સંવત ૧૨૬૮માં કામે આવી

રાઠોડ રાવના દરબારમાં અગિયાર શૂરા સરદારો હતા. એ રણલેલના સેલાહીઓ માટચારણની વીરકથામાં રણમહા નામે વિદ્યાત છે. રંણરામિક રાવ એ પરાક્રમી પટાવતોની ગ્રહમાલ્લાનો સૂર્ય હતો.

૪ રાવ રણમહાના સમયમાં પાટણનો સુબેદાર અફરહાન હતો. ઈ.સ. ૧૩૯૧ માં દિલ્હીના વાદશાહે તેને ગૂજરાતનો હાકેમ નીમ્યો હતો. નવો સુબેદાર હિંદુ રાજારાણાને સંબોધ્યા કરવા ઇચ્છતો હતો.

ગયા; અને જાલોર મુસલમાનોના હાથમાં ગયું. તે પછી કાન્હડદેના માદ માલદે મૂલાલાએ દિલ્હીના વાદશાહનો આશ્રય લીધો, એની અને એના ધનજીનો હકીકત રાજસ્થાનની તવારિખમાં મળી આવે છે. કાન્હડદેની શાસનામાં ચિરમદેથી છઠ્ઠો પુરુષ અગ્રેરાજ ગયો, જેની આજ્ઞાથી કવિ પદ્મનામે સંવત ૧૫૧૨ માં કાન્હડદેપ્રવંચ રચ્યો. મુસલમાનોએ જાલોરથી હાકી કાઢેલા જે સોનગિરા ઠાકોરને રાવ રણમહા આશ્રય આપ્યો, તે આ અગ્રેરાજનો દાદો હશે એવું કાન્હડદે અને માલદેના પેઢીનાર્માંની ગ્રાંથીક તપાસ ઉપરથી મારું માનવું છે. રણમહાહાલની કડી ૬૨-૬૩ માં સોનગિરા કાન્હડદેનું યશોગાન છે, તે જોરામીરપુરની જામીરના સોનગિરા ઠાકોરના સંબંધને લીધે હશે. જો આ મંતવ્ય સત્ય હોય, તો કાન્હડદેપ્રવંચ જોરામીરપુરમાં અગ્રેરાજે પદ્મનામ પાસે રચાવ્યો હશે. પ્રસ્તુત કાવ્ય ગૂજરાતી ભાષામાં છે, તે ઉપરની કલ્પનાના લાગમા સાક્ષી આપે છે. જો જાલોર તાલુકાની જામીરના ઠાકોરે એ પ્રવંચ રચાવ્યો હોત, તો તે સો એ સો વણ રાજસ્થાનો કે હિંદીમાં હોત. ત્યાંના પ્રવંચ અને રાસા એ ચેમાની એક માપામાં હોય છે, ગૂજરાતમાં નથી હોતા. હિંદીનું સાહિત્યક્ષેત્ર આજે ઉત્તર હિંદ, રાજસ્થાનનું રાજસ્થાન અને ગૂજરાતનું ગૂજરાત છે.

पोताना अमलना श्रीने ज वषें तेणे ईंडर उपर सवारीयी ए नीतिने
सूत्रपात कयों. ए सवारीमां, संभव छे के पहाडी मुलरानी ओळी
माहीतिने लीधे, रावनी राजधानीए पहोच्या विना ज देश लुंटी
खानेने पाटण पाठा वळवू पडचू. पाच वरस पळी अफरखाने ईंडर
उपर फरी सवारी करी; अने तळोटीनूं शहेर हाय करी गदने घेरो.
घाल्यो. दरमियान उत्तरमा दारुण उत्पात साथे भारे ऊयलपायलना
चमकावनारा समाचार मळ्या. तार्तरी विनेता तैमुर एकाएक दावा-
नळनी पेटे आवी दिल्ली वाळी अनर्गळ लूट छेई स्वदेशे पाछो
वळी गयो हतो; पराभव पामेलो छोदी बादशाह पाणीपतना मेदान-
मांयी पलायन करी गयो हतो; अने तस्त खाली राखूं हतूं. आ
संनेगेनेो लाभ लेवानूं तकावतो खान रणमछ साथे मुलेह करी
पाटण पाठो फर्यो. सुवेदार अफरखान मदी स्वतंत्र सत्ताधारी थपेळा
मुलतान मुअफरशाहे व्रण वर्ष पछी अनित ईंडरने जातवा वळो एक
सवारी करी. कहे छे के आ सवारीमां मुलताने ईंडर शहेर अने
गद कवने कर्या. परंतु ते तेना हायमां रखां नहि; तेयी समजाय छे
के ईंडर लुंटी मुअफरशाह गदमा थाणूं मूकी पाटण पाठो वळ्यो हरो.
ए सवारी दरमियान राव रणमछ हतो नहि; ते विसनगर गयो
हतो. त्याधी वळी आवी, मुलताने गदमां जे थाणूं मूक्यं हतूं तेने
हंकी कादी, रणमछे गद पाठो हस्तगत कयों. व्रण व्रण सवारी
थया छतां ईंडरने शूरो राव गूनरातना सुवेदार मुलतानने ताचे न
थयो ते न ज थयो.

પવાડાનો રચનાકાલ.

૧ આ રીતે ઈંદર ઉપર ક્ષપરખાને જે ત્રણ સવારીઓ કરી, તેમાંની બીજી સવારી રણમહાહંદમાં વર્ણવેલી હોવાનું અનુમાન થાય છે. સંસ્કૃત પૂર્વાભાષની પાંચમી આર્યામાં તૈમુરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, એટલે કરીને ઈ.સ. ૧૩૯૩ ની સવારી તો રણમહાહંદમાં અભિપ્રેત હોઈ શકે જ નહિ. વઢી ત્રીજી વાર ક્ષપરખાન ઈંદર ઉપર સવારી લેઈ ગયો ત્યારે, કહે છે કે, રણમહા વિસનગર તરફ હતો; એટલે ઈ.સ. ૧૪૦૧ ની સવારી પણ પવાડામાં નિરૂપણ કરેલી સવારી હોવી શક્ય નથી. બીજી જ સવારી એવી છે કે જેમાં ક્ષપરખાન અધવચ્ચે ઘેરો ઝઠાવી પાટણ વઢી જાય છે. ફારસી તવારિખનવેશો તાર્તરી તૈમુરની ચઢાઈને લીધે છાલી પડેલા દિલ્હીના પાદશાહી તરફ માટેની તાતારખાનની હિપ્સાને એના પિતા ક્ષપરખાનના અપસરણના કારણ તરીકે આગળ ધરે છે, ત્યારે ગૂજરાતી કાવિ તેને રાંણા રણમહાના ધસારાથી હારી નાસી છૂટ્યાના કાર્યરૂપે વર્ણવે છે. કાવ્યના આરંભમાં શ્રીધર કહે છે કે મુસલમાન લશ્કરની સુધારી કરનાર બે, એક યમલુલ્ય તૈમુર અને બીજો શકશલ્ય રણમહા. સમકાલીન પ્રાસંગિક લેખ ઉત્તરકાલીન ગઝાલોર ઇતિહાસ કરતાં વધારે વિશ્વાસપાત્ર લેખાય, એ માન્યતાને અનુસરતાં, બીજી ચઢાઈમાં ક્ષપરખાનને સુધારી લખી ઘેરો ઝઠાવી પાટણ ભાગી જવું પડ્યું અને રણમહાની જીત થઈ, એવા નિર્ણયે હું આવું છું. એ બીજી ચઢાઈની તારીખ તે જ રણમહાહંદ

રચાયાની તારીખ. એ રીતે એ કાવ્ય ई. સ. ૧૩૯૮ માં તૈમુરની સવારી પછી તરત જ રચાયું ઠરે છે, ટુટલેકે ईસવી ચૌદમા શતકના અંતમાં. બે વ્રણ વરસના તફાવત તરફ આંતર્યાચામણી કરી મેં તેને ईસવી પંદરમા શતકનાં કાવ્યોમાં અગ્રસ્થાન આપ્યું છે.

કર્તા અને તેની હતિઓ.

૬ કવિ શ્રીધરનાં વ્રણ કાવ્ય મારા જોવા માળવામાં છે:—
 ભાગવત દશમ સ્કંધ^૪. સપ્તશતી અને રણમહાકાવ્ય. તે વ્રણે હંદોવદ્ધ છે. પહેલા કાવ્યની એકસો સત્તાવીસ તૂકની અધુરી હાથપ્રત જૂની ગૂજરાતીના રસિયા સદ્ગત મણિલાલ વકોરમાઈ વ્યાસને મળી હતી. તેમાંથી આરંભના થોડાક-શ્લોક તેમણે ઉતારીને મારા ઉપર મોકલ્યા હતા. એ કાવ્ય આજે એ મળી આવે (અને તે અસલ રૂપમાં મળી આવે), તો જૂના સાહિત્યમાં વહુ ઉપયોગી ઝમેરો થાય. સપ્તશતીમાં માર્કેન્ડેય-પુરાણનાં દેવીચરિત્ર સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યાં છે. એકસો વીસ તૂકના એ કાવ્યમાં આરંભે એક શાર્દૂલવિક્રીદિત સંસ્કૃતમાં છે. તે પછી ચાર ઘાત (ચોપાઈ) છે. ત્યારપછી બે આર્યા (ઉપગીતિ) ચાર રૂપક^૫

૪ હાથપ્રતમા કવિત્વભાગવત સરા છે.

૫ રોડલા (અક્ષર ૩૧) નામે અક્ષરવંધ, અર્ધનારાચ (પ્રમાણિકા), તોટક, સચ્ચિની, મમણડલી (મ્રમણવલી), કામતીડા (ગુરુ ૧૬), અને નારાચ, એ છરૂપવધ, તથા હનુમત (દા દાલ દાદા ગાલ), અધસારસી, પાથડી (પથરી), સારગ (૪ દાદાલ), વાઢવ (રોડા), સારસી (હંરિગીત), હાંદકી (મરહટ્ટા), ત્રિમંગી અને ગીતા (દા+દા દાલદા+દાલગાગા) એ નવ માત્રાવંધ હંદ, તે સોલ રૂપક.

અને એક પૂરવઝાહુ (દોહરો) મઢી પરસ્પર ચમકાવી સાંકઢી ઢીધેઢી સાત સાત તૂકના સોઢ. લંડ આવેછે. છેવટે ચાર છપય મૂક્યા છે. રણમહાઢંદમાં માત્ર સિતેર તૂક છે. આરંભની દસ આર્યા સંસ્કૃતમાં છે; તે શુદ્ધ પથ્યા આર્યા છે. વાકીનૂં વાવ્ય મૂજરાતીમાં છે. તેમાં ઘુપ્પઈ (ઘાત), સિંહવિલોકિત^૬, સારસી (હરિગીત), હાંદકી (મરહટ્ટા), દુમિલા અને દુહુ (પૂરવઝાહુ) એ છ માત્રાવંધ, મુંગ-પ્રયાત અને નારાવ એ વે રૂપવંધ અને મિત્ર માત્રાવંધ છપ્પય, એ છંદો વાપર્યા છે. અનુપ્રાસ અને પ્રાસ જેમ સપ્તશતીમાં છે તેમ રણમહાઢંદમાં પણ છે. પરંતુ શપ્તશતીની ચમકસાંકઢી રણમહાઢંદમાં છે નહિ.

પવાડાની સમાલોચના.

૭ રણમહાઢંદ ન્હાનૂં પણ વીરરસથી ડપરાતૂં ઉત્તમ વાવ્ય છે. એની શૈલી પ્રૌઢ અને ઓજસ્વી છે. વ્યાં વયો છંદ વક્તવ્યને અનુકૂલ થશે તેના નિર્ણયમાં શ્રીધેરે સંપૂર્ણ કલાચાતુર્ય અને રસમર્મજ્ઞપણૂં દર્શાવ્યૂં છે. કવિએ નાયકના વીરત્વનૂં જે વર્ણન કર્યૂં છે, તે તો શાન્ત વૃત્તિ-વાળા વાચકનાં એ રોમાંચ લઢાં કરે તેવૂં અને હૃદય હલવલાવી નાંલે એવૂં છે. કમધજ વીરનો ડપાટો કંડ ઓર જ હતો. ડધાંધઢી સાંજે ઘોલકામાં, તો માઢ્ધમ રાતે લંમાંતમાં અને મોઢા મલસકામાં તો પાટણમાં રણમહા આવ્યાની બૂમ પડતી. એનૂં નામ સાંધઢી મુસ-લમાન થાણદારો થરથર કંપતા. મોઢાસાથી પાટણ જતો સરકારી

૬ પ્રાકૃતાપિઢ્ઢલમાં એનૂં સિંહાવલોક નામ છે; જુઓ પ્રા. પિ. ।

૧૧૧૧. વાણમીરણ અને સિંહવિલોકિત કહે છે.

સ્વજાનો પણ રણમહે વેષક્રાપ મારી શૂંટી લીધો. પ્તની ફરિયાદ
 સુલતાને કાને પ્તહોચી. તે અત્યંત ક્રોધે મરાઈ મંજાવર લશ્કર છેડે
 ર્ઈદર ઉપર પ્તહી આવ્યો. આમ તઝાદીમાં મુસલમાન સિપાઈઓ મૂઝ
 મરદતા, હોંકારા કરતા અને તીર વરસાવતા ધસે છે, આમ ગદ ઉપર
 રોદ્ર રસના આવેશમાં રાતી આસે જોતા રણમહની મૂઝ ફરકે છે.
 આમ સુલતાની નેના આકાશમાં ફરહો છે અને રણતૂર મદમદે છે;
 આમ મંધીર નાદે દમકતૂં રાવઝી ઢોલ રજપૂત સુમટોને રણલેલ લેલવા
 તેડે છે. આમ મુસલમાનો મર્જના કરતા આગઝ વધે છે; આમ રાઠોડ
 રાણો મંપાવવાને અધીરા થઈ રહેલા ઘોડાની લગામ લેવતો ઝમો છે.
 ક્ષપરલાન ર્ઈદર પાસે પડાવ નાલે છે, અને આવી માયૂ નમાવી હાલહાલ
 લૂંટેલો સ્વજાનો ધરી ઢેવા રાણાને કડક કહેણ મોકલે છે. રણમહ
 માયામાં ધામે એવો ઉત્તર કહાવે છે. સુલતાન તઝાદીનું શહેર લૂંટે
 છે. ગ્રાહિ ગ્રાહિ કરતી પ્રજાની વ્તારે રાણો ઢૂંગર ઉપરથી સુમટ સાથે
 જઝધોચના ક્ષપાટે ઝતરી પડે છે. ક્ષપરલાનનૂ લશ્કર રજપૂતોને મેટવા
 પહાણા ઠેકતૂં ગદ ઉપર પડે છે. કવિ એ ને પક્ષના ધસારાનૂ અને
 અપઢાટનું અદ્ભુત વર્ણન આપે છે. રાઠોડના વજ્રપ્રહાર સામે મુસલમાન
 ટકવાનું કરે છે, પણ હાફી જાય છે, લયડિયા લાયડે, પાઝા પડે છે
 અને છેવટે પૂંઠ ફેરવી ધામે છે. મોટા અમીર ઝમરાવો ઢાતે તરણા
 છે છે. વાજી હાથથી મર્ડ, પટલે સલામતી ર્ઈચ્છી સુલતાન ક્ષપરલાન
 પાટણનો રસ્તો લે છે. રાણા રણમહની જીત થાય છે; અને વિજયના
 યાના મદમદે છે. તે જાણે એમ કહે છે કે ‘ધાર મદમા જયમતાકા

ખરફરાવી જાણો, કિલ્લે કઢીમાં તોવા પોકરાવી જાણો. મરુચ મેઘું જાણો, શંખાત લીધું જાણો, અરે પ્હો ફાટતાં ફાટતાં મુસલમાને રાઘડી ફગડી પાટળમાં શુદ્ધ સુલતાને કેદ કર્યો જાણો. પૃથ્વી પર રાણો રણમહા એકછત્રે રાજ્ય કરશે.' આ રાઘોડ ધીરનાં સ્વાવર અને જંગમ સ્મારક રણમહાચોકી અને રણમહાછંદ. ગદ ઉપરની બેઠક તો રણમહાનું જ સ્મરણ આપશે; શ્રીધરનો પવાહો તો રાણાને અને કવિને ઉભયને ચિરંજીવ રાખશે. રણમહાછંદના જોડાનું ધીરરસનું સ્તંભ કાવ્ય ગૂમરાતીમાં છે નહિ.

તેમાંથી મળતી વિશેષ માહિતી.

૮ પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસિક કાવ્ય ઈ. સ. ૧૩૯૩ ના ઈઢરના ઘેરાની હકીકત આપવા ઉપરાંત પાંચ વરસ પહેલાંની ચઢાઈની વિગત પણ પૂરી પાડે છે. ઈ. સ. ૧૩૯૩ માં પ્રફરસ્તાને 'હિંદુ ઠાકોરને પોતાના લંડિયા કરી દેવાનું કામ આરંભ્યું અને તેમ કરવાને માટે પ્રથમ તેણે ઈઢર રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરી.' સિતેરહજારીની સાથે તેનો ન્હાનો ભાઈ શમ્સસ્તાન પણ હતો. દીન ગજાવતા મુસલમાન અને હરનાદ કરતા રજપૂત ચોપટઘાણ આવ્યા. રાવ રણમહે ધસી શમ્સસ્તાનને બાયમાં લીધો. સ્તાનનો ભાઈ મહાકુસ્તીની મહાગાંઠમાંથી મહા પ્રયત્ને તનતોડ પ્રયાસે નાસી છૂટ્યો. શમશેરબાજીમાં રણમહે પ્રફરસ્તાને પણ પરાસ્ત કર્યો, રાણાની તરવારના ફાપાટાથી મોત આવ્યું સમજી.

સુવો રણભૂમિ મેલી જીવ લેઈ નાઠો; ઇટલે ફતેહ કરવા આવેલી ફોજ
 પળ હાર માની માગી. આવૂ રણમલ્લહંદમાં શ્રીધરનું કહેવું છે. મને તે
 મોટે ભાગે લખું લાગે છે. ફારસી તવારિખમાં લખ્યું છે તેવા પ્રકારની
 ફતેહ જો સ્થાને પહેલી ચઢાઈમાં મળી હોય, તો ઈંડર ઉપર
 ધીજી, અને શ્રીજી ચઢાઈ, લેઈ જવાનું કારણ ન રહે. રાણાનું બલ-
 ઘ્રણ સવારીએ પળ એનાયી તોઢાયું નહિ. મુસલમાન સુલતાનોને
 ઈંડરનો ધ્રાસ તો પચીસ વરસ સૂધી, ઇટલે રાવ પૂંજા પર્યંત, તેવો
 ને તેવો રહ્યો. રાઠોડ રાણાનો ઉપદ્રવ ટાલવા છેવટે સુલતાન
 અહમદશાહને ઈ. સ. ૧૪૨૭ માં અંતપાલ દુર્ગ તરીકે અહમદનગર
 વસાવવું પડ્યું. એ હકીકત લક્ષમાં લેતાં ફારસી તવારિખની નોંધ
 સરાહગત ભરેલી અણાધ છે.

અન્ય શ્રીધર.

૧ રણમલ્લહંદના શ્રીધર ઉપરાંત એક ગૌરીચરિત્રનો શ્રીધર છે.

૮ જુઓ રણમલ્લહંદ, તુક ૩૨-૩૩. છાપેલી પ્રતમાં સમસુદીન
 પાઠ છે, તે ચંદલ સમ્મસલાન યાંચવા ચીનતી છે. હાથપ્રતમાં તુક ૩૩માં
 સમસુદીન અને તુક ૬૩ માં સાંતલ પાઠ છે, તે ચંને મૂલ ભરેલા છે.
 છેલી તુકમાં વાહન્ટદેવગંધ અને મુહુળોત નેણસીની રખાતના આધારે
 મુધારી કન્દહ યાંચવું પડ્યું છે, તેમ તુક ૩૩માં સમ્મસલાન પાઠ લેવો
 પડે છે. રણમલ્લહંદની તુક ૫ માં દદ્યો અને દદ્યતે પદયી મૂત અને
 ચર્તમાન કાઠમાં મુસલમાન ઉપર રણમલ્લના વાહુવલ્લના પરક્રમનો નિર્દેશ
 છે, તેથી પણ ઈ. સ. ૧૩૯૩ નો વિજય ઉપસ્થિત છે.

૧ આ કાવ્ય વૃદ્ધકાવ્યદોહન, ગ્રંથ ૬ માં છપાયું છે.

પરંતુ એ શ્રીધર મિત્ર સમજવાનો છે. પહેલાનું કાવ્ય હંદોબદ્ધ છે અને તે ર્દરમાં રચાયું છે; વર્જિાનું દેશીમાં છે અને તે જૂનાગઢ પાસે લખાયું છે". ગૌરીચરિત્રના કર્તાએ રાવણમંદોદરી-સંવાદ પણ રચ્યો છે. તેમાં તે પોતાને જીર્ણદુર્ગનો મોઢ અઢાલનો ક્રહે છે. રણમહાહંદનો કર્તા વ્યાસ અવટંક ઉપરથી વ્રાહ્મણ સમજાય છે. રાવણમંદોદરીસંવાદની રચનાનું વર્ષ સંવત ૧૫૬૫ છે. રણમહાહંદની રચનાની સાલ ર્. સ. ૧૩૯૮ (સં. ૧૪૧૪) આવે છે. બે કવિની વચ્ચે એકસો અગિયાર વરસનું અંતર છે. 'મંત્રી સહમા'નો પુત્ર" ર્દરના રાજકવિથી વધુ અર્પાચીન છે.

વસંતવિલાસની હાથપ્રતો.

૧૦ બીજું કાવ્ય જે વસંતવિલાસ તેનું ઓલ્લિયું, અમદાવાદમાં સાંકડીશેરીમાં સ્ત્રીજહાની પોલના એક શાસ્ત્રીની પોથીઓ વેચાતી હતી, તેના મેળૂ મઠ્ઠી આવ્યું હતું. એ પ્રત સેલવાળા સૂંવાળા કપડાના સ્ત્રીરા ઉપર આશરે ચોરાશી તકતીમાં ઉતારેલ છે. પ્રત્યેક તકતીના આરંભે એક ગૂનરાતી તૂક તથા તે પછી કેટલાક સંસ્કૃતપ્રાકૃત

૧૦ જુઓ ગૌરીચરિત્ર, ૧૬, ૩, સરસ્વતીસાગર નીર નિર્મલ સોમ-શિર ધારા ઢલે. પ્રસુત પક્ષમાં જૂનાગઢ પાસેના પ્રમાસ ક્ષેત્રનો નિર્દેશ છે.

૧૧ જુઓ રાવણમંદોદરીસંવાદની સમાપ્તિની નીચેની કડીઓ.

સંવત પંનર પાંસઠહ જીરણદુર્ગ નિવાસ

પૂર્ણ ચ્યારિ ચૂપહ ઘીસહ વાંધી હુદ્ધિપ્રકાશિ.

મુહહ મંત્રી સહમા મુવન કવિતા સીધર નામિ.

ઉતપત મોઢ અઢાલજા. તસ તુહા શ્રીરામ.

શ્લોક આપેલા છે; અને તે ઊતારાની નીચે પ્રસંગને લગતું અંજંતાની ગુફાની અસલી એતદેશીય શૈલીનું ચિત્ર દોરેલું જોવામાં આવે છે^૧. કાવ્યની નકલ ધોળી મૌય ઉપર હાલ કાઢી-તપા મૂરી શાહીયી અને ઘણિત કરમની મૌય ઉપર સોનેરી શાહીયી બ્રાહ્મણી મરોડની દેવનાગરી લિપિમાં કરેલી છે. ઓઢિયાને છેઢે 'શુભં મવતુ લેક્ષકપાઠ-કયોઃ । શ્રીગૂર્જર શ્રીમાલવંસે સાહશ્રીદેવાન્નસુત સાહશ્રીચન્દ્રપાલ આત્મપઠનાર્થ । શ્રીમન્નૃપવિક્રમાર્ક સમયાતીત સંવત્ ૧૬૦૮ વર્ષે મહામાહાલ્ય માદ્રપદ શુદ્ધિ ૬ ગુરૌ અઘેહ શ્રીગૂર્જરવારિચ્યાં મહારાજા-ધિરાજસ્ય પાતસાહ શ્રી અહિમદશાહ કુતવર્દનસ્ય વિજયરાજ્યે શ્રી-મદહમ્મદાનાદ વાસ્તુસ્થાને આચાર્ય રત્નાગરેણ લિખિતોઽયં વસંતવિ-

૧૨ મોગલ અને રજપૂત ચિત્રકળાનો ગાઢ પરિચય અને જડો અભ્યાસ ધણવનાર થીયુત નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આદિ. સી. એસ. નો આ નત છે. ઘણતવિલાસના ચિત્રની શૈલી વાગત Rupam, Nos. 22 add 23, April-July, 1925, એ ત્રૈમાસિકમાં Indian Painting in the 15th century, an illuminated manuscript એ મયાલાનો એમનો લેખ જોવો. ઘણારે વિગત માટે એમના Studies in Indian Painting નૂ ચીજૂ પ્રકરણ વાંચનું. એ આજૂં એ પ્રકરણ ઘણતવિલાસ સંબધી છે. મધ્યકાલમાં આપણા દેશના ચિત્રકાર ઘણોડી રૂયાતિ ઘણવતા હતા. ઊદીચ્ય કવિ ર્યામિલક' એના પાદતાલિતક માળમાં ઘણચિત્ર અને લિપિચિત્ર કિંવા લેખ્યચિત્રમાં ખુશલ ડિંડિક સંજ્ઞાના કલાકારોમાં હાટ ડિંડિકનો સાચ નિર્દેશ કરે છે; જુઓ ચતુર્માળી, પા. છા., પૃ. ૨૧-૨૨.

ત્રાસ: । ’ એવી પુષ્પિકા છે. પ્રસ્તુત પ્રતમાં આરંભની છ તકતી નાશ પામી હોવાથી તથા બચેલી તકતીમાંથી કેટલીક દુર્વાચ્ય નીવડવાથી વસંતવિલાસની બીજી હાથપ્રત મેં પૂનાના સરકારી સંગ્રહમાંથી મેઝવી હતી. તે પ્રત પોથીના આકારમાં હતી. એમાં કુલ પત્ર આઠ, ઘટ વાર લીટી અગિયાર અને લીટીમાં અક્ષર અઢતાઢીસ હતા. પ્રથમાન વસે પચીસ શ્લોક આપ્યું હતું. પ્રત જૈન દેવનાગરી લિપિમાં ઉતારેલી હતી. તે સુવાચ્ય હતી, પણ વહુ શુદ્ધ ન હતી. ઓઢિયાની અને પોથીની ગૂજરાતી તૂકો લગભગ સમાન હતી. પરંતુ સંસ્કૃતપ્રાકૃત શ્લોકમાં વહુ કમીજાસીપણું હતું અને ફેરપણ હતો: પૂનાની પોથીને અંતે ‘શ્તિ શ્રીવસન્તવિલાસ: સમાપ્ત:’ ણટલી જ નોંધ હતી. આ વે પ્રતો ઉપરાંત સુરતની સાહિત્યપરિપદના પ્રવર્ધનમાં રનૂ થયેલી એક જૈન પોથીમાંથી વસંતવિલાસની કેટલીક ગૂજરાતી કઢીઓ જૂની ગૂજરાતીના રસિયા સદ્ગત મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસે મારા ઉપર ઉતારીને મોકલી હતી, તેનો પણ મેં સંશોધનમાં ઉપયોગ કર્યો છે. •

રચનાકાઢ.

૧૧ રચનાર વિશેની તથા રચનાના વર્ષ વિશેની માહીતી પૂરી પાડવાની માનતમાં વસંતવિલાસનો ઘાટ રણમહાહંદના જેવો છે, બન્નેમાં નથી રચનારનું નામ ને નથી રચનાની સાલ. ઐતિહાસિક કાવ્યના કર્તાનું નામ પુષ્પિકામાંથી મળે છે; પરંતુ શૃંગારી કાવ્યના કર્તાનું નામ તો તેમાં પૂ છે નહિ. ણટલે અત્યારે તો પ્રસ્તુત કવિ અજ્ઞાત જ રહે છે. ઓઢિયાનો ઉતારો સંવત ૧૧૦૮ માં થયો છે,

તે ઉપરથી કહી શકાય છે, કે વસંતવિલાસ ઈસવી પંદરમા શતકના ત્રીજા ચરણ પહેલા રચાયો હોવો જોઈએ. એ મતવ્યનું રત્નમંદિર-ગણિનો ઉપદેશતરંગિણી પરોક્ષ સંમર્ધન કરે છે. એના પૃષ્ઠ ૨૬૮ માં 'વસન્તવિલાસેऽપિ' એવી અવતરણિકાથી 'સસ્તિ ! અતિ' એ પ્રતીકની તૂક' નખીલા પાઠભેદથી ટાકી છે'. રત્નમંદિરે સંવત ૧૬૧૭ માં મોજપ્રવચન રચ્યો કહેવાય છે. આથી એ જૈન કવિની અવસ્થિતિ ઈસવી પંદરમા શતકના ત્રીજા ચરણમાં અઠાય છે. આગળ કહેવામાં આવશે તે અનુસાર જૈનેતર કવિના ગુજરાતી કાવ્યમાંથી જૈન કવિના સંસ્કૃત પુસ્તકમાં અવતરણ લેવાય એટલી તેની રૂયાતિ જામવા માટે એક બે ચરણનો ગાલો સ્વીકારતા વસન્તવિલાસની રચના ઈસવી પંદરમા શતકના આરંભમાં સંભવે છે.

કર્તા.

૧૨ આ શૃંગારી કાવ્યનો કર્તા અંધારપટેડો ઓઢી અગોચર રહ્યો છે, તેથી તેની જાતમાત વિશે વલ્પના કરવી જોતલમ ભરેલી છે, તથાપિ વસન્તવિલાસમાં કડીએ કડીએ જૈન જીવનનો ઉલ્લાસ ઝમરાઈ જાય છે તે ઉપરથી અટકલ થાય છે, કે તે કવિ સસારથી વંદાલેલો વિરાગી નહિ, પણ વિશ્વના વૈભવમાં પરિપૂર્ણ રસ લેનારો રાગી પુરુષ હશે. વસંતના વર્ણનનું કાવ્ય હોવા છતાં તેને એળે ફગ્યું સંજ્ઞા આપી નથી, ત્યમવલ્લી

૧૩ શુભો વસન્તવિલાસ, તૂક ૭૮.

૧૪ ઉપદેશતરંગિણીનો દવાલો મનસૂર ૫ ચાલ્ધ્રવીએ પૂરો પાડ્યો છે.

સમગ્ર કાવ્યમાં કોઈ પણ સ્થળે જૈન ધર્મનો સુવાસ સ્ફુરતો જોવામાં આવતો નથી, તેથી એ જૈનેતર ઇટલે વૈદિક કવિ હોય. પ્રસ્તુત કાવ્યની ચોગ્રીસમી કટીની છાયા પંઢિતકૃષિ રત્નેશ્વરના ‘દ્વાદશ માસ’માં દ્રષ્ટિ રેંચે છે”. વસંતવિલાસનો હૃદયરાગ, એનું માધુર્ય, એનું પદ્મલલિત્ય સર્વ કંઈ મનોહર છે.

સીતાહરણની દાયપ્રત અને રચના.

૧૩ તે પછીના ત્રીજા કાવ્યની હાથપ્રત અમદાવાદના શુકવારી બજારમાંથી મેં સ્વરીદી લીધી હતી^{૧૬}. એ પ્રત પોથીના રૂપમાં દ્રાક્ષણી મરોઢની દેવનાગરી લિપિમાં લરસાયલી છે. કુલ બાવીસ પત્રની આ પોથીમાં અઢારમું પત્ર સૂટે છે. અસર માપસર અને એકધારા ન હોવાથી પૃષ્ઠમાં લીંટીનું અને લીંટીમાં અસરનું પ્રમાણ રહ્યું નથી. પ્રતને અંતે ‘શ્રીરામાયણં સમાપ્ત । સંવત્ ૧૬૦૯ વર્ષે કાર્તિક વંદિ ૬ દિને વે. ચંદ્રા લપિતં ।’ એવી પુષ્પિકા છે. પ્રસ્તુત કાવ્યની કડી ૪, ૧૮, ૧૯ અને ૪૯૧ વિચારી જોતાં તેનું નામ રામાયણ અને રામકથા પણ હોય એમ જણાય છે. એના પૂર્વે રામચંદ્રમની જીવનના વિવિધ

૧૫ સરસાવો રત્નેશ્વરજીત દ્વાદશ માસ, ફાગણ, કડી ૩.

કેસુ કુસુમની પાંચડી (વાંકડી યદે પેર)

જાગે મન્મથ આંકડી રાંકડીને કરે કેર.

૧૬ સીતાહરણ વિશે એક આકર્ષક લેખ કાન્હડદેવચંધના સંશોધક અને અનુવાદક શ્રીયુત ડાહ્યાભાઈ પીતાંવરદાસ દેરાસરીએ સાહિત્યપરિપદની મુસતની વેઠકમાં ચાંચ્યો હતો, તે એ પરિપદના નિબંધ-સંગ્રહને શોભાવે છે. જિજ્ઞાસુએ ત્યાંથી તે જોઈ લેવો.

પ્રસંગ સંબંધી કર્તાદ્ કવિતા રચેલી, તે એને પછીથી આ રામકથાનાં મેઢમી દીધી જોવામાં આવે છે. એ ઉમેરેલી પૂર્વ કૃતિઓ પૈકી કહી ૨૦-૨૧ રામવનવાસના મંગલચરણનો માગ લાગે છે. કહી ૧૮૧-૧૮૨ હંફા ઉપર સવારી વિશેના કાવ્યમાંની પંક્તિઓ હોય, એમ માસે છે. કહી ૧૮૯-૧૯૨ નૂં સપનગીત પણ તેમાંનો માગ જણાય છે. કહી ૧૯૩-૨૪૬ માં સીતાહરણનાં ધૂલ છે. એને છેડે ફલશ્રુતિ આપી છે, તેથી એ સ્વતંત્ર કૃતિ તરીકે તરત ઓલ્લસાઈ આવે છે. કહી ૧-૩ એની પૂર્વપીઠિકા છે. એમાંની ત્રીજી કહીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સીતાહરણનાં ધૂલ કિંવા પાંચ ઘોઢનૂં સીતાહરણ કાવ્ય સંવત ૧૬૨૬ માં રચાયું હતું. રામકથા રચાઈ તે આ ઘોઢ પડી.

કર્તા કર્મણ.

૧૪ પ્રસ્તુત સીતાહરણ કિંવા રામકથાનો કર્તા કર્મણ છે. તે પોતાના નામને મંત્રી ઉપપદ લગાડે છે; તે ઉપરથી, એ કોઈ રાજા રાણા કે ઠાકોરનો કારખારી હશે, એમ સમજાય છે. સાહિત્યની સૃષ્ટિમાં તો કર્મણ સામાન્ય કયાકાર તરીકે ઓલ્લસાશે. રામકથામાં એને રામાયણના પહેલા અને છેલ્લા કાંડનો કથામાગ મૂકી દીધો છે અને પોતાનાં પ્રધાન પાત્ર સાથે પ્રત્યક્ સંબંધ ન હોય એવો અન્ય કાંડોનો કથામાગ ટૂંકાવી નાંચ્યો છે અથવા માત્ર સૂચવ્યો છે, તે એની વિવેકવૃદ્ધિ વિશે સારો અમિપ્રાય બંધાવે છે. પરંતુ એનાં પાત્રનૂં આલેખન જે એને કર્યું છે, તેમાં ઔચિત્યનો મંગ યાય છે. વઢી કથા માગમાં એને જે સ્વકલ્પિત વર્ણનો કર્યો છે, તેમાં પણ એની અકુશલતા

દેસાઈ આવે છે. એનો મૂલકત્યા સાથે સાંધો મળતો જ નથી, ત્રિક-
 ળમાના નૃત્યમાં યંગાણ, માનમરોવરયી શક્તિની વ્હાર, અગિયારમા
 રુદ્રનો વોપ, હનુમાનને અતઙ્ઘિવઙ્ઘિ વિરુદ્ધ મઢ્યું, इत्यादि નવા ગોમેલા
 પ્રસંગમાં દૃષ્ટિગોચર થતી કન્ઘાવિધાનની સ્વામી હૃદયમાં મૂંને છે.
 સીતાહરણ સાધારણ આસ્થાન અને વાર્તાની કોટિનું કાવ્ય છે. એની
 સાથે એની પૂર્વ કૃતિઓ જોડી દેવામાં કર્મણે માલણના જેથી મૂલ
 કરી છે. આ કવિએ ઉત્તર વયે રચેલા યાગવત દગ્ધ સ્કંધમાં પૂર્વ
 વયનાં કૃષ્ણવાલ્મીકીનાં પદો ગોઠવી દીધાં છે. એ છૂટક કવિતાની
 દલ્લપી કપાના વહેણનો સ્થળે સ્થળે રોષ યાય છે; અધ્યાયોનું માપ-
 સરપળૂ ફાટી જાય છે; અને કાવ્યની સુશ્લિષ્ટતાને હાનિ પહોંચે છે.

સીતાહરણ અને કાન્હડદેવવન્ધ.

૧૭ કર્મણનું સપનગીત પદ્મનાભના સ્વપ્નગીતની સ્મૃતિ આવે
 છે^{૧૭}. સીતાહરણની કેટલીક પંક્તિઓ કાન્હડદેવવન્ધની પંક્તિઓ સાથે
 મળતાપણું ધરાવે છે. બન્ને કાવ્યમાં કેટલાક પદપ્રયોગ અને પ્રસંગ
 પણ સમાન છે. પદ્મનાભ અને કર્મણ હનુમાન એક જ સમયના કવિ
 છે. એ બે એક જ સ્થળના એ ન હોય ?

સીતાહરણનો પદ્યવન્ધ.

૧૮ સીતાહરણનો પદ્યવન્ધ બહુ સાદો છે. તે દોહરા, ચોપાઈ,
 છપ્પય, પંજાડા અને ગીતનો બનેલો છે. એમાં ઉત્તારેલાં સંસ્કૃત સુમા-
 પિત મોટે ભાગે પ્રાચીન નથી. 'કિહાં ચન્દન' પ્રતીકનું ગુજરાતી સુમા-

પિત ચંદનમલયાગરીની વાર્તાના પ્રાચીનપણા વિશે ધ્યાન નેંચે છે. જે જૂના રાસમાધી કર્મણે તે લીધું હોય, તે તપાસ કરી મેલવવાની જરૂર છે'.

ઉપાહરણની હાથપ્રતો.

૧૭ સંગ્રહમાના ચોથા કાવ્યની જૂની હાથપ્રત Baroda Central Library માં છે. તે સદ્ગત ઉત્સાહી સંશોધક ચમનલાલ ઢાહ્યાભાઈ દલાલે મેલ્લી હતી. એ પ્રત ઉપરથી તેમણે પ્રસ્તુત કાવ્ય Baroda Miscellany, Vol. II, nos 3-4 માં છપાવ્યું હતું. એમાં ઘણી પંક્તિઓ અશુદ્ધ છે અને પદ્યબંધ અત્યંત દૂષિત છે. ઉપાહરણની બીજી બે હસ્તલિખિત પ્રત ગુજરાત વર્નાક્યૂલર સોસાઈટીના સંગ્રહમાં છે'. તેની માપા અર્વાચીન થઈ ગઈ છે, અને મૂઝમાં ફેરફાર પણ મહુ થયેલો જોવામાં આવે છે. આ બે હાથપ્રતમાં લખ્યાસાલ છે નહિ. Baroda Miscellany માં ઉપાહરણને છેડે 'સંવત ૧૬૭૩ વર્ષે પ્રથમ આસો શુદ્ધિ ૨ સોમે લિપિતં ઋષિ જેસંગ । સ્વપઠન-અન્યેષા પઠનાર્થ । શુભં મવતુ લેખકપાઠકયોઃ' એવી પુષ્પિકા છે.

૧૮ મદ્રસેનકૃત ચંદનમલયાગરીપદના આરમમાં આ મુમાયિત આપ્યું છે. પરંતુ જૈન કવિ મદ્રસેનનો સમય સંવત ૧૬૬૫ ની આસપાસ છે, જુઓ જૈન ગૂર્જર કવિઓ, માગ ૧, પ્ર. ૫, ૧૬-૧૭. જૈનેતર અને જૈન ઉભય કવિય કોઈપ્રાચીન કાવ્યમાધી આ મુમાયિત કૃતાયુ હશે.

૧૯ આ બે પ્રતો ગુજરાત વર્નાક્યૂલર સોસાઈટીના આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી રા. દીપલાલ ત્રિ. પાસે મેલ્લી હતી. ઉપાહરણના સંશોધનને માટે એ

રચનાકાંઠ.

૧૮ પ્રસ્તુત કાવ્યની સમાપ્તિ સંવત ૧૧૧૪ ના દામોદરમાસમાં કાર્તિક એકાદશી ને ગુરુવારે થયેલી કહી છે. દામોદરમાસ, પુરુષોત્તમમાસ, અને અધિકમાસ હું પર્યાય સમનું છું. ઊતારાની તિથિ કાર્તિક એકાદશી છે, તેથી અધિકમાસ કાર્તિક ઠરે છે પણ શુક્ર કે કૃષ્ણ, તે જણાવ્યું નથી. તે નિર્દિષ્ટ ગુરુવારને આધારે ગણી કાઢ્યું રહે છે.

કર્તા જનાર્દન.

૧૯ ઉપાહરણ ઘવાટી નિવાના પુત્ર ઘવાટી જનાર્દને રચ્યું છે. 'એ જ્ઞાતિએ જાડાપતો વ્રાહ્મણ હતો અને અમરાવતીમાં રહેતો હતો'". જનાર્દન કથાભાગ ગાનારો લેણક છે. એની કવિતા સાદા લોકગીતની કોટિની છે. પ્રતિભાનો ચમત્કાર કે કલાનો ઓપ ઉપાહરણમાં છે નહિ. જનાર્દનની ધીંગી કૃતિ મઝી નથી.

ઉપાહરણી પચસંવ.

૨૦ ચૈત્રે બાવીસ ^{૨૧}કઢીનું ઉપાહરણ આવું એ વિવિધ દેશીમાં

કલાકના કલાક મારી સાથેગાઢતા હતા. ઉદારનું કાર્ય સિદ્ધિ પહોંચ્યું તે એમનો આગ્રહ અને રસતને લીધે.

૨૦ કવિ જનાર્દનનું નિવાસસ્થાન ક્યા આવ્યું તે નથી પરંતુ મુકેલ છે. દક્ષિણની અમરાવતીનો તો સમગ્ર ઓગ્રે છે. ચણતે કાઢિયાવાડ-ગાંનું અમરેલી તે અમરાવતી હોય. 'નગરી એક અમરાવતી, તર્હી રાજ્ય કરે મુલતાન' એ વૈવાહિક ગીતમાં કોઈ અમરાવતીનું નામ આવે છે.

૨૧ ઉપાહરણના આરંભે કવિએ કાવ્યજ્ઞાન ચૈત્રે વીસ કઢી કહ્યું છે, તેનાથી બે કઢી મુદ્રિત પ્રતમાં વધારે છે.

રચ્યું છે. એમા આતર પ્રાસની એકપદી દેશી જનાર્દનને વિશેષ પ્રિય હોય એમ જણાય છે, શાથી જે એ વધારા કડવામાં એણે વાપર્યો છે". રત્નિ વડલાતાં બાલા કડવા એ દેશીમા રચાતા વધારા પડે છે. ઉત્તર કાવ્યમા, કડવાનું મ્હોઢિયૂંજ પ્રસ્તુત દેશીમાં વાધવામા આવેલું જોડ્યું છે. જનાર્દને ઉપયોગમા લીધેલી બીજી દેશીઓથી 'સાહેલડી'ની અને 'ધીરગ'ની દેશી તેના વંધથી નોંધી ઓછાવાઈ આવે છે". ઉપા-
હરણના ઉદ્ધારમા હાથપ્રતો જે સહાયતા આપી શકી નથી તે દેશીના માપે આપી છે.

પ્રગોષાધિતામણિની હાથપ્રતો.

૨૧ પાષમૂ કાવ્ય પહેલૂ પ્રજ્ઞશર્મા મૂકવાનું માન સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને અપભ્રંશમા નિપુણતા ધરાવતા Baroda Central Library ના પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાનદાસને છે. પ્રસ્તુત કાવ્ય એમણે 'ત્રિભુવનદીપક પ્રવચ' એ નામથી ગવેષણાપૂર્ણ પ્રસ્તાવના સાથે પાંચેક વર્ષ ઉપર છપાવ્યું હતું. એની વાચના વહોડરામા કોઠીપોઢના ઉપાશ્રયના પુસ્ત-
કસંગ્રહમાની હાથપ્રતને મોટે ભાગે અનુસરે છે એમા ૧૩ ૨૯, ૫૪મા

૨૨ જુઓ ઉપાહરણ, કડવા ૨, ૫, ૬, ૮, ૧૧, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૨૮ અને ૨૯. આતર પ્રાસની સાકળીમા કહીક વ્રજ અને કહીક જે અકોડા આવે છે. ત્રીજા અકોડાવાળાં સહ વધુમા ન્હાનો હોય છે.

૨૩ જુઓ કડવૂ ૧૦ અને કડવૂ ૩૨. સત્તાવીસમા કડવાની 'હરગોપાલ'ની દેશીનો વધારા 'સાહેલડી'ની દેશીના વધારા મળતો છે.

પંક્તિ ૧૧ અને પંક્તિમાં અક્ષર ૨૨ થી ૪૦ છે. એ પ્રત પટિમાગ્ધ-
વાળી નાગરી લિપિમાં ઉતારેલી છે. ઉત્તારાનો સમય એમાં નોંધ્યો
નથી. પણ પંદિત લાલચંદ્ર તે પ્રત સંવતના સોઢમાં સૈફમાં લગાવેલી
ધારે છે^{૧૪}. પાઠના ઉદ્ધારમાં મેં તેની મુદ્રિત વાચનાનો ઉપયોગ કર્યો છે.
પ્રકાશિત 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ'માં સંશોધકે વડોદરાના આત્મારામ
જૈન જ્ઞાનમંદિરમાંની હાથપ્રતનાં પાઠાંતર પરિશિષ્ટમાં આપ્યાં છે. શંકા-
સ્થાન વિશે હાથપોહ માટે મેં પ્રાપ્તુત હાથપ્રત ઉદાર આશયવાળા
મુનિમહારાજ પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી દ્વારા નિર્દિષ્ટ જ્ઞાનમંદિરના
સેક્રેટરી તરફથી મેળવી હતી. તેમાં પત્ર ૪૬, પૃષ્ઠમાં પંક્તિ ૧૫ અને
પંક્તિમાં અક્ષર ૬૦ થી ૬૮ હતા. એ પ્રત પટિમાગ્ધા વગરની દેવનાગરી
લિપિમાં ઉતારેલી હતી. પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ઘચ્ચોઘચ વીસ અક્ષરપૂર જગા
રોકતો સ્વસ્તિક હતો. તેમાંનું પહેલું આરંભમાં અને છેલ્લું અંતમાં
અધુરું હતું. તેથી સમજાય છે કે સદર પોથી કોઈ મોટી પોથીનો માગ
હશે. એમાં 'ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ' નિરંક પત્ર ૨ થી નિરંક પત્ર
૧૩ સૂચીમાં સમાયેલો છે. પ્રતમાં કોઈ પણ મ્યલે લેખનકાલનો
ઉલ્લેખ છે નહિ. પટિમાગ્ધાના અભાવના કારણથી આ નરસિંહજીની
પોઢની હાથપ્રત કોઠીપોઢની હાથપ્રતથી કંડક અર્વાર્ચન હોવી સંભવે
છે. એની ઉપર નંબર ૭૬૧ ચઢાવેલો છે. અધિક પ્રકાશના લોમથી
મુંબઈની મોહનલાલજી સેટ્લ લાફ્ઝેરીના સંગ્રહની હાથપ્રત પણ મેં
મગાવી હતી. તે મને સુપ્રસિદ્ધ 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ'ના કર્તા રા. રા.
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ મેળવી આપી હતી. એ ત્રેવીસ પત્રની

પોથી છે. તે પૈકી પત્ર ૧૬ તથા ૨૨ સુટે છે. પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં પાંક્તિ વૈર ચૌદ અને પાંક્તિમા અક્ષર અઢત્રીસને આશરે છે. લિપિ પઢિમાત્રા-વાળી દેવનાગરી છે. આ પ્રતમાં જૂના શુદ્ધ પાઠ જલ્લવાઈ રહેલા મને પ્રાપ્ત થયા. એની પુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે. ‘इति श्री त्रिभुवनदीपक प्रबंध समाप्त मिति । संवत् १६२२ वर्षे आषाढ मासे बहु(ल) पक्षे एकादशी ११ गुल्वासरे ॥ शुभ नक्षत्रे लग्ने । पुस्तकं च भट्टारक श्रीपुण्यप्रभसुरीश्वराणां शिष्य भट्टारक श्री जयसिंह सूरिणा लेपयाचके । आभंद्राक्षं चिर नंदात् । इत्यादि.

રચનાકાલ.

૨૨ પ્રસ્તુત કાવ્યની રચનાનો સમય પણ ‘વસંતવિલાસ’ની પેટે અનિશ્ચિત છે. પરંતુ જેમ ઉત્તરનો ઉત્તર અવાધિ સ્થપાય છે, તેમ પૂર્વનો-પૂર્વ અવાધિ આંકી શકાય છે. જયશેઠરસૂરિય સં. ૧૪૬૨ માં સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રબોધચિંતામણિ^{૨૫} નામે કાવ્ય રચ્યું, ત્યારપછી

૨૪ પ્રબોધ પઢિત લાલચદ્ર ભગવાનદાસ સંપાદિત ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધની પ્રસ્તાવના, પૃષ્ઠ ૧૩.

૨૫ માધનગરની શ્રીજૈનધર્મપ્રસારક સમાજ સંસ્કૃત પ્રબોધચિંતા-મણિ કાવ્ય છપાવ્યું છે. અત્યારે તે-દુષ્પાપ્ય છે. એનું ગૂઝડવી માયાવર પણ એ સમાજ છપાવી પ્રગટ કર્યું છે. પ્રસ્તુત સંસ્કૃત કાવ્ય ઉપરથી ધર્મમંદિરે સ. (૧૭૪૩) માં મોહવિવેકનો રાસ રચ્યો છે. એ રાસ શ્રીમત મનસુખજી સ્વજીભાઈ મહેતાના જૈન કાવ્યદોહન ભાગ ૧, પૃષ્ઠ ૨૨૮-૨૬૪ માં છપાયો છે.

તેમણે મૂલ્કની રૂપરેલામાં જૂજ ફેરફાર કરી ઓર રંગ પૂરી સંસ્કૃતના અળજાળ શ્રોતાને રુચતી પ્રાકૃત વાણીમાં સ્વતત્ર કાવ્ય રચી કાઢ્યું; તે જ આ ગૂજરાતી પ્રવોધચિંતામણિ છે. એને હું ઈસવી પંદરમા શતકના પહેલા ધરણમાં મૂકું છું.

કર્તા જયશેખરસૂરિ.

૨૩ જયશેખરસૂરિ શ્વેતાંબર જૈન સંપ્રદાયના અંબલ ગચ્છના મહેન્દ્રપ્રભસૂરિના ઘચટ શિષ્ય થાય. સૌથી ન્હાના શિષ્ય મેરુતુંગ-સૂરિ, સંવત ૧૪૧૮ માં દીક્ષા લીધી હતી. અર્થાત્ જયશેખરસૂરિનો દીક્ષાસમય તે પહેલાં. એમણે સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને ગૂજરાતીમાં કાવ્ય રચ્યાં છે. એક જ વર્ષમાં ઉપદેશચિંતામણિ, ધમ્મિલલિત મહાકાવ્ય અને પ્રવોધચિંતામણિની સંસ્કૃતમાં રચના સૂરીશ્વરની અસાધારણ શક્તિની પ્રતીતિ કરાવે છે. એમણે જૈનકુમારસંભવ નામે મહાકાવ્ય પણ રચ્યું છે. આ ઉપરાંત એઓ શત્રુંજયદ્વાર્ત્રિશિકા, ગિરનાર-દ્વાર્ત્રિશિકા, મહાવીરદ્વાર્ત્રિશિકા અને ક્રિયાગુપ્તસ્તોત્ર તથા આત્માવ-બોધકુલક પણ રચ્યાં છે. આ છઠ્ઠી કૃતિઓમાંની છેલ્લી પ્રાકૃતમાં છે; અને છેલ્લી દ્વાર્ત્રિશિકા ભાષાસમકરૂપે છે; બીજી ન્હાની મોટી કૃતિઓ સંસ્કૃતમાં છે. જયશેખરસૂરિની માતૃભાષામાં કૃતિ તો સંગ્રહેલો પ્રવોધચિંતામણિ જ છે^{૨૬}. એના બંધની સરલતા, વાણીનો પ્રસાદ અને કવિતાની ધમક જોતાં સૂરીશ્વરે બીજાં ગૂજરાતી કાવ્યો રચ્યાં હોવાં જોઈયે.

૨૬ આ દ્વિકીકત પટિત લાલચંદ્ર મગવાનદાસ સંપાદિત ત્રિભુવન-દીપક પ્રવંધની પ્રસ્તાવનામાંથી સંક્ષેપમાં કતારી છે.

પ્રબોધચિતામાણિ અને પ્રબોધચન્દ્રોદય.

૨૪ પ્રબોધચિતામાણિ ગૂનરાત્રીમાં જૂનામાં જૂનું રૂપક છે. જય-શેખરસૂરિની આદર્શ કવિ કૃષ્ણમિથુનું પ્રબોધચન્દ્રોદય નાટક હોય, એમ તેની સંકલ્પના અને તેના નામ ઉપરથી જણાય છે. પ્રબોધચન્દ્રોદયમાંના શ્રીજમૂત ધૈર્યવ રૂપકનાં શેષ અને જૈન, નૈયાયિક અને રાસેશ, એમ અનેક વધતાં ઓછાં સંવાદી પ્રતિબિંબો સંસ્કૃતમાં ઘઢાયા છે^{૧૧}. તે વધાં જ્યારે નાટકરૂપે છે, ત્યારે પ્રબોધચિતામાણિ કાવ્યના રૂપમાં દર્શન લે છે. વિંમળમૂત પ્રબોધચન્દ્રોદયમાં, બ્રાહ્મણ મહામાત્ય ગોપાલે ई. સ. ૧૦૬૬ માં જેદિ દેશના કલ્લુરિ રાજા કર્ણને હરાધીને જેજાકમુ-ક્તિના ચંદ્રવંશી (ચંદેલ) રાજા કીર્તિવર્માનો ઉદય સાધ્યો, તે વૃત્તાંત સાથે સંવાદ ધરાવતું સંવિધાન યોજ્યું છે. એમાં મોહ રાજાનો પરાજય કરીને વિવેક પળ પ્રબોધચંદ્રનો ઉદય સાધે છે^{૧૨}. પ્રસ્ટુત સંવાદી નાટક ઉક્ત વિજયના મહોત્સવમાં રાજા અને મહામાત્ય સમક્ષ મનવવામાં આવ્યું હતું. એ રૂપક કૃષ્ણમિથુને પોતાના શિષ્ય ગોપાલની પ્રસન્નતા

૨૭ જેવા કે ચંકટનાથનું સ્વરૂપસૂર્યોદય, આનંદરાય મણીનું વિદ્યાપરિણયન અને જીવાનન્દન, ગોકુલનાથ ડાપાપ્યાયનું અમૃતોદય, પદ્મસુદનનું જ્ઞાનચન્દ્રોદય, વાદિચંદ્રનું જ્ઞાનસૂર્યોદય. યશ:પાલના મોહપરા-જયમાં પણ રૂપકનો પ્રયોગ છે.

૨૮ જુઓ પ્રબોધચન્દ્રોદય । પ્રસ્તાવના । ૧ । વિવેકેનેવ નિર્જિત્ય કર્ણ મોહમિવોર્જિતમ્ । શ્રીકીર્તિવર્મનુપતેર્વોધસ્યેવોદયઃ ક્રુતઃ॥ અહીં બોધ પદથી પ્રબોધ કિંવા પ્રબોધચન્દ્ર અમિત છે.

અર્થે રચ્યું હતું. પ્રબોધચંદ્રોદય સારી રૂપાંતરિણી પળ પામ્યું અને એનાં
 બહુ અનુકરણો પળ પાયાં, તે બધું એ સ્વરૂપ તથાપિ કહેવાની જરૂર છે
 કે રૂપકાત્મક વસ્તુ રંગભૂમિ ઉપર ઓછું મજબૂત યોગ્ય છે. અધ્યા-
 રોપને અંગે રહેલી અવાસ્તવતા પ્રયોગની સફળતામાં આઢી આવે છે.
 અમૂર્ત માલો અભિનયમાં મૂર્ત પાત્રોનું કાર્ય કરવા અસમર્થ નીવડે છે.
 રૂપકની ઘટના દૃશ્યના કરતાં શ્રવ્ય કાવ્યને અને કથાને વિશેષ
 અનુકૂળ છે. તે જોતા પ્રયોગબંધનો માર્ગ મૂકી જયશેઠસૂરિએ કાવ્ય-
 બંધનો માર્ગ લીધો એ બહુ યોગ્ય કર્યું છે. રૂપક મનનગ્રાહ્ય છે. તેના
 કાવ્યરૂપે નિરૂપણથી ઔચિત્ય સચવાય છે અને નયનિતા એ આવે છે,

રૂપકનું યસ્ય.

૨૫ જયશેઠસૂરિના પ્રસ્તુત કાવ્યમાં વિવિધ પેટારૂપકો
 સમાયાં છે. તે વધાનું નિરૂપણ કરવું આવા લઘુ સંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં
 અસ્થાને ગણાય. તે કારણથી પ્રબોધચિંતામણિના મુખ્ય અંશનો સંક્ષે-
 પમાં ઉદ્ધાર કરું છું.

૨૬ વિશ્વનું સામ્રાજ્ય ધરાવતો પ્રમહંસ નામે રાજા છે. કોઈ
 ધને અર્હત" કહે છે, કોઈ વ્રહ્મા (અલક્ષ) કહે છે. તેને ચેતના નામે

૨૭ લેવાં કે અવિદ્યાનગરી અને તેનું અધિકારિમહલ, પુણ્યરંગ-
 પાટણ અને તેનું અધિકારિમહલ, વિવેક અને મોહની યુદ્ધસામગ્રી.

૨૮ પ્રમ ન થાય તે સારૂ મેં પરમાત્મા માટે કયાસારમા અર્હતનો
 અને પરમેષ્ઠીને માટે અરિહંતનો ઉપયોગ કર્યો છે. કવિ ઉભયને માટે
 અરિહત ચોલ ન્યાપરે છે.

રાણી છે. રાજારાણીને પરસ્પર ગાઢ પ્રેમ છે. એક દિવસ વર્ષે શ્યામ પળ મોહ ઉપજાવતી, વિકારી દષ્ટિવાળી માયા નામે નવયૌવના સુંદરી પરમેશ્વરની નજરે ચઢી. તેની મધુર મૂર્તિ રાજાના અંતરમાં વસી. મલિન મનની માયામાં લુગ્ધ ન થવા રાણીએ રાજાને બહુ કહ્યું, પણ તેના કહેણનો કંઈ ટેકો લાગી નહિ. ત્યારથી ચેતનાએ સ્વામીને વિશેષ કહેવાનું જ નહિ, પણ નજરે પડવાનું એ બંધ કર્યું. માયાને તો એટલું જ જોઈતું હતું. તે હવે પરમહંસની માનીતી રાણી થઈ બેઠી. તેના ફંદમાં ફસી નવી કાયાનગરી વસાવી મન નામે અમાત્યને કાર-ભાર સોંપી દેઈ પરમ ઐશ્વર્ય કોરે મૂકી રાજા નવી રાણી સાથે અલંદ ભોગવિલાસમાં મગ્ન થયો. વિપયનો કેફમાં માન ખૂલેલા રાજાને રાણી અને અમાત્યે પાપની બેઠી જહી કેદમાં નાંચ્યો. માયાના પ્રીતિપાત્ર મન અમાત્યે હવે રાજમુગટ ધારણ કર્યો. એ ધારે તેને બાંધે, ધારે તેને છોડે: એકને લૂંટી લે, એકને ન્યાલ કરી દે.

૨૭ મન રાજા-બે રાણીઓ પરણ્યો, પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ. પહેલી રાણીએ મોહને અને બીજાંએ વિવેકને જન્મ આપ્યો. પ્રવૃત્તિને નિવૃત્તિ આંસુના પાટા જેવી લાગતી હતી. શોષ્યનું સમૂલૂં સાંલ કાઢવાની મતલબથી તેણે સ્વામીના કાન ધ્વજ ધમેર્યા. એની કૂડી શાંતિવળીથી મન રાજાએ નિવૃત્તિ અને વિવેકને દેશવટો દીધો. તેમના ગયા પછી મોહ કુંવરને રાજ્યાધિકાર અપાવ્યો તે તો સ્થેજ વાત હતી. પ્રવૃત્તિના મ્હેનો પડતો બોલશીલી મને મોહને રાજા બનાવ્યો. નવા રાજાએ અવિદ્યા નામે નગરી વસાવી તેને પોતાની રાજધાની કરી. મોહ રાજા

દુર્મતિને પરણ્યો. તેનાથી તેને કામ રાગ અને દ્વેષ એ ત્રણ કુંવર તથા નિદ્રા અધૃતિ અને મારિ એ ત્રણ કુંવરી મળી છ સંતાન થયાં. દુર્મતિ રાણીએ ઘર ભરી નાંચ્યું.

૨૮ દેશવટો પામેલાં નિવૃત્તિ અને વિવેક વિપ્રપુરી આદિ અનેક સ્થળે ભમતાં ચમતાં પ્રવચનપુરી નામે નગરી પાસેના આત્મારામ વનમાં વસતા વિમલબોધને ત્યાં જઈ ચઢ્યાં. એણે તેમને ઊતારો આપ્યો એટલું જ નહિ, પણ વિવેક કુંવરનાં, ઉત્તમ લક્ષણ જોઈ તેને સુમતિ નામે કન્યા પણ પરણાવી. પછી રાજાનાં પાસાં સેવવાથી માત્ર ઊઘડશે એવો વિમલબોધનો ઉપદેશ થતાં સુમતિને લેઈ નિવૃત્તિ પુત્ર સાથે પ્રવચનપુરીમાં જઈને રહી. વિવેક ત્યાંના રાજા અરિહંત રાયના દરબારમાં ગયો. તેના ઉપર પ્રભુની અમીદાદિ ઠરી. અવસર સાધી વિવેકે મોહ રાજાના અત્યાચારની વાત કરી. તે ઉપરથી પ્રમુખ વિવેકને હુકમ કર્યો, કે મોહના અમલથી જે જે મનુષ્યો ત્રાસી ગયા હોય તેમને લેઈને તારે આપણા રાજ્યમાં મુક્તિપુરી વસાવવી. એ હુકમ બહુ સારી રીતે અમલમાં મૂકવાથી પ્રસન્ન થઈ અરિહંત પ્રમુખ વિવેકને પુણ્યરંગ-પાટળની જાગીર આપી.

૨૯ વિવેક પુણ્યરંગપાટળમાં સુસ્થે રાજ્ય કરે છે, ત્યાં દંધ કદાગમ અને પાલંડ નામે મોહરાયના ત્રણ છૂપા નામુસો તેનું પગેલું ગોતતા આવી પહોંચ્યા. પરામાં રહી તેમણે ત્યાંનાં કેટલાંક મનુષ્યને મોઢવી પોતાના પક્ષમાં લીધાં. પછી તેઓ શહેરમાં પેસવા ગયા; પણ જ્ઞાન નામે કોટવાળે તેમને વિદેશી જાણી પેસવા દીધા નહિ.

દટલે કરીને કદાગમ અને પાછંડ પાઝા, થઢી ગયા. પાછલ્લ રહેલો દંમ વેશ થદલી શહેરમાં દાસલ્લ થયો. ત્યાં તેણે વિવેકરાયનો ધૃદ્ધિ પામેલો પ્રતાપ પોતાની આંસે જોયો. વિશ્વેષમાં, મોહરાયને જાતવા સમક્ષિત નામે મંત્રી સાથે વિવેક મસલન કરતો હતો, તે પણ તેણે અદૃશ્ય રૂપે કાનોકાન સાંમઢી. રાજ્યના જોશીનું એમ કહેવું થયું કે અરિહંત પ્રધુના સામંત સદુપદેશને સંયમશ્રી નામે કુંવરી છે તેની સાથે જો રાજાજીમો વિવાહ થાય, તો સર્વ શત્રુ નાશ પામવાનો જોગ છે. વિવેકે એક રાણી ઉપર નોની રાણી કરવાની આનાકાની કરી. પણ સુમતિષ પોતે આગ્રહ કર્યાપી અરિહંત રાય તરફ વિવાહની વિદિષ્ટ દૂત મોકલવાનું ઠર્યું. આ થધી હકીકત જાણી લેઈ દંમે આવી મોહરાયને નિવેદન કરી. તે સાંમઢી મોહ અત્યંત થય પામ્યો, અને વિવેકને મીલતો જવા દીધો તે માનત સંતાપ કરવા લાગ્યો. તેને પાટથી કુંવર કામે ધીરજ આપી કહ્યું કે ‘પિતામી ! ઢિકર ન કરો. આ થસંત આથે છે, દટલે હું દિધિનયની સવારીએ નીકઢું છું, અને વિવેકનો ઝામ જ ફેઢું છું.’

૨૦ કામ કુંવરે ચોલેલું પાઢ્યું. અઢઢા કહેવાતી પણ અપરિમિત ઢઢવાઢી સ્ત્રીઓની સેના સજી તે વિનયયાત્રાએ નીકઢ્યો. પ્રથમ તે બ્રહ્મલોકમાં ગયો. ત્યાં સાવિત્રીનો સરદારી નીચે મુદેર્વાઓના મોટા કટકે બ્રહ્મદેવને અને બ્રહ્મર્ષિઓને જીતી લીધા. બ્રહ્મલોકનો ડપઢ્યો કામ કુમાર શ્રુલોકમાં આન્યો. ત્યાં તેણે કાર્લિદીને કાંઠે કૃષ્ણાવતારી વિષ્ણુને મોયા. તેમને તેણે સીલ સહસ્ર ગોપીઓની

ફોજથી ઘેરી લેઈ વશ કર્યા. ત્યાંથી તે વાયુના વેગે ઉત્તરમાં વૈલાસે પહોંચ્યો; અને શંકરને હાલેટીને કહ્યું કે તમે મદનદહન વિરુદ્ધ ધરાવો છો, તો આવી જાઓ સામા, મને યુદ્ધ આપો; અથવા તો હાથ જોડી મારી મહારથિનીમાંની આ પાર્વતીને ઘણિયાણી કરી તમારે માથે એનું ઘણિયાપું સ્વીકારો. કામના પરિવર્તથી મૂઢ બનેલા યોગિરાજે પાર્વતીનું પાણિગ્રહણ કર્યું એટલું જ નહિ, પણ અર્ધનારીશ્વરરૂપે અર્ધા અંગનાં અને શક્તિરૂપે સર્વદેવનાં ધર્મી બનાવ્યાં. તેમનું અનુકરણ કરી ઘસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર જેવા આરુઢ તપસ્વીએ પણ કામસૂત્રના શાસનને માન આપી ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકાર્યો અને તેને ચારે આશ્રમોમાં શિરો-મણિ ઠરાવ્યો.

૩૧ એ રીતે દેશદેશાંતર નીતી વળી કામ કુમાર પુણ્યરંગપાટળ મળી ઘસ્યો. એ સમાચાર જાસુસ એકધાસે વિવેકરાય હજુર લાવ્યો, તો જ ઘડીએ વગર વિલંબે પ્રવચનપુરીએ આવવાનો અરિહંત પ્રભુનો આદેશ લેઈને વિષ્ટિકોર-પણ આવ્યો. પ્રભુની આજ્ઞા માથે ચઢાવી વિવેક પ્રવચનપુરી જવા નીકળ્યો. એણે કરેલા સંકેત પ્રમાણે એનો માલમિત્ર વસ્તુવિચાર પુણ્યરંગપાટળની પ્રજાને પાછળથી પ્રવચનપુરી લઈ ગયો. તેમના જવાથી નગર લગભગ खाली થઈ ગયું. એટલામાં શત્રુની સેના દહમજલ કરતી આવી પહોંચી. શહેર खालી જોઈ કામ કુમાર કાકાને ઘીંકનો માર્યો માગી ગયેલો માની ફૂલાયો. શહેરમાં એવી આલસુ પડી રહ્યા હતા તેમને બંદીવાન કરી વિશ્વવિજયી યોદ્ધો નાસેદુની પૂંઠ લેવી નાદુરસ્ત ધારી ગઢગઢતી નોંબતે અને ફરહરતાં

निशाने अबिद्यानगरी पाछो फर्यो. नगरना लोके एने मोतीए वधाव्यो,
माताए एनां ओवारणां लीधां अने पिताए एनी पीठ थाबडी.

३२ मोह रायना मनमां एक ज वातनी खटक रही गई.
विवेक छटकी गयो ते तेने खूंच्युं. ते पळे प्रतीहारे आवी कछुं, के
एक प्रचंड योद्धो दर्शनार्थी देवडीए ऊभो छे. राजानी आज्ञा यतां
ते नवतर वीरे आवी मोहने प्रणाम कयों. राजाए पूछ्युं के 'तमारुं
नाम शू, माइ ?' तेणे जवाब दीघो: 'महाराज ! मने कलिकाळ
कहे छे. हूं तमारा शत्रुओनो काल छूं. विवेकने हूं कूटी नांखीश;
मुक्तिपुरीनो रस्तो ऊजाडीश; अने प्रवचननगरीने पण खळभळावीश.'
राजाए सत्कार करी तेने राखी लीयो. कलिकाळे वैरीना राज्यमां
भेळ पाडी केटलाकनूं सर्वस्व लूटी लीघुं; केटलाकने बंदीवान कर्या;
अने केटलाकने भवाटवीमां रखडता कर्या. तेणे केटला ए आश्रम
उज्जड कर्या; केटला ए गाम हतां-न-हतां कर्या; केटला ए शहर
बाळी मूक्यां. मोहरायना किंकरे वतविला केरनों पोकार ठेठ अरि-
हंत प्रभुने काने पहेच्यो.

३३ ते अवसरे प्रवचनपुरीमां संयमश्रीना स्वयंवरनी धामधूम
मची रही हती. त्यां मरी राजसमामां अरिहंतराय समक्ष विवेके
पांच अपूर्व पराक्रम करी बताव्यां. पछी तेणे अति दुष्कर राधावेध
पण साध्यो. ते ज क्षणे संयमश्रीए तेने कंठे धरमाळ्य आरोपी. हाथे-
वाळो मळ्या नाद कांकणदोरा छोडवा न रहेता अरिहंत. प्रभुना

आदेश अनुसार विवेक संयमश्री साथे जगतमां त्रास वर्तावता मोहने जीतवा महा बलवान सैन्य लेई नौकळ्यो.

३४ विवेकने आवतो सांभळी मोह राजा पण असंख्यात दळ साथे मेदान पड्यो. शत्रुंजयनी पंचकोशीमां वे सैन्य भेटाभेट थयां. उभय पक्षना योद्धाओ जीव पर आवी बडी बहादुरीथी लड्या. फटोकटीना समयमां मोहराजानां घाडांमानी भडकणभूत भरकुशे भागवा मांड्युं; तेनो चेप लागी लड्करमां भंगाण पड्युं. ओट वारवा मोहराजा आगळ धस्यो. बैरना अग्निथी प्रजळता राजाए भेंसाडोह वर्ताव्यो. तेणे विवेकनूं सैन्य ढामाडोल थवा लाग्युं. ए परिस्थितिमां विवेके आगळ आवी मोहने आंतयो. बंने वीर वच्चे प्राणांत युद्ध जाय्युं. छेवटे विवेके ब्रह्मास्त्र मूकी मोहनूं माथूं उडावी दीधूं. अरिहंत रायनो जय ययो.

३५ मोहनी वांसे एनी माता प्रवृत्ति झुरी मुई. मन राजाने पण पूर्वना चिरपरिचयने लीधे पुत्रनूं मरण बहु साल्युं. परंतु विवेके प्रीतिपुरःसर पिताने कपायोने हणी इद्रियोने जीती शमरसना पूरमां झीलवानो प्रतिबोध कर्हो. ते मार्गे चटी मन राजाए अंते शुद्ध ध्यान रूपी अग्निमां प्रवेश कर्हो.

३६ चेतना राणी अत्यारसूधी अज्ञातवास सेवती हती, ते मायानो पक्ष तूट्यापी अवसर जोई स्वामी पासे आवी कहेवा लागी के 'परमहंस प्रभु । आ अनेक उपद्रववाळी कायानगरांमां तमारो

વાસ ઘટતો નથી. ન્હાના ગામઘણી મટી તમે વિશ્વના સમ્રાટનું પરમેશ્વર્ય પુનઃ સ્વીકારો. પરમજ્યોતિઃસ્વરૂપ ! તમે તમારૂં મહાન તેજ પ્રકાશો.' એ વચન માયાના બંધનથી મોક્ષા થયેલા રાજાના હૃદયમાં વસ્યાં. તેણે કાયાનગરીનો ત્યાગ કર્યો; વિવેકનો પણ પ્રસંગ છોડ્યો; અને પરમેશ્વર્ય પાછું સિદ્ધ કર્યું.

સમાલોચના.

૧૭ જયશેઘરની જુગલિયા સંતતિની પરમ્પર તુલના કર્મી હા નથી. એક કાવ્યમાં કવિએ અલંકારપ્રધાન મહાકાવ્યની આલંબરી શૈલી સ્વીકારી છે; અને બીજામાં પ્રસાદપ્રધાન કથાવાર્તાની ઋદ્ધુ શૈલી હૃદયે ધરી છે. કર્તાના સમયમાં પંડિતોએ પહેલાને વશાણ્યું હશે; અને સામાન્ય શ્રોતાઓએ બીજાને વધારી લીધું હશે. સંસ્કૃત કવિ તરીકે જયશેઘરનું જે સ્થાન હોય તે હો, ગૂઝરાતી કવિ તરીકે તો તેનો દરજ્જો ઊંચો છે. આ એક જ ગુર્જર કાવ્યથી જૈન કવિ પ્રથમ પંક્તિનો સાહિત્યકાર બને છે. પ્રબોધચિંતામણિ પ્રબોધપ્રકાશના કરતાં અધિક ચદાસ્વી થવા નિર્મિત છે. કવિની પ્રતિમા વસ્તુની ગૂંપણીમાં, પાત્રની યોજનામાં અને રૂપકની સ્તીલબળીમાં એકસરસી વિનયશાલી નીવડે છે. પ્રસ્તાવોનું વૈચિત્ર્ય અનેક રસની મિલાવટને પોસે છે; અને કાર્યનો ઘેગ તથા સંવિધાનનું ચાતુર્ય વાંચનારનું કૌતુક છેવટ સૂધી ટકાવી રાખે છે. ગૂઝરાતી કૃતિનો રસ શીલનાર જૈનેતરે હશે, એ દ્રષ્ટિથી કર્તાએ તેને સર્વની રુચિ સંતોષે એવું રૂપ આપ્યું છે. સંસ્કૃત મૂલમાં જૈન મુનિએ મૌર્ય સંપ્રતિ અને ચૌલુક્ય કુમારપાલ એ બે

પરમ આર્હત રાજાઓએ મોહરાયના નવા યોદ્ધા કલ્લિકલ સાથે દારુણ વિગ્રહ મચાવ્યાના પ્રસ્તાવ આપ્યા છે^{૨૨}, તે બંને વિવેકબુદ્ધિ અનુસાર પદ્ધતા મૂકી કવિએ નવા કાવ્યનું અલંકરણ સંહિત થવા દીધું છે. ઘણી દેશવદો પામેલા નિઠુર અને તેનો પુત્ર માર્ગમાં આવતા વિવિધ જૈનેતર આશ્રમ તેમા વર્ણવે છે^{૨૩}, તે વિશેનું કથન આમાં, ટૂંકાવી દીધું છે અને તે તે સંપ્રદાયના નામનિર્દેશ વગર સામાન્ય શબ્દમાં આપ્યું છે. જૈનેતર સાહિત્યની પેઠે જૈન સાહિત્ય ચક્રે ચૌટે ગવાયું હોત, તો જયશેઝરસૂરિયે પણ માર્ગ અને પ્રેમાનંદના જેવી પ્રસિદ્ધિ લોકમાં મેલવી હોત.

વાણિજ્યમૂલક અને પાટ્નગુણ્યમૂલક રૂપક.

૨૮ પ્રેમાનંદનું નામ રેતાં ઇનો વળજારો અને તેના વર્ગનાં બીનાં કે કાવ્ય ચાલુ આવે છે. શ્રણે વળજારા પ્રબોધચિંતામણિના જેવાં રૂપક છે. સૌમાં વધારે જાણીતી વહોદરાના કવિની કૃતિ છે. નવ્યાશી કહીનું આ કાવ્ય કર્તાને બહાલી રામગ્રી રાગની દેશીમાં રચવામાં આવ્યું છે^{૨૪}. ઇમાં ગણપતિ અને સરસ્વતીને મૂકી ચમદંડથી મૂકાવનારા સંતસાધુનું મંગલચરણ છે. ઘણી ચિત્રવિચિત્રના ચોપડામાં સ્વતથાપલા પાપપુણ્યનું છેલ્લું પૂઠનારા ધર્મરાજાની સાધારણ પૌરાણિક માવનાને અનુસરતું જીવતવાણિજ્યનું રૂપક આપ્યું છે. ઇમાનું તત્ત્વ.

૨૨ જુઓ છદો અધિકાર.

૨૩ જુઓ ચોયા અધિકારનો પૂર્વ માગ.

૨૪ જ્ઞા કાવ્ય મહત્કાવ્યદોહન, મય ૨ મા પ્રગટ થયું છે.

જ્ઞાન થોતાના મનમાં સહેલાઈથી ઊતરે એવું હોવાથી પ્રસ્તુત કાવ્ય બહુ
 ઓકપ્રિય થયું છે. એની રચનામાં કેટલાક પ્રકારની કલાશ નજરે
 તરે છે. કાયાનગરીના પુરનાયક વળજારાને, અને મનને પણ, સંબોધીને
 કવિ પ્રસ્તુત કાવ્ય આરંભે છે. '૫ સંબોધનની પદ્ધતિ' ત્રીજી કહી
 પૂરી થતામાં ત્રીજી દેઈ તે ચોથી કહીથી પુરનાયકનો વૃત્તાંત ત્રીજા
 પુરુષમાં આપે છે, જોકે ધ્રુવપદ તો સંબોધનાત્મક જ ચાલુ રાખે છે.
 વઢી રૂપકની ઘટનામાં પણ જાણ્યે અજાણ્યે એકના એક પ્રસ્તુતમાં
 મિત્રમિત્ર સ્થલે મિત્રમિત્ર આરોપ કર્યાના દૃષ્ટાંત આ સંદર્ભકાવ્યમાં
 અનેક છે. એકવાર પ્રાંતિ અને ર્ધ્વ્યાનૂ પ્રવૃત્તિની પુત્રીઓ રૂપે અને
 ત્રીજી વાર ધાગ અને આમલી રૂપે નિરૂપણ છે. પ્રપંચને ઘાણોતરે
 કહ્યો છે અને પાંતિલે કહ્યો છે; તેથી જ રીતે વિવેકને નિવૃત્તિના પુત્ર
 તરીકે, અને ઘાણોતર તરીકે પણ વર્ણવ્યો છે. '૫૦' ૫ કપટ સોટા
 કાટલાના રૂપમાં કપીરના રૂપમાં અને કાચઢીના રૂપમાં નટના સ્થલ
 સ્થલતું દેખા દે છે. આ અને ત્રીજા કેટલાક આરોપમાં વર્ણસામ્ય
 ઉપરાંત સાદૃશ્ય કશું ૫ જોવામાં આવતું નથી. આવી આવી કલાશને
 ઠીકે પૌરાણિક વળજારાને કર્તાના ઝીવનની ત્રીજી વીશીમાં મુકવા
 હું પ્રેરાઉ છું. કાલક્રમમાં એના પછી ઉદયસ્તનનો જૈન વળજારો
 આવે છે". તે સંવત ૧૭૬૭ માં રચાયો હોય છે". સમગ્રીની દેશીનો

૩૫ આ ન્હાનું જૈન કાવ્ય પણ વૃદ્ધકાવ્યદોષન, પ્રગ ૨ મા
 આવ્યું છે.

૩૬ 'સવત સત્તાવનના પોઠી મરે તે ઉદાર મરવે' એવી મતલબનો

આમાં પણ પ્રયોગ છે. સાત કહીનું આ ટૂંકું કાવ્ય પર્યુષણપર્વના વિજ્ઞ-
પ્તિપત્ર જેવું જણાય છે. ત્રીજો વળજારો ધોલકાના જીવરામ મટે
રચેલો છે^{૧૩}. તેનું નામ જીવરાજ શેઠની મુસાફરી રાત્રવામાં આવ્યું છે,
વાણિજ્યયાત્રા જ તેમાં પણ નિરૂપિત હોવાના કારણથી મેં તેનો
સામાન્ય વળજારાની સંજ્ઞાથી વ્યવહાર કર્યો છે. એની રચના સંવત
૧૮૦૦માં થઈ છે. આ કાવ્ય આત્મકથની તરીકે કર્તાના જીવન
ઉપર પ્રકાશ પાડનારું હોઈ ઉપયોગી છે^{૧૪}; પણ રૂપક તરીકે એની
કીમત ઓછી છે. ધોલકાના કવિનું રૂપક ગંઠાઈ ગયેલા છોડની પેઠે
જળાલીલ્યું જ રહ્યું છે; એના આરોગમાં સાદૃશ્યનું ધોરણ જલવાયું
નથી; અને ઉપવૃત્તિની સ્થામી ઢગલે ઢગલે ટેવે ચડે છે. કાવ્યમાં
સમાયતું તત્ત્વજ્ઞાન ઉપલબ્ધિયું છે; સર્વ જૂ એને લૌકિક વળજારો
કહ્યું છે. જીવરામ મટનું છંદની ઘાટીમાં રચેલું આ સત્યાશી કહીનું
કાવ્ય ઉદયરત્નના પૂર્વોક્ત સાત કહીના પદ સાથે પણ સરસામણીમાં
ઝમું રહી શકે કે નેમ, તે શક પડતું છે.

આત્મા રૂપી વળજારાને પહેલી કહીના ઉત્તર ભાગમાં ઉપદેશ છે. તે
ઉપરથી રચનાના વર્ણની મેં કલ્પના કરી છે.

૧૭ આ કાવ્ય બૃહત્કાવ્યદોહન, પ્રંય ૧ માં છપાયું છે.

૧૮ ઔદીચ્ય ટોલક કવિ બાલપણ બાલરોલમાં અને યૌવન-
સામલોભની પ્રવૃત્તિમાં શાલ્કા પછી ચાર્દાદ કરનાલીમાં તીર્થવાસ કરી
વૃદ્ધાવસ્થાએ નિવૃત્તિ સેવી આત્મવલ્યાણ સાથે છે, તેની નોંધ પ્રસ્તુત
કાવ્યમાં છે.

૩૯ ઉપરનાં ત્રણે અર્વાચીન કાવ્યોમાં રૂપક વાણિજ્યમૂલક છે. તેને ઠેકાણે જૂના પ્રબોધચિન્તામણિમાં અને પ્રબોધવન્દ્રોદયમાં તે પાદ્યુપ્પમૂલક છે. એ યોજના વૃત્તાંતના મરાવની, પ્રસ્તાવોના વૈવિધ્યની અને રસના વૈવિધ્યની પોસનારી છે. જયશેખરસૂરિના કાવ્યની અધિકતા વળજારાઓને પડે છે વિશિષ્ટ રૂપકમાં રહેલી છે.

જૂન ડગળો.

૪૦ પ્રેમાનંદના વળજારાની પેઠે પ્રબોધચિન્તામણિમાં પણ જૂન ડગળ મીઠી નજરે જોનારને મળી આવે છે. વિવેક અને મોહના પ્રાણાત રણસંગ્રામમાં જાલિમ જોડ્યો કલિકાલ કેમ જળાતો નથી ! પરમ આર્હત કુમારપાલ સામે તો કશવ એ યુદ્ધના અલાદામાં ડૂબવાની છાતી ન ચલાવે; પણ બીજાની સાથે તો નાથ મીઠી શકે. મલે, ણે સંધામમાં મારગ ન છીધો તો. એ વેગલે રહી રણમૂર્તિ ઉપર દેવરેલ રાણી શકત. સંસ્કૃત મૂલમાં પણ અહીં કલિકાલ શોધ્યો જડતો નથી. યુદ્ધમાં વિજય મેલ્યા પછી વિવેકનો વૃત્તાત પણ તૂટક છે. પરમહંસ અને ચેતનાના તાર હાપમાં છેતા વિવેક અને અરિહંત રાયના તાર કવિના હાથમાં રમતા રમતા સરી પડે છે. અધ્યારોપમાં પણ કહી કહી મસ્તુત કાવ્યમાં વળજારાના જેવા મરબદગોટ્ટા ધ્યાન સેવે છે. સમક્ષિતને એક વારે વિવેકના પ્રધાન રૂપે અને બીજી વારે મુક્તિપુરીના એક રાજમાર્ગ રૂપે વર્ણવેલ છે. તેવી જ રીતે સંવરને વિવેકનો મુગ્ર તેમ જ મુક્તિપુરીનો બીજો રાજમાર્ગ પણ વર્ણવેલ છે. રાગ અને દ્વેષ મોહના પુત્ર છે, તે જ સંધમથ્રીના

સ્વયંવરમંડપમા વિવેકના સામા થનારા સિંહ પણ છે. તપમા પ્રથમ પુણ્યરંગપાટણના દરવાજાનો અને પછી ઉક્ત સ્વયંવરમંડપમા કસ્તૂરિયા મૂમિનો આરોપ કર્યો છે. ન્હાની ન્હાની ન્યૂનતા તે બીજી વાતે પૂર્ણતાનું પ્રમાણ.

પદ્યબંધ અને ગોળી.

૪૧ પ્રબંધચિંતામણિનો પદ્યમાગ માત્રાબંધ અને લયબંધ એ બે રૂપે વિમક્ત છે. માત્રાત્મક છંદમા આશરે અઢીસેં ચડપડે અને લગમગ પોળો સો દૂહા છે. તે સિવાય પદ્ધરી, ચરણાકુલ, મરહટ્ટા, દુમિલા અને ગીતિના નામે જાણીતા માત્રામેલ છંદ વધતાઓગ્રા દેલા દે છે; અને અપભ્રંશમાથી જૂની ગૂજરાતીમા, કતરી આવેલો વસ્તુ^૧ નામે છંદ પણ તેમા યોજેલો છે. ઉપરાત છપય, સરસ્વતીધડલ^૨ તત્ત-

૩૯ વસ્તુ છદના લક્ષણ માટે જુઓ હેમાચાર્યવિરચિત છન્દોનુ-શાસન । ૫ । ૩૦ ।. ઇનૂ નીચું નામ રહ્યા છે, એ મિશ્ર માત્રાબધ છે. પહેલા ચરણમા આરંભનો સાત માત્રાનો રાઢ ગૂજરાતીમા ઘેવટાવેલ છે, તે અપભ્રંશમા ઘેવટાતો જણાતો નથી વસ્તુનો હાયપ્રતોમા મલ્હાર રાગ આપ્યો છે.

૪૦ સરસ્વતીધડલ મિશ્ર માત્રાબધ છે. એમા તેરમી માત્રા પછી લય નિમિત્ત ઝમેરેલા એકારવાળો દૂહો, તેની સાથે ચરણકુડલીયી જોડાતા કાવ્ય કિંવા ચોલાના ચાર ચરણ અને તે પછી અલ્પ ગુફને ટેકાને એક લઘુવાળા ચોપાયાના, ઇટલે કે રણવિગઢમાના સત્તાવીસ માત્રાના સરસિ છદના, બે ચરણ ગોઠવેલા જોવામા આવે છે. હેમાચાર્યના છન્દોનુશાસનમા કેટલાક ધવલકના પ્રકાર આપ્યા છે, તેમા પ્રસ્તુત ઘડલ છે નહિ. પરંતુ તેમણે નોંધેલા ધવલક ઉપરાત બીજા વધુ ધવલક છે એમ તેઓ જણાવે છે, અને તે જાતવાદનો કિંમોમા જોઈ દેવા સૂચવે છે.

હારુ^{૪૧} અને ઘડલ^{૪૨} એ મિશ્ર માત્રાવંશ પળ કાવિણ્ડુપયોગમાં લીધા છે. ચાકીના પદ્યાત્મક ભાગમાં સોરઠા જેવા એક કડીના દ્રુપદનો, પદ જેવાં અનેક કડીનાં દ્રુપદ તથા^{૪૩} શાવટનો અને ઘડલ કિંવા ઘોઢનો સમાવેશ થાય છે. લયવંશ આસા કાવ્યનો નવમો ભાગ જ રોકે છે. ગદ્યભાગમાં બોલીનાં બે ઉદાહરણ છે. જયશેખરસૂરિના ન્હાના ગુરુમાઈ મેરુતુંગસૂરિ, તેમના શિષ્ય માણિક્યસુંદરસૂરિએ જૂની ગૂજરાતીમાં ગદ્યાત્મક પૃથ્વીવંદ્યચરિત્ર^{૪૪} સંવત ૧૧૭૮ માં રચ્યું છે; તે બોલીમાં છે. અક્ષરના, રૂપના, માત્રાના અને લયના બંધનથી મુક્ત છતાં તેમાં લેવાતી છૂટ મોગવતું પ્રાસયુક્ત ગદ્ય, તે બોલી. માણિક્ય-

૪૧ તલહારુ પળ ઘડલઋષર્ગનો એક મિશ્ર માત્રામેઢ હંદ જાણાય છે. એ ચમદ્ધર્ષાન્ઢીથી જોડાયળા પ્લવંગમ અને શારણી[હરિગીત]નો બનેલો છે. પંદરમા ઘટકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય, પૃ. ૧૨૪-૧૨૫ ના પ્લવંગમ અને શારણીના પ્રત્યેક જોડકાનો એક એક તલહારુ લેણાય છે. શાયપ્રતોમાં તલહારુ હંદનો ગુર્જરી રાગ આપ્યો છે.

૪૨ આ ઘડલ પળ મિશ્ર માત્રાવંશ છે. પહેલું તથા ત્રીજું એ બે પ્રાસયુક્ત ચરણ ચોપાઈનાં, અને ચીજું તથા ચોથું એ બે પ્રાસયુક્ત ચરણ દુહાના ત્રેર માત્રાવાઢ્યા સ્વડનાં લય નિમિત્ત ઝમેરેલા એકાર સહિત, એ ચારની સાથે શદ્દદુર્કુન્ઢીથી જોડાતાં શારણી (હરિગીત)નાં ચાર ચરણ મઢી એ હંદ બને છે.

૪૩ શાવટ દોહરાની ઘાટીનો લયવંશ છે. પંદરમા ઘટકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યના પૃ. ૧૨૨ માં બે પદ આપ્યું છે, તે જ શાવટ છે.

૪૪ પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય સંપ્રદ (Baroda Oriental Series) માં આ ગદ્યકાવ્ય લખાયું છે.

સુંદર બોલીવાળા પ્રબંધને વાગ્વિલાસ એટલે બોલીનો વિલાસ એવું નામ આપે છે. આવી જાતના ગદ્યનો પ્રચાર સારા ભાગ્યે હવે સાહિત્યમાં વહુપા ઓઝો, અથવા છેક અળગતો થયો છે.

સંજ્ઞા સંબંધી ચર્ચા.

૪૨ ઉપયોગમાં લેવાયેલી આદર્શભૂત ઋણ હાથપ્રતોમાં સમા-
સિપ જયશેખરસૂરિની ઉદ્ધૃત કૃતિનું નામ ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ
આપ્યું છે. એ નામ તેને છેવટની કહી ઉપરથી મળેલું લાગે છે.
મુંબઈની શ્રીમોહનલાલની સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરીની પ્રતમાં એ કહી નીચે
મુજબ છે^{૪૫}.

ત્રિભુવનદીપક એહ પ્રબંધ, પાપ તણત ન સુહાવદ્ ગંધ;
તા મેયણિમંડલિ ધિર યાદ, જા નહયલિ વિળયર શશિરાઈ.

પ્રશસ્તિની કુલ ચાર કહીમાની આ છેક છેલ્લી કહી છે. એના
પહેલાંની ઋણ કહીમાં, કથાનાયક જે વિશ્વનો સમ્રાટ પરમહંસ, તેની
પ્રશંસા છે; અને આ કહીમાં કાવ્ય કિંવા પ્રબંધની પ્રશંસા છે તથા
તે અમર રહેવાની આશંસા છે. કૃતિની ઉત્તમતા અર્થગર્ભિત ત્રિભુવન-

૪૫ યદોદરાના આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમંદિરના મુનિમહારાજ પ્રવર્તક
શ્રીકાતિયજયજીના મહારની પ્ર. કા. સંજ્ઞાની હાથપ્રતમાં પણ ઉપરની
કહી જૂઝ ફેરફારથી કાવ્યને છેડે જ આપી છે, જુઓ જૈન ગુર્જર કવિઓ
ભાગ ૧, પૃ. ૨૫. એ કહીનું ઉત્તરાર્ધ કોઝીપોલવાળી હાથપ્રતમાં છે
નંદિ, અને પૂર્વાર્ધ ‘તિણિ સોલામણિ’ પ્રતીકવાળી અને ‘મોહધ્યાન’
પ્રતીકવાળી કહીની વચ્ચે જોવામાં આવે છે. ત્યાં તે અસંગત છે. વચ્ચે વર્ગ-
ઉપર પ્રસ્તુત પ્રત જેને યકતારી દેશે, તેનાથી આ મૂલ થઈ લાગે છે.

દીપક વિશેષણથી જે માત્ર સૂચવી છે, તે જૈન મુનિનિ નમ્રતા છે. પ્રસ્તુત વિશેષણમા નામનો ભ્રમ થયાથી પુષ્પિકાવાલો ગોટાલો ઝમો જયો છે. કોઈ હાયપ્રતમા ત્રિભુવનદીપક પ્રવંધને બદલે પરમહંસપ્રવંધ, હંમપ્રવંધ અથવા હંસવિચારપ્રવંધ નામ આપેલું જોવામા આવે, તોયે નવાઈ નહિ^{૪૬}. શાથી જે હાયપ્રતોમા મઝતા મિત્ર મિત્ર નામ અપાયલા મઝાં આવે છે. પ્રેમાનદના વળજારાનો અઠ્યાસીમી કઢીમા આવો જ ભ્રમ થયાને છીધે અપાયલૂ વિવેક વળજારો નામ વસે વર્ષ થયા ચાલ્યું આવેલું છે^{૪૭}, જોકે વિવેક તો પુરનાયક વળજારાનો વાળોતર છે-

૪૬ જયશેઠ્ઠરસૂરિના આ ગુજરાતી કાવ્યની એક હાયપ્રત રા. રા. મોહનલાલ દલ્લીચંદ દેશપ્રાઈ તરફથી હાલ સરતમા જ મઝી છે, તેમા ઇનૂ નામ અંતરંગવંદપર્ડ આપ્યું છે. તે પ્રતસ્તમાતના શાતિનાયજીના મંડારની છે. ઇના નિરંક પત્ર ૧૬૨ થી સાક પત્ર ૧૮૧ સુધીમા પ્રસ્તુત કાવ્ય સમાયું છે. પ્રત્યેક પૃષ્ઠમા પંક્તિ ૧૧ અને પંક્તિમા અક્ષર ૫૦ ને આશરે છે. વચમા ચોવીસેક અક્ષરપૂર સ્વાસ્તિકની કોપી જગા છે. પત્રના અક્ષર જેટલા મુદર છે તેટલું લુક્ષાણ શુદ્ધ નથી. સમાપ્તિની પાંક્તિ-ઊંઝી ગોઠવણ વઢોદરાની નરસિંહજીની પોઠની હાયપ્રતને મઝતી છે, માત્ર ઇમા નરસિંહજીની પોઠની અને મોહનલાલજી સેટૂલ સ્ટાફેરીની પ્રવચાઢી અંતિમ પંક્તિ છે નહિ. ઇની પુષ્પિકા જીવે પ્રમાણે છે -ઈતિ મી અંતરંગ વંદપર્ડ સંપૂર્ણ સમાપ્ત ॥ ગ્રંથાગ્રં ૭૨૪ ॥

૪૭ પ્રસ્તુત કઢીમા ‘વિવેક, વળજારો તે આતમા’ એવા થોલ છે; તે કવિષ્ઠ રૂપકની વૂચી રૂપે મૂક્યા છે. આત્મા તે જ વળજારો છે, આવો વિવેક ઇટલે ચુલાસો છે. પ્રેમાનદની ઉત્તર અવસ્થાની શિખ્યા

વળજારો નથી. એ જ કાવ્યની એક હાથપ્રતમા એને કાયામન વળજારો
 એ કહેલ છે^{૪૮}. આ મૂલખરેલી સંજ્ઞાઓનો ઉત્તર અંશ, એટલું સારું

ઓરપાડની અજાચક ગાઈ ન્હાનીએ પોતાના તરફનું કેટલૂક ઝમેરી મૂઝ
 વળજારાની મઘી આશ્ચિ કરો તેને વિવેકવળજારો નામ આપ્યું છે તે
 ઉપર ઝતારેલ્લ રોલમા વિવેકવળજારો સામાસિક શબ્દરૂપે દેઈને
 આપેલું લાગે છે. એ ઝમેરણવાળા કાવ્યની શીઝી કંઠીમા 'વરણવૂ આત્મા
 અનુમયી વિવેકવળજારો નામ' એમી પાત્ર છે, તે ઉપરનું અનુમાન કરવા
 મનને પ્રેરે છે. એ કાવ્ય સવત ૧૭૮૪ ના જોઠ માસની વદિ બારશ ને
 ગુરુવારે રચ્યાની ગાઈ ન્હાનીની નોંધ છે. જુઓ સ. ૧૯૬૧ ના વસતનો
 શક ૧, નાનીગાઈ અને વળજારો. એ વાઈનું પેઢીનામૂ વદુ શ્રમ લેઈ
 રા. રા. સનમનીશકર લાલશકર શિમેમેલવી આપ્યું છે, તે પ્રમાણે પેઢીઓ
 ગણતા વાઈ ન્હાનીનો એ જ સમય આવી રહે છે. આજે તેને યસેમા માળ
 બે વરસ ઓછા છે.

૪૮ સંવત ૧૮૮૩ ના અષાઢ વદિ અગિયારશથી સંવત ૧૮૮૫
 ના ભાદરવા વદિ અમાસ સુધીમા પટેલ રણછોડ હરિભાઈએ ઝતારેલા હાલ
 ગુજરાત ધર્નાત્વૂલર સોસાઈટીની માલકીના ચોપડામા કાવ્યના આરમે
 'કામા મન વળજારો' નામ છે. 'એ વિવેક વળજારો આત્મા' પછીનો
 હેડનો માગ એમા છે નહિ. સોસાઈટીની માલકીના ઝતાર્યા સાલ વગ-
 રના શીઝા એક ગુટકામા જીવણરામની ચાતુરી, પ્રેમાનંદનો વળજારો,
 સતોપકલ્પતલ (હિંદી), દારમાલ્લા (પદ ૧૪૬), અને અલપસુલાલી-
 રામ, કૃષ્ણરામ મહારાજ વગેરેના થાડોક પદો છે. એમા કાવ્યના આરમે
 અને અતે વળજારો નામ આપેલું છે.

છે, કે વાણિજ્યવાચક છે. પરંતુ ત્રિમુખનદીપક પ્રબંધ સંજ્ઞાનો તો એકે અંશ આવો સાર્થક નથી. પ્રબોધચિંતામણિ નામ વિષયનું વોધક છે, મૂળનું સૂચક છે, મૂળના આદર્શનું જ્ઞાપક છે અને જ્ઞાનમ્બરૂપ અર્હત ભગવાનનું અવગમક છે.

સંક્ષેપ વારત છુલાસો.

૪૩ આ કાવ્યની પચાસેક કહી જે ઓઝી અરૂરની કે ઓઝી સ્ફુટ જનાઈ, તે મેં મૂકી દીધી છે કાપકૂપ કરતા કોઈ મર્મમૂત યાગ ઊઠી ગયો તો નહિ હોય અથવા ઘોંઝી આજ્ઞાતના ધડે તો નહિ હોય, યવી આજ્ઞા રાલૂ છું.

અમ્રહ સમઘી સામાન્ય વિચાર.

૪૪ સંગૃહીત પાંચ કાવ્યો ભેજામરના ગાળના છે. રણમહાઉંદ અને પ્રબોધચિંતામણિ શતકના વહેલા ચરણમાં આવે છે, વસતવિલાસ મધ્યમાં મૂકાય છે, અને સીતાહરણ તથા ઉપાહરણ ધ્રીના ધોયા ચરણમાં મોઠવાય છે. શતકના પૂર્વાર્ધમાં અધિક પ્રચાર હંદનો થાય છે. ઉત્તરાર્ધમાં દેશીનો વપરાટ વધે છે અને હંદનો ઘટે છે. શતકના છેલ્લા દસકાનું ઉપાહરણ તો નરૂ વેશીબદ્ધ જ છે. પ્રાકૃત પાસેની વારસામાં મલેલી હંદની પૂઝી વધારીને અપભ્રંશે ગૂજરાતીને આપી. અને હીંધે ગૂજરાતીનું પુરાતન સાહિત્ય હદમાં પચાસું. સમય જતા ગૂજરાતીએ નવું સાહસ સેઢી વિવિધ દેશીનો સ્વયંબંધ ઉપનાલ્યો.

૪૫ જુઓ દેમાચાર્યવિરચિત કન્દોનુશાસનનો પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ હંદોને ભગતો મામ.

ચિરંતન ગૂજરાતી સાહિત્ય ઓછું ઉપલબ્ધ અને ઓછેટલું પ્રસિદ્ધ હોવાથી, મત કાઢીને ગૂજરાતી સાહિત્ય તો દેશીમાં જ હોય—છંદમાં ન હોય, એવી માન્યતા બાંધનાર પુરુષ અપભ્રંશે આપેલો વારસો ભૂલી જાય છે. રણમહાછંદ ઇના નામથી જ એ વારસાનું માન કરાવે છે. વઢી, છંદનો કલામય ઉપયોગ આજકાલનો નથી—પણ કલાના જેટલો જૂનો છે, એનો પણ કંઈક સ્વાલ એની રચનાદ્વારા એ આપે છે.

આમાર.

૪૬ આ સંગ્રહ બહાર પાડવાનો મારો જે પ્રયાસ છે, તેને અનેક દિશાથી સહાયતા ન મળી હોત તો એ કેવો બહાર પડત તે કહી શકાય નહિ. વઢોદરાની સેટલ હાઈવેરીના પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાન-દાસે પ્રબોધચિંતામાણિની હાથપ્રતોને છગતી કેટલીક ઉપયોગી માર્હતી પૂરી પાઢી હતી. મુનિમહારાજ પ્રવર્તક શ્રીકાંતિવિજયનીએ વઢવાળ મુકામથી વઢોદરે આત્મારામ જ્ઞાનમંદિરના સેક્રેટરી માહ જીવણલાલ કિશોરદાસને પત્ર લખી મંઢારમાંની પ્રત કઢાવી આપી હતી. વઢી જૈન ગૂર્જર કવિઓ 'ના કર્તા શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ વેશ્તાઈએ મુંચડતી શ્રીમોહનલાલની સેટલ હાઈવેરીમાંની હાથપ્રત મોકલી હતી, અને હવળાં સંમાતના શ્રીશાંતિનાથનીના મંઢારની પણ મોકલી છે. એ બંધુકૃત્ય માટે ત્યાગી અને સંસારી જૈન બંધુઓનો હું જીણી છું. અહીં માવનગરના શેઠ કુંવરની આળંદજીએ કરી આપેલી અનુકૂલતાની નોંધ લેતાં મને વહુ આનંદ થાય છે. એમણે ત્યાંની જૈન હાઈવેરીમાંથી મુદ્રિત મૂલમૂત પ્રબોધચિંતામાણિ મોકલ્યાવ્યું ન હોત, તો

હું તે જોવા પામત નહિ; કેમકે એ હવે અદ્રાપ્ય બન્યું છે. વિશેષમા
 એમણે એનું ગૂજરાતી ભાષાનર મેટ મોકલ્યું હતું. એ માટે હું એમનો
 આભારી છું. વ્હી શૃંગારત્રિવેણીના કર્ના માફ તનમનીશંકર લામશકર
 શિવે પ્રેમાનંદના વળદ્વારાના રચનાકાલ ઉપર પ્રકાશ પાડનાર અમાચક
 વાઈ ન્હાનીનું પેદીનામું બીજી જળવાજોગ વિગત સાથે મેલવી આપ્યું
 હતું, નેમને પણ હું કેમ મૂલું ?

૪૬ મારા કલારસિક સ્નેહી નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા,
 વાઈ, સી. એસ, પણ અહીં મને યાદ આવે છે. એમણે ‘રૂપમ્’મા સ્વતંત્ર
 હેતુ છત્રી અને તાજા બહાર પાડેલા *Studies in Indian*
Painting એ નામના કીમતી પુસ્તકનું આશુ એક પ્રકરણ રોકી
 ઓઢિયાના ચિત્રમાગને પ્રમિદ્ધિમા આળી વમંતવિલામની પણ પરાસ
 રૂપાતિ વધારી છે. આ સંપ્રહને છેડે પરિશિષ્ટ આપ્યું છે, તે એમની
 સૂચનાને આભારી છે. અને આ ઓઢું સ્વપનાસું જૂની ગુજરાતીનું પુસ્તક
 બહાર પાડવાનું સ્વચ ગૂજરાત વર્નાવિમુલર સોસાઈટી વિના કોળ
 ન્હોરે ? એ સંસ્થાની પ્રેરણા તો આનું આદિકારણ છે.

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४	१७	हतो	ईडरमां हतो
१४	२०	पं	पंडित
३७	७	लगमग	लगमग
	१५	मलहार	मल्हार
३८	११	प्लवगंम	प्लवंगम
	१८	शब्द	शब्द
३९	११	शशिपद्	शशरपद्
४३	१९	ऋणी	ऋणी
४४	४	वणक्षाराना	वणजाराना
	१३	गुजरातीन्	गुजरातीन्
३	९	उल्लट्टिय	उल्लट्टिय
		वेस असेस पल्लट्टिय	पण्डरवेस पलट्टिय
७	४, ७	सिहर	सिहरि
	१०, १४	पण्डर वेस	पण्डरवेस
८	४	गाह, अद्द	गाम गेह
	५	सेह	नाह
९	१०	तरयर वेस	पण्डरवेस
११	६	पण्डर मिडस	पण्डरवेस
१२	८	भटवाय	भटवाय
१३	५	पण्डर हरद्द समरि	पण्डरवेस हरद्द
१५	४	पटुती	पटुत्त
	१७	पूरिदि	पूरदि
१६	१०	जलजह	जलसह

शृष्ठ पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१७ १३	पूजइ	पूजइ
१४	कूजइ	कूसइ
१६	पु घानि	पुवान
१७	जे किम	जे कि
१८ ४	जीअ	जीह
१९ १८	करां यहु	करायलु
२० ९	जमु रङ्ग	सहरङ्ग
२१ १७	विधि।	विधि
२२ १९	विरुअउ	गदअउ
२३ १३	मङ्गुवहण	मङ्गु ययणि
२५ ३	मागि जि	मागिजि
२६ २६	प्रीछइ	पूछइ
३४ ५	नयण	ययण
१४	अन्तरीख पुहिराज	दन्ति यन्नि पुहिबी
३९ ९	देखु (?)	देखु
१८	कोट सांकलां	कोटसांकली
४० ३	तलिण	ततविण
१३	असैराप	सैराप
४९ ६-७ वधे		(५)
५२ ९	पांडप	ग्याडप
५४ ६	अन्तरिधु	अन्तरिगुधु
५८ ११	भेद	भेद
५९ ४	मूटा	सुंता
६३ ९	दसइ	दसइ सिरि
७० २	कणगार	कणगर

पृष्ठ पङ्क्ति	शुद्ध	अशुद्ध
७१ २०	शद्	शब्द
७८ १४	जग	जगत
७९ १८	ताणि	तापी
८१ ११	तो	तुं
९६ ६	अंस	इस
९	नवगा	नवमा
१८	अंस	इस
९८ १०	दाच	दाधु
१०० १२	वासी	वीती
१७	अणबोलि	अणबोलिठ
	रहुं	कहुं
१०१ १०	मोहिनी	मोहनी
२०	टेहट टेहट	हटह, हटहट
१०२ ३	बावर घालइ	चाचरि घालइ
९	रातोरण	राणोरण
१४	अमरियु	अमरिसु
	चामरवाल	चामरवाल
२१	पीरपीर	परिकरि
१०३ २	गाल	गोल
१२	हलइ भवधांधा	टलइ भवधन्धा
१३	वांधा	अन्धा
१०४ १०	लाजइ	लीजइ
२०	धरियां	धीयइ
१०५ ६	बहूनि	बिहूनि
१३	साहि	आहि

पृष्ठ पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२०	चूयाइ	चूंयइ
	खाडि	खोडि
१०६ ४	तउं, वयण,	वयणतउं,
१२	चडावी	चडावी
२०	मानिउ	मानिउ
१०७ १४	माइइ	माइइ
२१	जग	जग
१०८ ३	राखेवे तइ	रखे चडाइ ते
६	हाथ	हथि
७	जनमय	जनमन
	ए	रा
१४	प्रवृत्ति	मुमति
१८	धन	ध्यानधन
१०९ ६	पयदण्डी	न दण्डि
१६	मूतउ	मूखिउ
११० ४	मनि	मन
	पयट्ट	पयट्ट
१८	ते	ते
१११ ४	वयणवित्त	वयणवित्त
११२ ६	विदु	विदु
१७	मुहता !	मुहता ! एक अमी मनि राइ.
१८	भाइ ते	भाइ मोइ
११४ १६	वे-माइ	खोरमाइ
११६ ३	वेगि वणावि	वेगि वणावि

पृष्ठ पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
११७ ८	विहसन्ति	हरसन्ति
११ ११	बहि नर	बहिनर
११८ ३	सिरि सिरक	सिरिखर
४	वर जिम बीटउ करि	जिम बीणी दीहर
११९ १३	गडमडइ	गडयटइ
१९	साहण	साहर
१२० २	थिनकइ	थानकि
८	करी	करुं
१०	यापटी	चापटी
१५	रसि लीण	रसरीण
१२१ २	कुमर राइ	राइकुमर
१२	इफार	कार
१५	गूगलिउ	गूणलिउ
२१	पूति	पूरी
१२२ १४	काज ईस ।	राथाइस
१२३ २१	थोरु	छोरु
१२४ ८	दोइलऊ	दोइलउ
१५	तउ पण	पण
	घड्या	घट्टया
१६	ते	मट
	भडिय	भडन्ति
	नट्या	नट्टया
२१	बेदी	रुंदी
१२५ २	पगमरि	रही पगमरि
	रही गटइ	मट मटइ

पृष्ठ पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
८	चलिउ	चलिउ
२०-२१वच्चे		सारसी
१२६ ५	रि-साल	चठसाल
१२ ५	घारेणि	घोरेणि
१२७ ४	उकार	बुकार
१३	कुमरि सुम किय	कुमर ! सु मुहकर
१२८ ४	वचन	वदन
१२९ ०२	वात न	वात न
५	याड - ऊं	थोट सिऊ
१७	ह वकऊ	वङ्कडऊ
१९	पइन	पइअ
१३० १५	जोअणहारी	जोअणहारि
१३१ ७	ससारनउ थिर	संसार अथिर
	दम्म	उदम्म
२०	चार	चाचरि
१३२ ७	शृङ्गारिक	शृङ्गारिउ
११	परण	परण्या
१३३ ३	गुरनी वूटी	नगरि विट्टी
१३	मडउ	भरडउ
१६	पहाडउ	पवाडउ
१३४ ६	दमदन्त मडु	दमदन्तउ
९	बाहु बाहुयलि	बाहुली बलि
१०	आदरिउ	अगलउ
२१	लगह चलइ	रगि फिरी बलि

पृष्ठ पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३५ ७	होइ-	होइ न रेसु
८	जसवाँहि	मणिरहि
९	कीपा	कीधी
१५	मूकइ	न मूकइ
	दडवडी	घडी
१३६ ७	क्षोभ	योभ
१४	दिहु	दिहु
१३७ १२	नीपाइ	नीपाइ
१८	लीधी	लाधी
१३८ ६	साहणि	साहणि
८	जिम	धुरि
१२	घसइ	घसइ
	बरसइ	बरसइ
	छलछलइ	छलमलइ
१५	सहलहकइ	छहु छहकइ
१६	नन्दा	नाद
१३९ ५	अणमत्ता	अनन्ता ।
६	गुपट	सु मंद
१२	मिहिम	महिम
१४	पयित्तिदय	पयित्तिदय
१४० १	मदाभाँहि	मदाभाँहि
३	तगर जे	अणन्तु जि
७	वगवन्कमय	वरपेपुन्वगय

प्राचीन गुर्जर काव्य.

पन्दरमूं शतक.

रणमल्लछन्द.

आर्या ।

शंकरगुरुगणनाथान् नत्वा वरवीरछन्दआरम्भे ।
कवयेऽहं रणमल्लं प्रतिमल्लं यवनभूपस्य ॥ १ ॥
छन्नाधिपमदहर्ता कर्ता कदनस्यं समरकर्तृणाम् ।
वीरजयश्रीधर्ता रणमल्लो जयति भूभर्ता ॥ २ ॥
यमसदृशं प्रति नीताः सीतारमणेन दानवाः स्फीताः ।
अधुना कमधनमल्लो रणमल्लस्तत्र तान् नयति ॥ ३ ॥
हम्भीरेण त्वरितं चरितं सरताणकोजसंहरणम् ।
कुरुत इदानीमेको वरवीरस्त्येव रणमल्लः ॥ ४ ॥
दिल्लीपतिपरिभूतो तद् दृष्टो दृश्यते च बाहुबलम् ।
शकशाल्ये रणमल्ले यमतुल्ये तिमिरलिङ्गे शत्रु ॥ ५ ॥

१ मयाळूं रसवृत्त छंद छे. नाथे; युवन. २ कदन सबलकर्ता-
नाम्. ३ शीता; दानवा स्फीता. ४ हमरेण; संहरणे; कुरुते तदिदानीं
परिवरणे सन्देह; सन्ते. लिङ्गे -

कति कारयन्ति भूपा भुवि यूपान् केऽपि वापिकाः कूपान् ।
 एको ननु पुनरास्ते रणमल्लो घोरिकारयिता ॥ ६ ॥
 यदि न भवति रणमल्लः प्रतिमल्लः पादशाहकटकानाम् ।
 विक्रीयन्ते घगडैर्वाजारे गुर्जरा भूपाः ॥ ७ ॥
 सुभटशतैरति विकटं पटुकरटिघटाभिरुत्कटं कटकम् ।
 तन्नटयति रणमल्लो रणभुवि का वैरिणां गणना ॥ ८ ॥
 अनवरतं भरतरसं सरसैः सह रतरसं समं श्रीभिः ।
 वीररसं सह वीरैर्विलासयत्येष रणमल्लः ॥ ९ ॥
 खलु कमलागुरुहरणं परवरणं समरदम्बरारम्भे ।
 शिवशिव रणमल्लोऽयं शकदलमदमर्दनो जयति ॥ १० ॥

शुष्पई.

सतिरि सहस्र साहणवत्साणह गई अरदास पासि सुरताणह.
 कणगरु कोस लीध हरि हिन्दू तु रणमल्ल इक नह बन्दू. ११
 पुण फुरमाण आण सुरताणी नहि रणमल्ल गणइ रणताणी.
 जिम हम्मीर वीर सिम्भरविइ, तिम कमधज्ज मूछ मुहि मुरविइ. १२

६ कूपाः ८ मुमतटेयति; पटुश. ९ सुरतरसं समरसं समं; विलसन्
 स एव एव. १०-११ आ वेनी यथे श्लोक १ नरवीर पाठातरथी
 ११ आंक चडावी फरिने आप्यो छे. ११ मयातूं शुष्पई नथी आप्यूं.
 साहण वै; कणगरु किद्ध सिद्ध सह हिन्दू; नू. १२ पण; गणिइ;
 हिम्मीर; संभरविइ; कमधज्ज मुछ; मरवे.

चञ्चलि चढी चिहू दिशि चम्पइ. थरथर थाणदार उरि कम्पइ.
 कमधज करि धरि लोह लहकइ, विवहर बुम्ब अ बुम्ब ह बंकइ. १३
 निशि खम्भाइच नयर उध्रकइ; धुंधलि धुंस पडइ धूलकइ;
 ग्रहि पुकार पढइ पट्टणतलि, 'रे रणमल्लघाडि!' जव सम्भलि. १४
 मुहुडासिया, मीर रहमाणी, दाम हराम करइ सुरताणी
 माल हलाल खानखिजमत्ती तू रणमल्ल इक नह खिची. १५
 इक रणमल्ल राय सुणि आलमि रहिउ रई हैराण खुदालम.
 हेलां लाख बन्द जुल्लावि; लखि फुरमाण खान चल्लावि. १६
 हय गय कटक थाट उल्लाटिय; दहु दिसि वेस असेस पल्लाटिय.
 निहुटी वाटि काढगढ घलि; करु पराण रैयत—रणमल्लि. १७
 ईडर भणी भीछि सुरताणी फूफूकार फिरइ रहमाणी.
 मूंगल मेच्छ मुहइ मच्छर भरि हसि हुसियार हुया हलहल करि. १८
 सारसी.

~ फूंगराइ फू फू फार फारक फोज करि फुरमाणिया.
 हुङ्कार करकडि; करइ शरझडि करवि करि कम्माणियां.

१३ चडि; चाडादिशि चंपि; थिरथिर; अरि; कपिड; लहकिइ
 थियहरि बूँव बूँव यहकिइ. १४ खमनयर उध्रकिइ धुंधलि धुंस पडीइ
 धूलकिइ; पोकार पडिइ; तव. १५ मुहुडासीया मीर रजाणी; करिइ;
 खजमत्ती तू; ए नह. १६ आलम है हरण रहिस खूदालम; हेलज;
 बोलावीय; चल्लाविय. १७ दहुं; नहुटि; घल्लिउ रैयति करु पराण
 रणमल्ल. १८ सुरताणी य; फिरिय रहमाणी य; मूंगल मुह मिछ मच्छर;
 हुसीयार होया.

फुकारि मीर मलिक मुफरद मूछ मरडी मच्छरइ.

संचरइ शकमुस्ताण साहण साहसी सवि सझरइ. १९

डुह.

साहस वसि सुरताणदल समुहरि जिम चमकन्त,
तिम रणमल्लह रोस वसि मूछ सिहरि फुरकन्त. २०

सारसी.

फुरफुरहि लम्ब अलम्ब अम्बरि नेजनिकर निरन्तरं,

भरभरहि भेरि भयङ्क भूकर भरलि भूरि भयङ्करं,

दडदडी दडदडकारि दटवड देसि दिसि दिसि दडवडइ.

संचरइ शकमुस्ताण साहण साहसी सवि सझरइ. २१

डुह.

साहस वसि सुरताणदल समुहरि जिम दमकन्त,

तिम तिम ईडरसिहर वरि डोल गहिर दमकन्त. २२

१९ 'छन्द' एटनूज मयाळूं छे; नाम नथी आप्थूं. पुंगराय
फुर फुर; करि फुरमाणीया; बाण करि जडि; कंमाणया; फुकारि;
मलिक; मुरडीय, मच्छरे; संचरीय; साहण सेन शिव शिव सेंगरे.
२० मयाळूं आयां आप्थूं छे. समहरि जेम; तिम तिम रणमल्ल; मुंछ.
२१ मयाळूं छंदनूं नाम आप्थूं नथी. निरन्तरा; भरभरहि; भयङ्कय;
दडवटी य दडवडकारि देस दडविय दह दिचे; संचरि य; सेन शिव शिव
सेंगरे. २२ मयाळूं आयां आप्थूं छे. समहरि; दमकन्ति; सिहरति;
गुहिर दमकन्ति.

सारसी.

दमदमइ दमदमकार दङ्कर दोल दोली जङ्गिया.
सुर करहि रणसरणाइ समुहरि सरस रसि समरङ्गिया.
कलकलहि फाहल कोटि. कलरावि कुमल कायर थरथरइ.
संचरइ शकसुरताण साहण साहसी सवि सङ्गरइ. २३

डुडा.

जिम जिम लसकर उधसइ करी नि बुम्बुङ्कार,
तिम तिम रणमल रोस भरि तोलइ तरल तुवार. २४

सारसी.

तुक्वार तार ततार तेजी तरल तिकव तुरङ्गमा,
पक्खरिय पक्खर, पवनपङ्कपीपसरि पसरि निरुप्पमा.
असवार आसुरअंस अस लीइ असणिअसुहड ईडरइ.
संचरइ शकसुरताण साहण साहसी मवि सङ्गरइ. २५

चुप्पई.

‘हल पेयार’ हकारवि बुल्लइ; भुजबलि तबल मुठि दल घल्लइ.
गयु खान खुद नगतलि चल्लिअ; शकदल दहु दिसि दिद्ध डहल्लि अ. २६

२३ मथाळे छंदनू नाम नथी. दमदमीय कार, डीली जङ्गया;
करइ समहरि सरसर सर सरणाईया; कलकलहिहि; कलिरव कमल कायर
धुजण; सेन शिव शिव सङ्गरे. २४ उधसिइ करि; रणमल; तोलिइ.
२५ मथाळे छंदनू नाम नथी. तोपार; तेजी य; तिरव पण्यरीय पण्यर
पंप्पि पसरिय पवन, अस लीय; ईडरे; सेन शिव शिव सङ्गरे. २६
मथाळूं चुप्पई आप्पूं नथी. बुल्लिइ; मुंठि, पद गतलि चल्लिय; दहुं
दिशि; डहल्लीय.

मलिक मन्त्र मञ्जिम निशि विद्धउ. तव हेजव फुरमाण सदिद्धउ.
ईडरगवि अस्सइ चडि चट्टिउ, जइ रणमल्ल पासि इम बुद्धिउ. २७
'सिरि फुरमाण धरवि सुरताणी घर दय हल माल दीवाणी.
अगर गराम दास सवि छेडिअ करि चाकरी खान कर जोडिअ.' २८
रा असि सरिसु बाहु उठभारिअ बुटइ हठि हेजत्र हक्कारिअ,
'मुअ सिरकमल मेच्छपय लग्गइ, तुं गयणङ्गणि भाण न उगइ. २९
सिद्धयिलोकित्त.

आ अम्बरपुडतलि तरणि रमइ, ता कमधजकन्त्र न धगड नमइ.
वरि वडवानल तण साल शमइ; पुण मेच्छ न आपूं चास किमइ. ३०
पुण रणरसजाण जरइ जडी गुण सींगाणि खच्ची खन्ति चडी
छत्तीस कुलह बल करिसु घणू पय मगिसु रा हम्मीर तणूं. ३१
दल दारण दफ्फरखान जयी मिडं भगउ अगइ खगारयि.
हिव पट्टणपद्धरि धरिसु पयं, नइ विनडिमु सचिरिसहस सयं ३२
मिइ सङ्गरि समसुदीन नडी पडिमगउ अङ्गोअङ्गि मिडी.
जव मण्डिसि मुअ रणमल्ल समं तव देखिसि लसकरि सरिसु जमं. ३३

२७ अत्र ह्रीं चट्टि चल्ह, जई, बुद्धिउ. २८ सुरताणी य, दयदय,
दीवाणी य, सव छेडिय, किरि, जोडि य. २९ 'रा' नथी, असि घर,
उठमारी य, मोलिई, हेजव्व हकारी य, सिरि, लग्गइ, उगइ. ३०
मयाळे छंदनूं नाम आप्यू नथी. तरणि तपिइ, नमिइ, उडवानल साल
शमिइ, तु मेछ, किमिइ ३१ सींगाणि पञ्चिम, छत्तीस, तणू मगिसि रा
हम्मीरपणू. ३२ दफरखान जवे, मग्गु अगि खगारवे, हव, धरिसु
बलं, सहस दलं. ३३ सम्मसदीन, पडिमग्गु, भडी, दापिीस लसकर.

मम मोडि म मण्डि मलिक घणूं. हूं समरि विडारण मेच्छ तणु.
 जब ऊठिसि हठि हकन्त रणि, तव न गणूं व्रण सुरताण ताणि. ३४
 वल वुछि म. वलि मलिक कहि, "म म वरणि सिमुणासिम दूतमुहि.
 जब चम्पिसि ईडरसिहरतलं, तव पेक्खिसि मुह रणमल्लवलं." ३५
 हय हेडवि सवि हेजब्ब गया. वहि वलि मलिक सलाम किया.
 'हिव करिसु धरा रणमल्लमयं, इम बोलइ हठि तोलन्त हयं ३६
 नरकेसरी ईडरसिहरधणी'. जब हेजबमुहि फरियाद सुणी,
 तव चमकि दमक्खि मलिक करी घासि घाडिइ घायउ धूस धरी. ३७

सुप्पई.

पसरइ पण्डर वेस मयङ्कर. नर पोक्कार हि करहि निरन्तर.
 हयमर वेगि गया ईडरतलि. सवि रणमल्ल करइ साहसि हुलि. ३८
 निबहर भरि बुम्भारव वज्जइ; जलहर जिम सीगणिगुण गज्जइ,
 बहु बलकाक करइ बाहुव्वल. धन्धलि धगड धरइ धरणी तलि. ३९
 'अरियणदारण ! दानि--अमयकर ! पण्डर वेस थया निबमय धर.
 बम्भण बाल बन्दि बहु किज्जइ. धा कमघज्ज ! धार करि लिज्जइ. ४०

३४ मेल; रणे; मुस्ता । मणे. ३५ बोलि; कहिइ; मन वरलिसि
 वरयसि दहुत मुहिइ. पेपिसि मू. ३६ गह वलि; बोलिइ. ३७ नरकेसरि;
 सिहर तणी; फरीआद; दमकि मलिकि; घसी; घायु धूस. ३८ मयाळूं
 सुप्पई आप्पूं नयी. पसरिय; पोक्कार करहिं; करिइ सहसा हुलि. ३९
 वज्जइ; गज्जइ; धरिइ बाहुव्वलि; धूंघीड; धरिइ. ४० अरीयणशरण;
 थया नि मयकर; किज्जइ; धार धर लिज्जइ.

पञ्चचामर.

रउह सह आसमुह साहसिक सुरइ
कठोर थोर घोर छोर पारसिक पूरइ.

अहङ्ग गाह अङ्ग गाहि गालि बाल किज्जइ.

विओहि जोइ तेह नेहि मेच्छ लोडि लिज्जइ ' ४१

डुहु.

जिम जिम कमधन चीतविइ असपति सरिसु विवाद,

तिम तिम योगिनि रहिरासि रचा करइ प्रसाद. ४२

सारसी.

परसादि बसि दिगन्त योगिनि जयजयारव अम्बरि.

उच्छकि छकि दियन्त सिखा वीर धीर धरा वरि.

'दुहुम्म मेच्छ विओह रोह अखोहि गाहवि किज्जइ.

तूं हट्टि उट्टवणीइ इट्टवि. लोह हत्यइ लिज्जइ. ' ४३

डुहु.

जिम जिम लसकर लोह रसि लोडइ, शासन लखि

ईडरवइ चडसइ चडइ तिम तिम समरि कडाकि. ४४

४१ मयाळे छदन् नाम आप्पू नयी. रउह, साहसीक सुरया, कठोर चोर छोर घोर पारसी- पूरया, अहङ्ग गाम गाह गेय बाल गाल किज्जए, गाह तेह मेछ, लिज्जए. ४२ मयाळू आप्पू नयी. चीतविइ, करिइ ४३ मयाळू आप्पू नयी. प्रसाद लक्ष दियन्ति, उच्छकि उट्टि, सिखा वीर धार धरातले, दुहु मिछ छोहि जोइ पोहि, गाम किज्जए, नि हट्टि उट्टि रच्छ उडण लोह हत्यि लिज्जए. ४४ मयाळू आर्या छे. लोडि, लठि, ईडरवै चडसिइ चडिइ, कडाकि.

पञ्चचामर.

कडकि भूँछ भीछ मेच्छ मल्ल मोलि मुगगरि;

चमकि चलि रणमल्ल मल्ल फेरि सद्गारि:

धमकि धार छोडि धान छण्डि धाडि-धमाडा.

पडकि घाटि पकडन्त मारि मारि मकडा. ४५

चुप्पई.

‘हयसुरतलरेणइ रवि छाहिउ. समुहर भरि ईडरवइ आइउ !’

खान खवास खेलि बलि धायु. ईडर अडर दुगतल गाह्यु. ४६

दमदमकार ददाम दमकइ. दमदम दमदम दोल दमकइ.

तरवर तरवर वेस पहडइ, तरतर तुरक पडइ तलहडिइ. ४७

विसर विरङ्ग बङ्गव पसरइ. रहि रहिमान मनन्तरि समरइ.

गह गुज्जार-निमाज कराणी हयमर फोन फिरइ सुरताणी. ४८

सात्तिरि सहस सहिय सिद्धार हदहु दिसि फिरवी करि पुकार ह.

मुहडसइ सम्भालिवि रउइ ह धसमस धूस कतइ मफरइ ह. ४९

हांडकी.

मदभीमल सेरबचा बङ्गाली मंगल महा मलिङ्ग

| ईडर अडर सिक्खरि रणथम्भरि तलि तरवरइ तुरक;

४५ मयाळे छंदनू नाम नयी. कडलि भूँछ मोलि मल्ल मेछ भीछ मोगरे; रणमल्ल; सद्गरे; धडकि धार धाडि छोडि धान छण्डि धूँवडा; पवित्त चित्त पंकडन्ति; मकडा. ४६ मयाळूं चुप्पई नयी आप्यू. ताल. रोणि; तव समहर; आयु; तलि आयु. ४७ दमाम दमकीय; दमकीय; पहट्टीय; पडिइ तलहट्टीय. ४८ पसरी य; समरीय; कराणी य; फिरइ सुरताणी य. ४९ सहीय; करिइ; खइ; हयमस हात्त करिइ.

हक्कारवि विक्कट बहकटि च्छड्ड; बुल्लड्ड विरद बहुत्त.
 सुरताण सरित्त सिल्लार सिपाही सवि मिलि सपरि पुहुत्त. ५०
 तलहट्टिड्ड मेल्लवि तरल तुरक्की तार ततार तुरङ्ग
 उल्लट्टिअ असपति असणिअ वायरि' सायरवेलि तरङ्ग.
 'हल, हल' 'बिगरी, बिगरी' बोलन्तिअ नीरलहरि छिल्लन्त.
 रणकन्दालि कलह करड्ड; किलवायण कायर नर रेलन्त. ५१

हेपारवि हयमर हसमसि; खुररवि असणि किपाण कसन्त.
 उद्धसवि कसाकसि, असि तरतर बिसि. धसमसि धसणि धसन्त.
 भूमण्डळि भड्ड कमधज्ज भड्डोहड्डि भुजबलि मिडस मिडन्त
 रणमल्ल रणाकुल राणि रोसारुण मुणसत्तणि तुवरन्त. ५२

उल्लालवि आलवि मुज्जकमाल ह लयबधि लोयि लडन्त,
 धारुक्कट धारि धगड धर धसमसि धसमसि धुव्व पडन्त,
 कमधज्ज उदयगिरिमण्डण सविता झलमल मल्ल भडन्त
 धुरि धसि धसि धुंस धरड धगडायणि. धर धरि रुण्ड रलन्त. ५३

५० मयाल्लं नथी. सीरयचा बड्गाली य; मुहा; अदरशिहर; तर-
 मरीय; हाकारवि विक्क; चेल्लिय बुल्लवि; सरिसु सवाही य. ५१ तलट्टिय
 मेलयि; तुरक्की य; उल्लट्टिय; वायर; तरन्त; बोलन्तीय; कन्दल; करिड.
 ५२ खुररवि इसमिसि धसणि; नरनर वसि; भड्ड रणमल्ल; मिडस
 मिलन्त; तरवन्त. ५३ झुज्ज; लयिबधि; पडन्त, धार; धसमसि धसमसि;
 कमधज्ज; झलल्ल; मिडन्त; धरि धरि धरि धुंस धरी धगडायण.

चुप्पर्द. :

वर कमधज्ज वीर शासन छलि कित्ति फुरइ नवखण्ड धरातलि. -
 'असपति सरिसु इक् ईडरवइ राणि रणमल्ल मूछ मुहि मुरवइ. ५४
 असुर अभङ्ग-अङ्ग ईडरतलि असपतिदल कोलाहल सम्भलि
 बम्भण बाल सुरहि अवला छलि हठि ऊठिउ कमधज्ज भुजाबलि'. ५५
 पक्खरि पण्डर भिडस भिडन्तु घसि घगडायण धूस धरन्तु
 हणहणि मुणसिम भणइ असंभम, ताल मिलिउ हरि जम्भ तणउ जिम. ५६
 दुज्जणरुक्ख-इक्कदावानल हयमर हठि हेडवि कोलाहलि
 रणवाउलु रणमल्ल रणाकुल असिरसि गाह करइ गोरीदलि. ५७

डुमिला.

गोरीदल गाहवि दिट्ठ दहुदिसि गवि मवि गिरिगह्वरि गडियं.
 हणहणि हक्कन्तउ हुं हुं हय हय हुङ्कारवि हयमरि चडियं,
 धडहडतउ धडि कमधज्ज धरातलि घसि धगडायण धूस धरइ.
 ईडरवइ पण्डर वेस सरिसु राणि रामायण रणमल्ल करइ. ५८
 रोमञ्चिय रणरसि, रादि डरावण, रहि रहि बल बोलन्त बलि,
 पक्खर वर पुट्ठि पवंगम पडिय, पुहुतउ पव पतसाहदलि,

५४ मयाळूं नथी आप्पूं. वर हमीर वीर; फुरिइ; पण्ड; ईडरवि; मुंछ;
 निरपिइ. ५५ अवल सुरही; कमधज. ५६ पपर; धूस; हणि हणि भणि
 मुणस; मिल्यु हरि बम्भ तणु. ५७ दुज्जणमुज्जइक्क, कोलाहल; करिइ.
 ५८ मयाळूं आप्पूं नथी. दहदिसि गदि गुदि गदिम् गदियं; हणि हणि
 हक्कन्तु; धडदटतु धडि हमीर धूसि धरिइ, करिइ.

असि मारावि रुम्ब रणायरि रगाडिअ भञ्जइ धगड महा भडया.
 रणमल रणङ्गाणि मोडि मिलन्ता मेच्छायण मूंगल मिडिया. ५९
 मुहु उच्छलि मूछ मुहन्छवि कच्छवि भूमइ भूँउ समुच्छलिया.
 उछालवि खग करि । निरमल गणइ तिणइ दलअमलभा,
 प्रहय करि लसकरि लोहि छवच्छव छण्ट करइ छत्तीस छलि.
 रणमल्ल रणङ्गाणि राउत विलसइ रवितलि गितिय रोसबलि. ६०
 सीचाणउ रा कमधजन निरमल अडपइ नडवड धगडविडा.
 भडहड करि सत्तिरिसहस भडक्कइ, कमधनभुज भहवाय झडा.
 खत्तित्तिणि गवय करि खक्खर खूँदिअ खान मान खण्डन्त हुया.
 रणमल्ल भयङ्कर वीरविडारण टोडरमलि टोडर नडिया. ६१

चुप्पइ.

सोनगिरउ कन्हड सिम्भरवइ वेदि करी गज्जनवइ असुरइ
 दहु दिसि दुज्जनदल दावडिअ सोमनाथ वड हत्थइ झट्टिय. ६२

५९ रोमाचीय रणरसि रव रडि रावण, बोलन्त बले, पप्पररय,
 पुहुतु; दले, मरिरवि; रणायर रगतय मञ्जिद, महालडया; मेछायण मोगर.
 ६० मुँछलि मुछ मुहु छवि कछवि भूँउरि मुँउ समुछलया, गणि
 तमिङ्गल अगलया, लय लय करि, लोह छवछव छण्ट करि छत्तीस
 छले, विलसिइ; रोसवसे. ६१ सीचाणु, झडपिद, भडकीय, खत्तित्तिणि
 हयमर फाररवि भूँदीय पानमान भूँदन्ति हया, विडारीय; टोडरमल्ल.
 ६२ मयाळू चुप्पइ नयी व्याप्पू. सोनगिरौ सन्तल सम्भरविइ, वेदि
 करि असुरह गज्जनविइ, दह दिशि, दावटी. चोथू चरण छे नदि.

आदर करि शंकर धिर थप्पिय अचल राज चहुआण समप्पिय.
 असपति सरिसु साहसिम वक्कइ; मुरटमान रणमल्ल न मुक्कइ. ६३
 मरडी मूठ वडी मुहि मण्डइ मेच्छ मरिसु, मह गाह न छण्डइ.
 कसवइ काल रिवाण करट्टिय जा रणमल्ल रोसवसि उट्टिय. ६४
 पण्डर डरइ समरि जाहुज्जलि. खमा, ताल निम, तोलइ करतलि.
 दुण्णउदण्ड दुदम्भ दुहण्डइ, इक्क अनेकि मलिक विहण्डइ. ६५
 भुजङ्गमयात.

जि बुम्मा अ बुम्मा उलक्कि सक्कि, जि बक्कि बहक्कि, लहक्कि चमक्कि,
 जि चङ्कि तुरङ्कि तरङ्कि चढन्ता, रणम्मल्ल दिट्ठेण वीनं वढन्ता. ६६
 जि मुद्दा-समुद्दा, सदा रुदसदा, जि बुम्भाल बुम्भाल बड्गाल बन्दा,
 जि शुज्जार तुक्कार कम्माल मुक्कि, रणम्मल्ल दिट्ठेण ते ठाम चुक्कि. ६७
 जि रुक्का मलिक्का बलक्काक पाडि, जि जुद्धा मुडुद्धा सनद्धा भजाडि
 ति भू आखडी आ ण्डी दण्ड किज्जि, रणम्मल्ल दिट्ठि मुहि घास लिज्जि.

६३ राज कमधत्त, बुक्किइ, मुक्कइ. ६४ गुराडि मुल्ल मुह बडि
 चडि मण्डीय, मेछ सरिसु दोह नवि छण्डइ, कसने, करडीय, जोड, ठडीय.
 ६५ डरइ, मण्डग ताल तोलिइ यम हायलि, उदुण्डिभ वूज दुदम्भ
 दुहण्डइ, एक अनेक, विहण्डइ. ६६ जि बुम्मे अ लम्मे उलक्के सलिकिइ;
 जि बक्के बहक्के लहक्के चमुक्किइ, जि चङ्गे तुरङ्गे तरङ्गे चढन्ता, रण
 मल्ल, मुढन्ता ६७ यमुद्दा, बुम्भाल, शुज्जार तुपार, मुक्किइ, ठाम चुक्किइ.
 ६८ रुक्का, कि बुठ्ठा पहल्ला सनद्धा विभाडिइ, ति आपण्डि भूदण्डि
 वहु पडि किज्जिइ, रणमल्ल दिट्ठे मुहे घास घलिइ.

जि वक्का अरक्का शरक्का वहन्ता, जि सव्वा सगव्वा सरव्वा सहन्ता,
जि झुझार उज्जार हज्जार चलि रणमल्ल दिट्ठि मुहि घास घलि. ६

उत्पय.

‘हिव किर भाल्लपहारि धार गढ गाहवि छण्डू.
कसथे—कडी कियणपट्टि किलवायण खण्डू.
भुजवलि भल्लइ भिडिअ भरी भय भरुयच्चि पइसुं.
धरी अ खम्माइच्च असुरसिरि चम्पवि बइसुं.
प्रहळगमि पट्टणि पट्ट करि धगट्टायण धन्वलि धरुं.’
ईडरवइ रा रणमल्ल कहि, ‘इक्कछत्त रवितलि करुं’. ७०

—॥—

६९ बुक्का; जि सहा सगहा जरहा सहन्ता; जि झुझार उझार
[हझार चलिइ; रणमल्ल दिट्ठे मुहे. ७० मयाळू कविच छे. पहरि; गाहिवि;
करि किलवाण हूं; भलि मिडीय; भय भरि भरुयच्चि पिसुं; धरुं अ
लम्मा छत्र; विसुं; ग्रहि; धूंघलि; ईडरवै; एकछत्र.

वसंतविलास.

- पहिलूं सरसति अरचीसूं (रचीसूं वसन्तविलास),
 बीण धरइ करि दाहिण, वाहण हंसलु जास. १
- पहु तीय तिउणी हिव रति वरति; पहुती वसन्त.
 वह दिसि पसरइ परिमल; निरमल थ्या नम अन्त. २
- सीत गिळं हिमवन्ति; वसन्ति लिउ अवतार.
 आलि मकरन्दि मुरिआ; कंहु रिआ सवि सहकार. ३
- मयण तणा गुण गहगह्या, महमह्या महु महकार.
 त्रिभुवनि जयजयकार पुकारइ पिक अपारि. ४
- पद्मिनी परिमल बहिकइ. लहिकइ मल्लसमीर.
 मयण जिहा परिपन्थी, पन्थी घाइ अधीर. ५
- मानिनी जन मन क्षोभन शोभन वाउला वाइ.
 निधुवन केलि पामी कामी अझि सुहाइ. ६
- स्मर मुनिनां मन भेदइं, छेदइं मानिनी मान,
 कामी मनि आनन्दइ, कन्दइ पथिक पराण. ७
- वनि विरच्या कदलीहर दीहर मण्डप माल;
 तलीआ तोरण सुन्दर; चन्दरवा छि विशाल. ८
- खेछन वाषि मुसाली; (जाली गूख विश्राम).
 मृगमदपूरि कपूरहिं पूरिहिं जल अभिराम. ९

- रङ्गभूमि सजकारी, आरी कुङ्कुम घोल,
सोवनसाकळ सांधी बांधी चम्पस्टोल. १०
- तिहां विलसडं सवि कामुक जामक हृदयाचिरङ्गि
कामु निस्या अलवेसर वेस रचइ वर अङ्गि. ११
- अभिनव पिरि शिणगारी नारी रमइ विसेसि.
चन्दनभरी कचोली चोली मण्डन रेनि. १२
- नव याँवन अभिराम ति रामति करइ सुरङ्गि,
स्वर्गि निस्यां सुर भासुर रासु रमइ वर अङ्गि. १३
- जयराणि रोधइ तीवन - जीवन तणूं सुवान.
यामभवनि तिहां विलसडं जलजइ अलिअल आन. १४
- कामुक जन मन जीवन ती वन नगर सुरङ्गु.
राजु करइ अभङ्गिहि रङ्गिहि राउ अनङ्गु. १५
- अलि जन वसइ अनन्त. वसन्त तिहां परधानु.
तरुभर पासनिकेतन. केतन किशलसंतान. १६
- चन्दन वन अवगाही, नाही सरवर नीरि,
मन्द-सुरभि-हिम-लक्षण दक्षिण वाइ समीर. १७
- वनि विरचइ श्री नन्दन चन्दन चन्दशु मीत.
रति प्रीति स्पूं सोहइ, मोहइ त्रिभुवन चीत. १८
- गरुड मदन महीपति दीपति सहिणु न जाइ.
करइ नवी नवी जुगति; जुगति प्रताप न माइ. १९

कुसुम तणू करि धणह रे, गुण ह रे ममरमाल;
 लख लाघवि नवि चूकइ; मूकइ सर सुकुमाल. २०
 मयणजि वयणनिरोपइ लोपइ कोइ न आण.
 मानिनी जन मन हाकइ; ताकइ किशलकृपाण. २१
 इम देखी रिद्धि कामनी कामिनी किनरकाण्ठि
 नेहगहेली मानिनी माननी मूकइ गण्ठि. २२
 कोइलि आबुलाढाली आली । करइ निनाद.
 'काम तणु करि आइसु' आ इसु पाडइ साद. २३
 जं भणु थिर न पयोहर, मोहरचु मग मार,
 मानरचु कित्या कारणि? तारुण दीह बिच्यारि. २४
 नाहु निशि छइ गामटि, सामटि मय भय जाणि.
 मयण महा भड न सही असही ! असु हणइ बाणि. २५
 ईण परि कोइलि कूजइ; पूंजइ जुवति मणोर.
 विधुर बियोगिनी धूजइ. कूजइ मयण किशोर. २६
 विणसइ, निम निम विहसइ, सहसइ मानिनी मान.
 यौवन मदिहिं उदम्प तीं दम्पती थाइ जु वानि. २७
 जे किम इमगति चालइ, सालइ विरहिणी अङ्ग;
 बालइ विरहकराली बाली ते बहु मद्ग. २८
 घूमइ मधुप सकेसर बेसर मुकुल असदक्ष,
 चालति रतिपति सूरइ पूरइ सुमः कि शब्दस. २९

बउलविलूषला महुअर बहु अ रचई झणकार;
 मयणर हइआणन्दण वन्दण करइ कइ वार. ३०
 चांपुला तरुअरनी कली नीकली सोवनवान.
 मार मार्ग उद्दीपक दीपक जीअ समान. ३१
 कामिनी बांधइ तरकस तरकस पाडल फूल.
 मांहे रच्यां कि रे केसर के शरनिकर समूल. ३२
 आत्रुलि मांजर लागी लागी मधुकरमाल,
 मूकइ हिइ के विरहिअ विरहि अ धूमविराल. ३३
 केसू कली अति बांकुडी आंकुडी मयणची जाणि
 विरहिणीनां ईण कालि ज कालिन काढइ ताणि. ३४
 वीर सुमट कुसुमायुध. आयुध साल अशोक.
 किशल जिस्यां असि. मवकइ मन्नकइ विरहिणीलोक. ३५
 पथिक भयंकर केतु कि केतरीदल सुकुमार,
 विरहिअ हिअअ विदारण दारण करवतघार. ३६
 इम देखी वन संपइ कम्पइ विरहिणी साथ;
 आंसूइ नयण निशां भरइ, सांभरइ निम नाथ. ३७
 विरहि कराली वाली फाली, चोली, चङ्ग
 विषय गिणइ ग्रिण तोलइ; बोलइ ते बहु भद्र. ३८
 रहि, रहि, तोरी. जो, अली कोइली ! स्युं बहु कामि !
 नाहु अनी नवि आवइ. भावइ मूं न विलास. ३९

दाताभावावस्तुनाऽना ॥५८॥ निर्गद्योवमथादृशोऽसिष्टाभियावद्गणादायातः
 पुरतःकुलापिदृष्टद्वानावन्मयावद्यन् । मर्यःकिंकरवाणिपाणि कमलपृथ्वादावा ॥
 मादृमन्नीचातत्रजगामयन्नजनाजानानिवेकश्चन ॥५९॥ श्रुत्वंभवत् ॥ कथाणामस्तु ॥

दिशकहरचीवासिरवासिवलीसरणासावतवांचनिष्कृमहपमपंशुडीबडा ॥

हार ते भार मूं उर वरि. सइरि ! शृङ्गार अङ्गार.
 चीत हरइ नवि चन्दन. चन्द नहि मनोहार. ४०
 सखि ! दीह दूख अनीठळं. दीठळं गमइ न चीर.
 भोजन आज उछीठळं. मीठळं सदइ न नीर. ४१
 सकल कला तूं निशाकर ! शा कर सइरि संताप ?
 अचला म मारि कलङ्की ! शङ्की हुवइ पापु. ४२
 भमरला ! छाडि न पावळ ? खाखल थ्यां अह सइर.
 चांदुला ! सइर संतापण ! आपण तां नहि वइर. ४३
 चहिन् ! रहि नहि मनमथ मन मथतु मुह अराति;
 अङ्ग अनोपम शोपइ; पोपइ वइराणि राति. ४४
 कहि सहि ! मुझ प्रिय वातडी. रातडी किमहि न जाइ.
 दोहिलउ मकरकेतन. चेत नहीं मुझ ठाइ. ४५
 सखी ! मुझ फरकइ नाघडी; ताघडी विलगइ आज.
 दूख सवे हवं वामीसू, पामीसू प्रिय तणूं रानु. ४६
 विरह सहू ते भागलु कागलु करन्तु पेखि.
 वायमना गुण वरणइ, अरण इ ताजि विशेषि. ४७
 धन धन, वायस, तूं सर. मूं सरवस तूं देसु.
 भोजनि कूर करां बलु. आंचलु जरहु लहेसु. ४८
 देसु कपूरची वासि रे, वामि रे सर एउ,
 सोवन चांच निरुपम, रूपम पाखडी बेउ. ४९

शकुन विचारि सैमाविआ आविआ तिहां बालम्भ.

निशि भरि निज प्रिय निरखी हरखी दिहू परिरम्भ. ९०

रङ्गि रमइ अति हरपी सरसी निज भरतारि.

: दीसइ ते गयगमणी नमणी कुचयुगभारि. ९१

कामिनी नाहुलां जीं सुख, तीं मुख कहण न जाइ.

. पामी अनइ प्रिय संगम अङ्ग मनोहर थाइ. ९२

खूप भरी शिर केतकि सेत किया शिणगार,

मिलिआ मण्डन सारी नारी स्युं भरतार. ९३

रासु रमइ अबला बनि, लावनिमय जसु रङ्ग.

सहज सलील मटालस आं लसइ तीह अङ्ग. ९४

वीणि मणूं कि भुजङ्गम, जङ्गम मदन कृपाण.

करि कुमुमायुष प्रगटी भ्रगुटी घणह समान. ९५

कानि किम्वरुड वीननु ? बीननु चंद कि भालि ?

गछ हसइ सकलङ्क ह मयङ्कह विम्भ विशाल. ९६

मुल आगलि तूं मलिन रे; नलिन रे ! जई जालि गाहि.

दन्तह बीज दिखाडि म, दाडिम, जित सुखमार्हि. ९७

नीलमणि कुण्डल कानि ह वानि हसइ हरिआल.

पद्मम आलवइ कण्ठइ. कण्ठइ मुक्तामाल. ९८

सीमन्त सीढुरि बुरिउ, पूरिउ मोती सुगङ्ग.

रासुडी जडो माणिकि जाणि कि फाणिमणि चडु. ९९

भमहि कि मनमय धणहि अ; गुण हिअडइ वर हार;
 चाण कडाखला सोहइ; मोहइ सयल सेंसार. ६०
 पल्लव पेशल पाणि कि जाणि कुनुम सुकुमाल.
 सरल तरल भुजदण्ड कि दण्ड कमलिनी नाल. ६१
 हरिण हरावइ जोती. मोतीनां शिर जाल.
 रक्कि निरुपम अधर जि; अधर निस्यां परवाल. ६२
 तिलकुसुमोपम नाक रे. लांक रे लीमइ मूठि.
 किशलय कोमल पाणि रे जाणि रे चोल मजीठ. ६३
 बाहुलता अति सुकुमल कमल मृणाल समान.
 जीण्ड कटि पञ्चानन. आनन नहि उपमान. ६४
 कुच बिहु अमीकलसा, पाणि थापाणि तणी अनङ्ग.
 तीहचु राखणहार रे हारु रे धवल भुअङ्गु. ६५
 नमण न करई पयोधर योध रतिह संग्रामि;
 कञ्चुक त्यजई संनाहु रे नाहु रे महामड पामि. ६६
 उन्नत कुच कि हिमशिखरी. शिखरि तेह पईठ
 झार नीझरण; मांहि रे नाहु रे झीलतु दीठ. ६७
 रूपमई विधि तां घडी जांघडी, उपम न नाइ.
 करि कङ्कण, पाइ नेउर, केउर बाहडीआइ. ६८
 अंलविहिं लोचन मीचइ, हींचइ हींदोलि एकि.
 एकि हणइ प्रिय कमलि रे. रमलि करइ जलि एकि. ६९

एकि रे दिइ चाली ताली छन्दिहि रास.
 एक दिइ उपालम्भ रे बालम्भरि सविलास. ७०
 मुरकलइ मुस मचकोदइ, मोडइ ललवल अझ,
 यानि सुवर्ण षतोदइ, छोटइ नितु नवरझ. ७१
 कण्टक सैरति एवडइ केवडइ पईसी भृङ्ग
 छयलपणइ गुण माणइ; जाणइ परिमलु चङ्ग. ७२
 पादल कलीछइ कुंअली, तूं अलिअल ! म घन्घोले.
 तूं गुणवेद ते साचउ काचऊं मही म विरोले. ७३
 षउलसरी मद भीमलु हं भलु भणि अलि रानु.
 संपति विण मुकुमाल ती मालती बीसरु आनु. ७४
 पालइ नेहु पुराणु न; जाणु न भलु सति ! भृङ्ग.
 अलग थिकउ गुण विमणइ दमणइ लिइ रसरङ्गि. ७५
 बालि बिलसिवा विवरनि भंवर निहालइ मागु
 आवरिआ ईणि णीगुण णीगुण स्युं तुज लागु. ७६
 केसू गरव म तूं धरि, मूं शरि भमर बईदु.
 (मालती विरह बहु बहइ) हू हवइ मणी पईदु. ७७
 सखि ! अलि चरण न चाणइ चाणइ; रिइ नविगन्ध.
 रुडइ दोहग लागइ आगइ इमु निचन्धु. ७८
 नितु नितु चरीअइ मरुअउ; विरुअउ गघ कुराङ्गि.
 भमर ! ममी भमी रीण उ लीणउ तस रस रङ्गि. ७९

भमर भन्मतउ गुण करइ अगर अंकौरिउ जेइ
 अजी अ तीणइ विरंसइ वंस विणासइ सोइ. ८०
 मूरख ! प्रेम सुहाती जाति गई म चीति.
 बिहसी अलि ! नवमाली. बालीइ मांडि प्रीति. ८१
 एकि थडि (सरिखी) बडल भिउ लता; नवि मेउ.
 भमर ! विचार किशा (कारे) पामर. विलसि स्पूं बेउ. ८२
 मकरन्दि माती पदिनी पदिनी जिम नव नेहि
 अवसरि लेवु रसु मूवइ, चूवइ भमरलु देहि. ८३
 भमर ! पलास करां बला; आंवला आंवली छांडि.
 फुवफलि फलित कि तरुणी करणी सिउ रतिमाडि. ८४
 वमनह गुणि मदमातउ रातउ रूपिहिं भृङ्गु
 कुन्द कुसुम रमाइइ; छांडइ चांदुला सङ्ग. ८५
 ईण परि नितु प्रिय रज्जवइ मञ्जुङ्गण ईग ठाइ.
 धन धन ते गुणवन्त, वसन्तविलास ॐ गाइ. ८६

सीताहरण

—७१७—

दुहा

- ‘जय लम्बोदर विघ्नहर ! पहिलूं तुलाचूं नाम.
सुर नेत्रीस इ तुला तवइ; कर्मण करइ अणाम. १
- सरसति सामिणि ! वीनवूं; गाइस्यूं तुला पसाइ.
साचा अक्षर मेलवे. कर्मण लागइ पाइ.’ २
- संवत पत्तर छव्वीसइ सीताहरण विचार.
कर जोडी कर्मण तवइ, ‘अल्लह गिरा आधार.’ ३
- ‘देव सवे चलणे नमी. त्रिभुवन धुवी जे माइ.’
कर्मण वीनवइ. ‘अहो गाळं अयोध्या राय.’ ४
- अयोध्या नयर सोहामणूं. रूयडा पोलि-पगार.
वीस सहस्र विवहारिया; प्रसाद न रुहइ पार. ५
- धूरासी जुहुटा मला. बहुतरि सइं वखार.
वरण अदार तिहा वसइ, अवर न वर संसारि. ६
- गूख, गवात, नइ मालिआ रूअडा; उत्तम ठाम,
दैत्य हणण जहि अवतारिउ रघुवंशि श्रीराम. ७
- दशरथ राजा राजिउ. साहण संखि न पार.
नितु नितु उच्छ्व पेन्वणा सविवहिनइ मुसकार. ८
- दूख अइगूठइ उपनू; दशरथ नावइ नीद;
पीड न मानइ पापिणी, राय करइ आक्रन्द. ९

- कौशल्या कर चांपतां. अद्गूठउ मुखि लेउ,
सुखभरि राजा पूढिया, कइगइनइ वर देउ. १०
- ‘नारि ! गमइ ते मागि जि,’ तूठा दशरथ राय.
‘कर जोडी नइ वीनबूं, स्वामी ! लागूं पाय. ११
- वर वंञ्छित अहि मागिउं, अवर नहीं अह्न कान,
रामचन्द्र वनि मोकलु, मरय बइसारु राजि. १२
- ‘किहां रतन, किहां कोइलु ? किहां सरसव, किहां मेरु ?’
राजा सांसा महि ठर्या. नयणे वूठां नीर. १३
- इशां वचन तव सांभली राम गया आवासि.
‘तातवचन अहि पालिस्यूं, अहि जासिऊ वनवास. १४
- ‘बूटइ जीम असारडी; कूंअर कहूं किम जाइ ?’
माय ताय मोकलाविआं; ततखिण लागा पाय. १५
- ‘रामचन्द्र वनि सांचरइ’ पुहुता नयर मशारि;
जनरखवेटी सामही साधि सीता नारि. १६
- लक्ष्मण राजा वीनवइ, ‘राम, न मेहेलूं साथ’.
कर जोडी कर्मण नमइ त्रिहु भुवननु नाथ. १७
- नरग जेह नामि बूटीइ. पाप प्रलय सवि थाइ,
नर नारी सहू, सांभलु, वर्णू अनोच्या राइ. १८
- रामकथा जे सांभलइ, तेहनी पुहुचइ आस;
मनुष्यलोक मुल भोगवी ते नर मुक्तिनिवास. १९

पषाडु.

- जय लम्बोदर देव दूंदाल ! मोदक देसि मोटा.
 रामचन्द्र नइ सीता गातां अक्षर टाले खोटा. २०
- सरसति सामिनि ! करू वीनती. चलण तुम्हारे लागूं.
 शत्रुघन सीखामण देइ ते बुद्धि माता ! मार्गूं. २१
- अयोध्या केरूं राज भलावूं; तातवचन वनि पालूं;
 शत्रुघन देइ सीखामण बन्धव पाछां बालु. २२.
- पायक परहु साथ न मूकइ समू सणीजूं लोक;
 सैंतोपी नइ सहइ बालूं: 'मनि म धरिस्तु शोक.' २३
- तिहां धिका राम सांनरिया अनुदिन मारगि घाइ.
 सयर तणां आभरण उतारइ; वनचारी बेहु थाइ. २४
- समरथ प्रधान साथ न मूरुइ; बालइ लक्ष्मण वीर.
 'तुल विहूणा दीह किम जाइ?' बोलइ साहसी धीर. २५
- गंगा केरइ तीरइ पुहुतां लक्ष्मण सीता राम.
 दीठा रिखि जपतपि बइठा; बेगि करइ प्रणाम. २६
- पूर्व कर्म कित्यां ते ग्रीछइ, (हइइ) निहालूं ज्ञानि.
 अजोध्या केरूं स्थानक छांडिकं, राम पुहुता रानि. २७
- कर्मणो हि मवान्त्वं किं कुर्वन्तु शुभा ब्रहा: ।
 वसिष्ठदत्तलघोऽपि रामः 'प्रव्रजितो वने ॥
 उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां
 प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निः ।

विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां
तदपि चलति नैषा भाविनी कर्मरेखा ॥

पद्याहुः.

‘एक दुःख तुल्य आंगइ सालइ; माय विनोग्या तात.’
‘हूं जाणूं; म पूछेसि लक्ष्मण ! वलता कहिग्युं यात.’ २८
रिखि तणां वचन सांभली नइ चित्रकोटि जई पुहुता;
गुहु भील देखाडइ थानक, आगइ राजा रहिता. २९
भरथेश्वर तिहां नगरि पुहुता. अजोघ्या दीठी झांखी.
‘एक महिलाइ कूटूं बोलिऊं.’ ‘पगि घरी नइ नांखी ३०
मारुं वइ इ; मात न जाणूं,’ ‘माइ ! काम सिकं कीधू !
रामचन्द्र नइ लक्ष्मण ऊभां भरथ राज सिकं दीधूं !’ ३१
कौशल्याइ भरत बोलाविउ, ‘पाटि अजोघ्या बइस.
पिता तुझारानूं उर फाटूं. तुझे दुःख म बहिस्थुं. - ३२
शत्रुघन नइ जई संभालु. पिता करेवूं काज.
बाधव बिह्ने वनि पधार्या तुझ भलावी राज.’ ३३
‘छांइ छुरी य खर निम पाखर; हंस बगह सरसाइ.
एक जई नइ छीलरि नाइइ बीजउ गंग अवगाहि; ३४
तारा शदी सूर निम अंतर; तिम मरयेसर राम.
बिह्नि सहोदर आणूं पाछा; वन माहि सोधूं ठाम.’ ३५
लेई सेन अनइ सांचरिऊं; साथि लीधी माता.
नान्हां मोटां मारग पूछइ, ‘रामचन्द्र कयहूं जाता ?’ ३६

मिलिआ ऋषि, मनोरथ पूगा, शुद्धि सवे तिहां नाणी.
 'रामचन्द्र नइ लक्ष्मण बांधव, धीजी सीता राणी
 प्राण करी नइ पाऊं बाल्यां. भोजन तणी समाइ.
 सीख देई नइ सहू इ मूत. भरप-! सांमलि भाइ !
 मागी मान अनइ सांभरिआ. यानिअ जानति कोटि
 सेन सहगे राखूं पाटूं. आपण आवइ खोडि.'
 जाणिऊं कहिनां कटक विहूटां; दल उपराठि होइ.
 रामचन्द्रि लक्ष्मण बोलाविउ; धृति चढी नइ जोइ.
 दीदु भरतनइ आवंतु, 'काइ कीजि काज !
 वयर भणी यइगइ भोवलिउ. करइ निकंटक रान.'
 सीता भाइ, 'हिदइ सी विमासण ? आपणु काइ अपराध ?
 दसरथ राइ देसुडु दीधु; एहवु आयस लाव. ४
 छादइ हापी, छादइ घोडा, आयुध नइ हथियार.
 ओडे धीटे धोतीए आवइ उतारी शणगार. ४
 यक्ष सरिसु आवी मिलिउ: 'रामचन्द्र ! अवधार.
 तात तुझारानूं उर फाटूं ! तिहां लगइ पाउ धार. ४

हुदा.

'कर्मि पाट पटन्तर्या, कर्मि हुआ वनवास.
 कर्म विहूणा मानवी. ते किम पुहचइ आस ? ४५
 आगिम कोइ म चितवु; मन चितव्युं न होइ.
 'कीधा कर्म न छूटीइ. लक्ष्मण ! तूं अ म रोइ.' ४६

राम रोअन्तां रोयूं वन; रोयां पर्वत शृंग;
 रोयां सावजडां वनि, अन्ह कुरद्गी कुरद्ग. ४७
 रुदन करन्ता वारिया, भग्ध बोलाविया धीर.
 ' तिहां जई नइ सारीइ, जिहां हुइ निर्मल नीर ' ४८
 ' अन्न विण कुहु किम कीर्त्तिइ ! अन्न विण कुहु किम पिंड !
 ईगोरे ईगोरडां ! ' ' जोई नइ सारु कुंड '. ४९
 भरथेश्वर घणूं ग्रीछविउ. ' तूं बान्धव अजोण्या जाइ.
 राजवचन सांमटूं तुजे. दुःख म घरिस्युं भाइ ! ' ५०
 ' तुष्टि आरोगु पानडे ! अस्ति आगि लिस्सूं त्राट ?
 स्वामी पूढइ साधरइ । हूं किम सूऊं खाट ? ५१
 भरथेश्वर रोइ घणूं ; उछडि लि श्रीराम.
 ' नगर भली परि राखिज्यो, रुढां करिज्यो कम. ' ५२
 अनेक बोल अउइ घणा, कहितु न लहू पार.
 बन्धव पाछा वालियां सेन सहित परिवार. ५३

पथाहु.

चित्रकोट चिक् करिकं पियाणूं; पंचवटी वनि गइया;
 उत्तम स्थानक दीतूं, लक्ष्मण तिहां मदी करी रहिया. ५४
 करी मदी तिहां राम पुढेवा बीनो सीता राणी.
 नालिकेर नइ केलां राइगां लक्ष्मण आपइ आणी. ५५
 कावाडि कांधि करी नइ चालिउ वनफल लि उतारी.
 एक नारि तिहां ऊभी देखइ. जाणिकं, ए धूतारी. ५६

वन माहि वार घणेरे लागि. बान्धव जोइ वाट.
 रामचन्द्रि सोगठा अणान्यां, ओगलि माडिउ पाट. ५७
 सीता राम रमइ विहू पासि, लक्ष्मण वनफल ल्यावड.
 रावण तणी सहोदर वाली नितु नितु आडइ आवइ. ५८
 सूपनखा समरथ नर देखी जाणि, 'हूं वर वरीसइ.'
 वली वली लक्ष्मण वालइ राक्षसी, 'अह्म बान्धव साभलीसइ.' ५९
 दिइ फेरा. हसइ घण सीता. रोसि चढी तिहा गादि
 सूपनखा रूप धरिंकं. लक्ष्मण उठी नासिना वादि. ६०
 करी आरुन्द रोई घण वाली. राक्षस जई जणान्या.
 कोपि चढ्या खर दूखर बोळइ, 'कवण पुरप बि आल्या.' ६१
 धूस पडिउ नइ सहइ घायूं : भला पाहि भलेरा
 आज सहू को अह्मनइ सेवइ. ए छइ कुण अनेरा.' ६२
 माडिऊ झूम अनइ वन भीथरि राम सरीसा भडिया.
 हेलामान हण्या सवि टाणव, चोद सहस रणि पडिया. ६३
 कोपि चढी नइ कामिनी चाली, लक्ष्मण नयर माहि टलनी.
 'खर दूखर बि बान्धव हणिया.' राव करइ वलवलती. ६४
 'विण अपराधइ हूं अ वनरढी. सार करु अह्मारी.
 पञ्चवटी माहि पुरुष बि आल्या, एक अपूरव नारी.' ६५
 'सूपनखा' तु वहेन अह्मारी, वालूं वयर वन सोधी.
 स्वर्ग मृत्यु पातालि पइसइ, तिहा भिका लिऊ रोधी.' ६६
 सेतोम्ही नइ मन्दिरि मोरली, जोवा जण चह्याविउ.
 जोया आश्रम, मढी, नइ थानक. राक्षस लंका आविउ. ६७

करी य कूडी बुद्धि वीसासइ- मामु मिरीयच तेइइ.
 शिर धूणी नइ काहो दशशिर, 'लङ्क नयर कां फेइइ?' ६८
 'ग्रह मइ बांध्या; पवन सारवइ; चण्डी करइ .तलारुं ;
 सुर तेत्रीस इ मुज धरि सेवइ. करइ काम फइ मारुं.' ६९
 मिरीयच भणइ, 'मरण नवि बीहीइ अन्धकूपतु कहीइ;
 हरिहाथि जु मरण पासीइ मुक्तिमार्ग फल लहीइ. ७०
 जाणे तूं कांइ भुलु, दशशिर ! खर दूसर कृणि नीता ?
 परणी सीत; सारङ्ग पूरिऊं : जमला .तुझे हुंता.' ७१
 'पुरुषारथ म बोलिसि, मोमा ! बली बली तुझ वारुं.
 'मांडीपणि अनोच्या मूकी ! कहिऊं करु अहारुं.' ७२
 कलिइं शशी सुर किम ऊगइ ? सीतहरणि सांचरिया.
 करी वेस नइ रूप पालटिऊं, सागर बिहि उतरिया. ७३
 मिरीयच मृग थई सांचरिट, रावण हूउ कमाळी.
 सौम्यरूप धरुं तिहां मृगलइ. रुहाडि मांडइ घाली. ७४
 कांइ विपरीत विनाण जाणैम्यो, कइ दाणव कांइ दोखी,
 पान्हीइ बुद्धि नारिनइ; आगइ रही सोगटां नांखी. ७५
 भणइ राम, 'मांडी सी रुहाडि ? ए राक्षस धूतारु.
 पूरुं खांति, सीवाडूं कांचली, तज कारणि मृग मारुं.' ७६
 रामो हेममृगं न वेत्ति नहुषो याने युनक्ति द्विजान्
 विप्रस्यापि सवत्सथेनुहरणे जाता मतिथार्जुने ।
 द्यूते भ्रातृवत्पुष्टयं शशिमुखीं धर्मात्मजो दत्तवान्
 प्रायः सत्पुरुषोऽप्यनर्थसमये बुद्ध्या परित्यज्यते ॥

न निर्मितः कैरपि दृष्टपूर्वो
 न वा श्रुतो हेममयः कुरङ्गः ।
 तथापि तृष्णा रघुनन्दनस्य
 विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ॥

यस्य मन्दोदरी भार्या काम्या रूपवती सती ।
 तेन सीता समाहृत्य रामः शत्रुरपार्जितः ॥

पवाडु.

नारी तणु नेह मनि आणी पूरी बाण पाउ धार्या.
 'सूपनखा मई आगइ नागी तहीइ दैत्य विडार्या. ७७
 ए वट्ट वयर वसू वन भीतरि; वली विभ्रम मनि लाया.
 लक्ष्मण ! सीता रूढि राखिज्यो.' रामचन्द्र वनि धार्या. ७८
 खिण खिण अन्तारि, खिण बोलवद; इणी परि मृगलु चालइ.
 हणिउ दाणव दीठउ 'घाए बान्धव !' तिहा इम बोलइ, ७९
 इस्या वचन सीताइ सामल्या; 'रामचन्द्र वनि ग्रहिया!
 तुझ बान्धव जु हुउ जीवसु, अछ पाखलि स्यु रहिया ? ८०
 हूं तु अबला सिरजी; स्वामिकाज ! कवण मइ पाइ ?
 सगु सहोदर तूह जि, बान्धव ! राम मणी वनि धाइ.' ८१
 'अनेक दैत्य आवन्तइ चाली, रामचन्द्र जु मानइ,
 'सूर न उगइ, पवन न फरुइ, सायरसलिल न गाजइ । ८२
 वेद न वर्तइ, धू हु सलकइ, गगनूर नवि चालइ.
 रामनइ वाणि कुहु को गाजइ ?' लक्ष्मण ईण परि बोलइ. ८३

प्रीछवणूं म करिसिउ, लक्ष्मण ! भलां पगोपइ भाइ.
 बेगि करी बन्धव बोलावइ; जाणिऊं, आवसि धाइ. ' ८४
 आण देई लक्ष्मण सांचरिया; सीतवचुनि वनि गइया.
 भरडा रूपि थदयु कमाली; मदी आगलि तां रहिया. ८५
 आंगणि जोतां अतिय ज आन्यु, जाण्यु कोइ संन्यासी.
 थाल भरी नइ केलां रायणां तनइ नारि विमासी. ८६
 कापडी भणइ, 'हूं लीह न लोपूं; राम आण इहां दीधी.'
 मांडी पाटली. पाय परठिउ. ततखिण सीता लीधी. ८७
 बेगि दैत्य पवन परि चालइ. वदनि विलापइ बाली.
 जटायु पइखीइ मारग ग्रहिया. 'मांडी थाउ कमाली ! ८८
 हरी नारि नवि हूं छूं जावा जनरख रानकुमारी.'
 हाथि धाई नइ दाणव जाइ. पुटुखु लट्क मझारि. ८९
 भणइ मंदोधरी, 'सुणि हो, स्वामी ! साठि सहस तुख राणी.
 रामतणी घरघरणी भणीइ, तुखे सीत का आणी ? ' ९०
 'गिउ कैलास, कमाट खटूकिऊं तिहा भेद मई लाधु.
 हरिहाथि जु मरण मागवा मई अपराध ए कीयु. ' ९१
 वल्या राम, तिहां लक्ष्मण मिलिया, 'मदी छाडी का आन्या ?'
 'तुख आगलि स्यूं कहीइ, रामजी, सीतइ बोल जे बोल्या ? ९२
 धुरि.लगइ तां पडिउ वरांसु: 'कहिऊं नारिनुं कीधूं;
 कूड करी नइ दाणव आन्या; मृगलइ पूखूं दीधूं. ' ९३

बेगि करी बे बान्धव आन्या; मदी बारि तिहां रहिया;
 'सति न देखीइ ! सुणि, हो लक्ष्मण ! सुपनखा छेतरिया !' ९४
 जाणिक, 'हासुं करिऊ जानसी,' ठाम सवे दण्डुलिया.
 'गयु मीत दाणव को लेई.' घराणि राम तिहा दलिया. ९५
 विलखाइ नइ नयण बिछाइ. आज पूवा (?) ए लाधूं.
 हर्या बे (') शङ्खासुर हणिउ सीतहरण इम साधूं. ९६
 दशरथनन्दन राय अयोध्या घराणि पडी आलेटइ.
 मातङ्गनइ धरि नीर ज आणिकु हरिचन्द्र; कर्म न छूटइ. ९७
 'स्वर्गलोक हूं सोधूं, स्वामी, मृत्युलोक, पायाल;
 हरी सति किहा जाइ दाणव ? जल माहि बाधू जाल. ९८
 धन माहि सावजिवाधि विणासी, तु स्वामी ! नवि जाणू.
 छती सीत जु श्रवणि साभलूं, त्रिहू भुवनधी आणूं. ९९
 हिरण्याक्ष नइ हिरण्यकशिपु दाणव देवि विदार्या.
 अन्तरीख पुहिरान पुरोपत्तम सेवक बिन्हि सिद्धार्या. १००
 ईणी परि दाणव बहुरि भमाइूं, त्रिहू भुवनधा टालूं.
 करी कोप नइ लक्ष्मण बोलइ, 'स्वामी, सीत हू वालू.' १०१
 राम रोइ; लक्ष्मण नूझवइ, 'गहिला राम ! म रोइ.
 गई सीत आपणि वालिस्यू लीसोटूं मुक्त घोइ. १०२
 रोयन्ता नवि छूट, 'राघव ! ज पडइ तं सहीइ.
 कहिनइ दोस म देखु, स्वामी ! कर्म आपणां कहीइ. १०३

दुहु

किहां चन्दन किहां मिलियागरी, किहां सायर, किहां नीर !
जिम जिम पडइ अवत्यडी, तिम तिम सढइ शरीर

पचाडु

- बाहार यात पडसइ, पुरुषोत्तम, अनेक रा सांभलिसइ,
“एक नारि रामइ न रखाणी !” सहूको काचडा करिसइ. १०४
- भीडि भडइ भड जीपी गाजइ, सबल जोध तूं कहीइ.
वेगि करी नइ पाग चलावु. सुनइ मदि स्युं रहीइ ? १०५
- पूर्वपुरुषि, पुराण सांभलूं, गंग स्वर्ग थिकी आणी;
बइठा थई नइ मुख पखालु, स्वामी ! ऊधारु, पाणी. १०६
- ऊठिआ राम वीरना बोलइ; ‘सीत न देखूं बाछी.
हरी नारि !’ मेहेलइ नीसासा; हाथ घसइ; दि ताली. १०७
- ‘पाछा जइ मुख स्युं दाखवीइ ? वात हूइ ता साची.
एक हाणि नइ बीजू विगोणू ! टोले मिलसइ चाची. ’ १०८
- परससी नइ पाग चलावइ; प्रीति आपणी पालइ.
मारगि जई नइ ऊमा रहिआ. च्यारि दिशि निहानइ. १०९
- दक्षिण दिशि देव संचरइ बेहू सहोदर भाइ;
सीत तणां तिहां आभरण दीठा; रामचन्द्र गया घाइ. ११०
- ‘कङ्कण कुण्डल हार बहिरखा, लक्ष्मण ! जूड अद्दूटी. ’
‘हूं माता मणी चलणे लागूं; बीजी परि नवि दीटी. ’ १११

- राम भणइ, 'अहिनाण ऊलखीइ सीत तणां ए साचा.
वन मांहि राक्षस दाणव जोजो. काम म करिसिउ काचा.' ११२
- दांडु पल्ली. मुखि लोहीआलु; जाणिऊं सीत विणासी.
वेगि करी नइ बाण पूरिऊं; जाणऊं, जासइ नासी. ११३
- देखी बाण पल्ली 'म म' बोलिउ; सीत संदेसु कहिउ;
रामचन्द्रनइ कहइ, 'पारधी रावण हरी नइ गइउ.' ११४
- आवी नइ तिहा पल्ली पूछिउ. 'जटाउ ! तुह्य जीवाहुं.
चोर जे कहिउ रावण राणु, ते जुगतिइ पाहुं.' ११५
- 'पाइ लागी नइ करुं बीननी, स्वामी, मुगति हुं मागू.
दाणव सरिसा युद्ध करन्तां प्राण अहारु भागु'. ११६
- रत्निमुसि पर्वत भारग पूछइ बाणर केरा ठाम.
वेगि करी नइ नीर अणावू; तरस्या हुआ श्रीराम. ११७
- करि कचोलूं लक्ष्मण लीधूं; नीमर जाई जोइ.
एक पुरुष तिहां आइ सुख, स प्रवाहि तिहां रोइ. ११८
- दुःख देखी नइ लक्ष्मण पूछइ, 'काइ पुरुष ! तूं पाडिउ !'
'राक्षसां ग्राम ग्रास नइ नागी, तेह सरीसृ भटिउ.' ११९
- बली विमासी लक्ष्मण बोलइ, 'पूछूं नाम तुझारुं.
एह वातनु सिउ आमलु ! दोहिलूं न छइ अहारुं.' १२०
- 'दांठा पाखइ बोल म बोलु. स्वामी ते सपराणु.
कर भीतरि खट माम चांपिउ जेहनु रावण राणु.' १२१

- ‘वयरी सगला वसि करावूं. थानक पाणि दाखु;
अह्म बांधवनइ जई वीनवूं. वात हिया मांहि राखूं.’ १२२
- भरी कचोलूं लक्ष्मण पुहुतु; ‘रामचन्द्र ! अवधारु.
एक पुरुष छइ पर्वत उपरि, तिहां लगइ पाउधारूं. १२३
- आगइ आपणि वात सांभली, “रखिमुखि पर्वति जाजो—
मित्राचार ज एह सरीसु तिहां जई नइ करेजो”.’ १२४
- ‘श्रुततलि. बइठा वात विमासइ बिहू सहोदर भाइ,’
इइयां वचन सुग्रीवइ सांभल्यां; ततस्त्रिण आव्यु धाई. १२५
- हरख वदनि, हरि साहमा ऊठ्या, अङ्गि आलिङ्गन दीधूं.
‘पाइ लागी नइ करूं वीनती. स्वामी ! काज अह्म सीधूं. १२६
- अठसठि तीरथ मई अवगाह्यां, रामचन्द्र जु मिलिया;
किष्किन्वा तणूं राज पामिऊं; मन मनोरथ फलिया.’ १२७
- ‘नाम प्रमाणइ सहू इ पूछिऊं. तिहां मिली सगाइ.
‘रामचन्द्र नइ लक्ष्मण बान्धव, तिम त्रीजु तू भाइ. १२८
- मारूं वालि; मनोरथ पूरूं. आज वाच मई दीधी.
वेगि करी नइ सुद्धि अणावु, सीता कुणहि लोधी ?’ १२९
- ‘कर जोडी नइ करूं वीनती, स्वामी कोप म करिस्यु.
तुल आगलि वरतूं नवि बोलूं. ए छइ अनेह पुरिसु. १३०
- राणा एणि सहू रणि भागा, दाणव दैत्य न छीपइ.
सस ताट इक बाणइ वेधइ, ते ज वालि रणि जीपइ.’ १३१

वालि तणा पुरुषारथ बोल्या; भला पवाडा कीधा.
 करी कोप कोदण्ड पूरिऊ; सद्य ताड तिहां वीधा. १३२
 आणन्दिउ एणि परि बोलइ, 'आज भेद मइं लावु,
 बलि राजा जे दान देयन्तां वामन रूपि बांधु.' १३३
 सुग्रीवइं संग्राम ज मांडिउ. झूझ नहीं कही लेखइ.
 बेहू भड तिहां बाधि आव्या. राम सरीखा देखइ. १३४
 प्राण करी नइ पाछा कीधा: 'स्वामी ! करु कां सांसु ?'
 'अन्तर विण आयुध किम मेहलूं ? प्राणि पडिउ वरांसु.' १३५
 शङ्खाहूली माल पहिरणइ, बली आन्यु रणि चाली.
 अङ्गदि जई नइ वालि वीनव्यु:—'किन्हि इ मनावु आली' १३६
 बालि बोलइ वचन, 'साभलु, ए सिउ सी अ सगई ?
 राज तणी तुहमि पइरी न प्रीछु. न गणइ बान्धव भाइ.' १३७
 तारा बोलइ, 'मुणि, हो स्वामी ! जीता सहू सीमाडा.
 रामचन्द्र सखायति आव्या, जेणइ दाणव ताड्या.' १३८
 बालि भणन्ता, 'पडिउ वरांसु ? जोजो कर्थू अक्षारु.
 किप्किन्धा तणूं राज भोगवु. फेडूं साल तखारूं. १३९
 भणती तारा 'गर्व न कीजइ. गर्वि हुइ विणासु.
 मोटा सरिसूं वयर न कीजइ. कहंतु कीजइ नामु ?' १४०
 'अलीक वचन म बोलिसि. बाली ! तांत अक्षारउ लजइ.
 सूरपणइ मूर ते मांटी, जे रणि साहमु गजइ. १४१

सुर नर पन्नग सहू जाणइ, अङ्गद ! जूउ विमासी.
 आगइ अनेक पवाडा कीधा. कहि, किम जईइ नासी ? १४२
 भुवितालि राजाराण कहीजइ, ते मइं हारि मनाणा.
 कर भीतारि खट मास चांपिउ लङ्का रावण राणा. १४३
 दुन्दुभि सरिखा दैत्य विडार्या. कां मन जाणु न, बाली !
 अनेक दाणव दूरि भमाड्या; लीधा देस ऊद्राली. १४४
 सिरज्या कोइ न छूटइ तारा ! करम करइ ते थाइ. '
 अङ्गदनइ सीखामण वेई बालि अखाडइ जाइ. १४५
 गङ्ग तोरेवूं देखु (?) नारी ! रामचन्द्र पाउधार्या.
 जिन्योस तु वली नस बाधीसइ, नहींतरि दुस्तर तार्या. १४६
 तारा अङ्गद बिहि वारतां समरय करइ सजाई;
 अखाडइ चाली नइ आव्या बिन्हि सहोदर भाइ. १४७
 बलि चड्यां तिहां थाइ बाकरी; पाहाड पडछन्दि गाजइ,
 बिन्हे भड तिहां बाथइ आन्या; कुणइ कोइ न भाजइ. १४८
 हुइ संग्राम. सहोदर झूझइ. सुर नर पन्नग मिलिया.
 रामचन्द्र तिहां ऊमा देखइ. सूर तणा रथ खलिया. १४९
 बाजइ पाटू, ढीक, मूकडी सीसि; सन्ध बछूटइ;
 प्राणि चड्या तिहां डोट ज मेहलइ; कोट सांकला चूटइ. १५०
 आगइ चाली अनइ सपराणु तालि तालि तिहां चडतु.
 लक्ष्मण जई नइ राम वीनव्या, ' कोइ न दीसइ पडतु. १५१

पूरुं बाण. बालि बोलाविउ. सर सांधी तिहां हणिउ,
 रामचन्द्रनू नाम लेयन्तां पर्वतनी परि दलिउ. १५२
 नखिण तारा अङ्गद आल्यां. 'आम बालि ! स्यू कीधूं !
 वार बिच्चारइ मइ तूं वार्यु. वयरी पूरु दीवु !' १५३
 तारा बोलइ. 'सुणि हो रामजी ! हणिउ बालि शूं काम !
 जुइतु राखवु एह जीववु. साभलि पहनां काम. १५४
 राणु रावण ईगइ चापिउ कर भीतरि खट मास.
 आप सवारथ तइ जु कारिउ, कहि शी राखी आश ! १५५
 अन्यानी तुझि आगइ हुआ ! साधि लीधी नारि.
 मूरख बन्धव तुझ हूउ जे 'मेहेलिउ सीहदुआरि. १५६
 अन सिरजी संसार किही मृग सोनन काया कीधी !
 दाणवि आधी तुझे भोळ्या, माहा सती सीता लीधी. १५७
 आगइ तुहमे दूखभरि हुआ; किम दिऊं असराप !
 दशरथ कुलि जु तुहम अवतरिया, अन्याइ न बाहु, बाप. १५८
 मर्म तुहमारा हूं कहूं रामजी ? तुहमे म धरासिउ रोस.
 दशरथ राइ श्रवण मारिउ .ते कहु केहा दोसि ? १५९
 वामनरूपि तुहमि अवतरिया, वेद भण्णा मुखि च्यारि;
 बलि राजा जु तुहमे पूछिउ, 'कवण अउइ घरवार ? १६०
 शानि विप्र आविउ अनइ बलि सरिसूं स्यूं काम ?'
 सत्तर सामी ऊडवु कही 'मागूं मदीली दाम.' १६१

बलि राजा मनि चीतवी बोलि, 'विप्र ! गमइ ते मागि.'
 उदक लेई हरि चालिउ तेतलि बलि चांपिउ पागि ! १६२
 कहु, देव ! तुह्मि. कुण वरांसिउ ? मनि कीधु विश्वास,
 भोलवी तइ राजा बलि छलिउ ! वडवानलि कीधु वास ! १६३
 अयोध्या स्थानक, राम ! तुह्मारुं. पालिइं कांइ विणासिउ ?
 सबल भणी दुग्रीव करि साहिउ ? हवि किसी कथा कहेसिउ ? १६४
 'जोउ,' भणन्ती तारा, 'रामजी गिहिलु ! गाहारा स्वामी.
 करि धरी ए कटक उतारत, सीत अणावत साहामी. १६५
 जे नासि ते काम स्युं करिसइ ! न जोयूं हृदय विमासी.
 माहारा पियुनी फूंकइ फाटइ; निसु निसु जातु नासी.' १६६
 बालि भणइ:—'मनोरथ पूगा. हरिहाथ अङ्गि लगा.
 स्वामी मिल्या मंत्री कर्मणचु. गर्भवास भय भागा.' १६७
 रामचन्द्र नइ अङ्गद मिलिउ, सीत राहिउ सिर नामी:
 'बालिइं मरता तुह्म भालव्या त्रिहू भुवनना स्वामी. १६८
 कर जोडी नइ करुं धीनती; तूं मारइ—तूं तारइ;
 रुइइ विरुइ जे नर जपसइ, अन्तकालि उगारइ. १६९
 अडसठ तीरय मइं अवगाढ्यां, रामचन्द्र जु दीठा.'
 'किष्किन्धानइ पाटि बइसारु.' हरख वदनि; हरि तूठा. १७०
 सुग्रीव सरिसूं करी सजाई रामचन्द्र पाउधारइ;
 हनमन्तनइ सखामण देइ. अङ्गद तिलक बधारइ. १७१

आणी पाट घाट मण्डाविउ; भोजन मांही कराव्या;
 कर जोडी नइ अङ्गद बोलइ.-‘ रामचन्द्र भलि आव्या!’ १७२
 गाम सीमनइ देस देसाउर विहिची नइ सहू आपिऊं.
 कुलि, शशी सूर जां लगइ ऊगइ, अचल राज बिहू थापिऊं. १७३
 सुग्रीवइ हनमन्त बोलाविउ राम ताणि पाइ लागु;
 चित्त आणतु सही सीखामण जई नइ बीडूं मागूं; १७४
 कर जोडी नइ करइ वीनती:-‘ सेवरु स्वामी! तुम्हारु.
 तेज तुम्हारइ सीत वालिस्थूं. तिहां लगइ पाउधारु. ’ १७५
 सेन मेलिऊं; कटक चलावूं; जांबवन्त तेडावु;
 राणा राय मण्डलिक मुडवा, सीतवाहारि सहू आवूं. १७६
 बुहुतरि कोडि रीछ सखायत जांबवन्तनां चालइ.
 छप्पन कोडि सुग्रीव हनमन्त ते वानर बोलावइ. १७७
 बीजां सावज, पार न जाणूं, हनमन्त लेई सांचरिउ.
 अङ्गद नइ सुग्रीव सखायत वेगि रथ जोतारिउ. १७८
 देस देसाउर आविऊं सहूइ; अनेक रा मांही मोटा.
 पाणीपन्था नइ गङ्गाजल केडइ घोडा छूटा. १७९
 सेन मेलिआं; कटक चलाव्यां; खेहइ सूर न मूझइ.
 एकइ आमलइ वानर झूझ्या; कहु, काज किम सीजइ ? १८०
 प्रकृतिः स्वस्वभावस्य न मे मुञ्चति राघव ।
 अहं मुञ्चामि प्रकृतिं प्रकृतिर्मा न मुञ्चति ॥

दग्धं दग्धं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं
घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनः चन्दनं चारुगन्धम् ।
छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वाददं चक्षुखण्डं
प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानाम् ॥

पद्याहु.

प्रकृति अक्षारी छइ पुरुषोत्तम ! मूकन्तां नवि मूकीइ;
अनेक जोघ जु आवइ चाली, एकू राणि न चुकीइ. १८१

छप्पड.

‘कहित ऊडुवि नभ चहुं; कहित शशहर रवि फेहुं;
कहित पइसी पायाल शेष धासिग फणि मोहुं;
कहित स्वर्ग संचरवि इन्द्र इन्द्रासन टालूं;
कहित कपिदल मिलवि कोढि रयणायर रोलूं;
हनमन्त कहइ, ‘श्रीराम ! सुणि, हूं वानर एतूं कलूं,
उपाडी लङ्क रावण सहित दक्षिणधी उत्तरि बरूं. १८२

पद्याहु.

पञ्चशब्द तिहां वाजिन्न वाजइ, शङ्ख, भेर, सरणार्ई.
डिहिली दोर, पल्हाण्या पोठी, एहवी कटकसजार्ई. १८३
पायक पंठि पाला चालइ, करकाटिया नइ भाथी.
बारु सांढि नइ करह पल्हाण्या, उपरि पाखर घाती. १८४
न्यारि सहस्र मांढि हाट मंडाइ, ते साहु जाणीता.
बीजा नाहाना पार न जाणूं; कर्म बुझारूं, सीता. १८५

वरु हुइ ते अङ्गद पूरइ; मोडु हूउ भंडारी.
 राणा राय निमइ भूंजार्ह; बीजा अन्न अवारि. १८६
 बन्दी करइ कवित विचारी; माट छन्द तिहा बोलइ.
 ऊवट वाट गणइ नवि वानर; रातिदिवस दल चालइ. १८७
 बार जोअण विस्तार. सांचरइ पुहुरइ हनमन्त वीर.
 कर जोडी नइ कर्मण बीनवइ, पुहुता सायर तीर. १८८

अथ सपनगीत.

राग भूपाली.

‘एक ज अचरज सही ! आ भणूं’, बोलइ त्रिनटा बहिन,
 ‘ राम लक्ष्मण मिहू जाणूं लङ्का आव्या वानर सेनि;
 मइं लाधूं सपनूं, सखी ! ध्रुवपद. १८९
 बाघी पाज नीरि तिहा निश्चल; साथे हनमन्त भीउ.
 विकटरूप दीसइ वानरा; रौद्र घणा मांहि रीउ. मइ० १९०
 माता सीता ! जाणूं वानर त्रिभूटि गदि चडिया.
 सखा लाख सुत, रावणु राणु, कुंभरर्ण रणि पडिया. मइ० १९१
 जाणूं लरु विभीषण दीघी; अमर कोटि तिहा मिलिया;
 मर्त्री वर्मणचु म्वामि अयोध्या राम सीत लेई बलिया. मइ० १९२

इति सपनगीत

अथ सीताहरणनां धूल.

. राग भूपाली.

(१)

सेन मिलियां सवि सायरतीरः, वीर हनमंत वीनवइ घणूं ए.
 'जाएसि लइका, सोधिसि सीता. अहिनाण आंपु तुह्ण तणूं ए.' ब्रूटक १९३
 अहिनाण लेई नइ सांचरिउ; ततखिण ऊड्युं वीर;
 सायर जु ऊलइधिउ; पुहुतलु पेलइ तीरि. १९४
 वन वाडी तउ, जोइयां, जोइयां उत्तम ठाम.
 देवी बइठी घृखतलइ राम जपन्ती नाम. १९५.
 आसुपहव जई पाडिउ; आपिऊं लई अहिनाण.
 'कीधां कर्म न छूटीइ; बोलइ, वेदपुराण. १९६
 सायर कीधउ अन्तरि. स्वामी! न पुहुती आस.
 दैव घातक दुबलानइ!' मेहलिउ निश्वास. १९७
 वदन करि लेइ कामिनी, नयणि विहि छइ नीर.
 ततखिण वानर ऊतर्यु, जई पाय लागु वीर. १९८
 'रामलक्ष्मणि मोकल्यु हू. जानकी! तूं जोइ.
 कर्मि तुह्मारइ कटक आव्यां. माता! तूं मा रोइ. १९९
 शुधा लागी अति घणी; भूख भज्जु आज, '
 'पड्यां वनफल भक्षि करज्यो. दुष्ट दाणवराज.' २००
 'वचननइ हूं वेगरूं.' आगूलं लइ छइ वृक्ष.
 माली पाडी बूंबडी आविउ प्रत्यक्ष. २०१

‘दल दीठां आवतां, रे सांमलि स्वामी ! भेद.
 वैकुण्ठराजा तुझ रूतु; जेणइ वाल्या वेद. ’ २२२
 ‘नारी गिहिली कदण जाणइ ! मनुष्य मोरी चारि.
 आज मुअ स्युं रण मांडइ, कोइ नथी संतारि. ’ २२३
 हनमन्तनी तिहां हाऊ वागी; लडू पडिउ त्रास.
 ततखिण धाई त्रिजटा; ‘देवि ! पुहुती आस. ’ २२४
 तुझ स्वामी आविउ. सायर सही बांधूं नीर. ’
 राम लक्ष्मण लड्का आल्या, पाठइ हनमन्त वीर. २२५

(४)

कटक पुहुतां लड्का मझारि नारी मन्दोवरि वीनइ ए.
 ‘अझद तेडी आज, राज, सूपु जानकी ए. झूटक. ’ २२६
 आज सूपु जानकी; अहंकार मेहलु मान.
 रीठ वानर मेलिया ते दाखवइ पराण. ’ २२७
 ‘स्वर्गि नई रुद्र पूजिउ; आलिऊ अविचल ठाम.
 ए जीव सधला याणि वीधूं रणहिं जीपूं राम. ’ २२८.
 ‘वारतां तूं विग्र थाइ, मनि आणइ रीस.
 लोचन बिहूइ हूं देवूं, तुअ फूटा वीम ! ’ २२९
 अझद आविउ विष्टिनइ मोऊन्यु परधान;
 जेणइ वालिइ चांपिठ तेहना कुमर दि मान. ’ २३०
 आगइ तुझि हर पूज्या. हरि आया चरि !
 परधान आपु लूगडां; चलावु रूटी पिरि. २३१

- नर मोटा पूछइ. विकल केहु राज ?
 कुम पाणी ऊतारइ. सायर लाई लज. ' २३२
 ' भुवनि त्रिहू हूं जाणिऊं; तु सुद्धि न लहइ एहु.
 सूर चन्द्र जोतां भला जानकी आपी देखूं ? ' २३३
 वनि भमतां कापडी हरी गयु ते नारि.
 रामचन्द्रनां कटक आन्या, पुहुतां लङ्क मगारि. २३४
 पकोपिउ रावण राण, कटक आवि लङ्का भणी ए.
 पूरी सभा तेडइ प्रधान; राक्षस कोप करी आविया ए. नूटक. २३५
 राक्षस कोप करी आविया, दाणय मागइ शूम.
 अङ्गद पहिलूं वारिया. ' ए घाषडा अनुम २३६
 प्रधानवटइ आविया ! कां मांडउ मैग्राम '
 आज पछइ वयर चालइ. ' सामलि तूं, श्रीराम ! २३७
 तात माहारु बालि भणीउ, तेह लगइ खोदि. '
 राक्षस रण मांहि रेलिया अङ्गदि मिता कोडि. २३८
 सभा ऊभु जई रहिउ. ' लङ्क छण्ड ठाम,
 सीत पात्री मोरुलु, नइ चलणि लागु राग. ' २३९
 ' आगइ कोपइ घट्टहडिउ अङ्गद ! बोलइ घाइ.
 प्रधान, कहु, किम मारीइ ? तूं वेणि पाछु जाइ. ' २४०
 विभीषण आवी य मिलिउ; नगर कहिउ भेद;
 रामचलणइ जई लागु. ' लङ्क आपूं वेद. ' २४१

राक्षस आन्या सवि मिली. बुद्धि मांडी वीर.
 फेरी लङ्का लागवी. उल्हवइ लेई नीर. २०
 आकलिउ तिहां अङ्ग पत्ताळइ, उल्हवइ शरीर.
 रामचन्द्रनि पाय लागु मिली सायर तीर. २०

(२)

आविउ हनमन्त; पूछइ रामः—‘ किम करी नइ तुम्हे आविया ए !
 कहु नइ वृत्तान्त, सीता केणी परि दिन जालवइ ए !’ ब्रूटक. २
 ‘ दिवम ईणी परि जालवइ, जम्पइ तुम्हचूं नाम.
 जुतु आविउ वनि हूं. मेहेलि न ए “ श्रीराम !” २०६
 पाय लागी हूं अ वलिउ; मइ दिन माया वीस.
 “ लक्ष्मणनइ वीनवे अई सीता तणी आसीस. २०६
 घडी य जाइ वरिस सु. वानर ! म लाउ वार.
 रुद्रघरणी चलणि लागूं; मिलावु भरयार.” २०७
 ईणी परि मेहेली जानकी. सांमलि तुं, श्रीराम !’
 ‘ समल सायर गढगढइ; किम कीनिसइ ए काम !’ २०८
 कोपि चढी कोदण्ड पूरिऊं रघुवशी राइ.
 पर्वत सधन्य डोलिया; मृत्युलोक चिहिरु थाइ; २०९
 पायाछराजा जागिउ; त्रिहू भवनि पडिउ घ्रास;
 इन्द्र—आसन धरहरइ; खलभलइ जु कैलास. २१०
 समुद्र साहसु आविउ. ‘ सामलि स्वामी ! बात.
 आज अक्षनइ सोसवइ तूं! सगरि कीधा सात !’ २११

‘सागर ! पाणि नवि सोसबूं; मांहि पाडूं वाट;
 दैत्य दाणव मारिसिऊं, लट्का लेसिऊं पाट. २१२
 नलचर जीव तइं जलि बांध्या मोटा मीन.
 पाणी उपरि पाज बांधूं; उतारूं सवि सेन.’ २१३
 पूरित, पाडूं नवि फरूं; करु मेलावा ठाम.
 सागरनूं वयण पालिवा हनमन्त पूछइ राम. २१४

(३)

राम पूछइ, हनमन्त वीर ‘नीर उलङ्घीसइ किम करी ए ?’
 भणइ हनमन्त, ‘बाधिसि पाज; आज जई परवति चडी ए. श्रूटक. २१५
 आज जई परवति चडू साथि छप्पन कोटि;
 सिला भाणूं अति घणी. रखे लागइ खोडि.’ २१६
 ‘विवाद कीधु आमलइ; कहु, कवण करिसइ कान ?’
 हनमन्ति सेना हकारी तनखिण बांधी पाज. २१७
 पाज बांधी पाय लागु मच्छरि चडिउ भीछ.
 ‘फोन मण्डु जूजूई नइ सभल टालु रीछि.’ २१८
 हनमन्त कीवा जूजूआ तहिं मुखि काजल लाइ.
 सुग्रीव कुङ्कुमि खरडिया. अति घणा अन्तर थाइ. २१९
 सेन सायर उत्तरइ; लक्ष्मण दी छइ मान.
 वीर सर्व वोलाविया आपी फोफल पान. २२०
 दोल जांगी दमदमइ; शङ्ख वाजइ भेर;
 सात सायर हलहलइ; शिखर श्रूटइ भेर. २२१

राक्षस आव्या सवि मिली. बुद्धि मांडी वीर.
 फेरी लङ्का लागवी. उल्हवइ लेई नीर.
 आकलिउ तिहां अङ्ग पखालइ, उल्हवइ शरीर.
 रामचन्द्रनि पाय लागु मिली सायर तीर.

(२)

आविउ हनमन्त; पूछइ रामः—‘ किम करी नइ तुझे आविया ए
 कहु नइ वृत्तान्त, सीता केणी परि दिन जालवइ ए !’ श्रुटक
 ‘ दिवम ईणी परि जालवइ, जम्पइ बुद्धचूं नाम.
 जुतु आविउ वनि हूं. मेहेलि न ए “ श्रीराम ! ”
 पाय लागी हूं अ बलिउ; मइ दिन माया बीस.
 “ लक्ष्मणनइ वीनवे जई सीता तणी आसीस.
 घडी च जाइ वरिस मु. वानर ! म लाउ वार.
 रुद्रवरणी चलणि लागूं; मिलावु भरथार.”
 ईणी परि मेहेली जानकी. मांभलि तुं, श्रीराम !’
 ‘ सबल सायर गडगडइ; किम कीजिसइ ए काम ?’
 कोपि चडी कोदण्ड पूरिऊं रघुवर्शी राइ.
 पर्वत सघळा डोलिया; मृत्युलोक निहिरु धाइ;
 पायालराजा जागिउ; त्रिहू भवनि पडिउ प्रास;
 इन्द्र—आसन धरहरइ; खलमलइ जु कैलास.
 समुद्र साहमु आविउ. ‘ सामलि स्वामी ! वात.
 आज अह्ननइ सोसवइ तूं। सगरि वीधा सात !’

‘सागर ! पाणि नवि सोसवूं; मांहि पाडूं वाट;
 दैत्य दाणव मारिसिऊं, लट्का लेसिऊं पाट. २१२
 जलचर जीव तई जलि बांध्या मोटा मीन.
 पाणी उपरि पाज बांधूं; उतारूं सवि सेन.’ २१३
 पूरिऊं पाडूं नवि फरूं; करु मेलावा ठाम.
 सागरनूं वयण पालिवा हनमन्त पूछइ राम. २१४

(३)

राम पूछइ, हनमन्त वीर ‘नीर उलझीसइ किम करी ए?’
 भणइ हनमन्त, ‘बाधिसि पाज; आज जई परवति चढी ए. ब्रूटक. २१५
 आज जई परवति चडूं साधि छप्पन कोडि;
 सिला आणूं अति घणी. रखे लागइ खोडि.’ २१६
 ‘विवाद कीधु आमलइ; कहु, कवण करिसइ काज?’
 हनमन्ति सेना हकारी तनखिण बांधी पाज. २१७
 पाज बांधी पाय लागु मच्छरि चडिउ भीछ.
 ‘फोज मण्डु जूजूई नइ सनल टालु रीछ.’ २१८
 हनमन्त कीधा जूजूआ तहिं मुखि काजल लाइ.
 सुग्रीव कुट्टकमे खरडिया. अति घणा अन्तर थाइ. २१९
 सैन सायर उतरइ; लक्ष्मण दी छइ मान.
 वीर सर्व बोलाविया आपी फोफल पान. २२०
 दोल जांगी दमदमइ; शङ्ख वाजइ भेर;
 सात सायर हलहलइ; शिखर ब्रूटइ मेर. २२१

ततखिण बोल्या वि जणा; पुहुता सायरतीर.
 मुग्रीव साहमु आविउ सायइ हनमन्त वीर. २४२
 रामनइ जई पाय लागु. भगत सरिआं काज.
 रघुवंशी श्रीराम तूठा; लङ्का आपूं राज. २४३
 'त्रेलौक्यतिलक तुल्य स्वामी ! वीनवूं कर जोडि.
 पाप सघलां परजन्मां; कर्म छूटउ कोडि !' २४४
 सीताहरण ऐ सांभळइ, राम लागइ पाय,
 कर जोडी कर्मण वीनवइ, पातिग दूरे पलाय. २४५

इति धूल नैपूर्ण.

पधाडु

रामचन्द्र नइ लभण नइठा विधीपण सिउं मन्त्रि.
 अङ्गद नइ मुग्रीव तेडियां. 'वेगि मण्डावउ यन्त्र.' २४६
 करी' कल्लगली हनमन्त उडिउ. 'त्रिकूटकोट हूं पाहुं.
 कुम्भकर्ण हूं साहूं जीवतु, पेट अ साउली फाहुं.' २४७
 उठइ वीर. अनइ अणियाला पायक बीडा मागइ.
 छप्पन कोटि भइ उट्या हाकी, राम तणइ पाद लागइ. २४८
 मुग्रीव जई सींगामण मागइ. वानरि लुडा जही.
 गूग गवाग माळियां पाडइ खम्भ आमूळइ माही. २४९
 माटी फोनि अनइ टाठरी. पोलिइ कटर पइठउं.
 'अहंकारी ! अन्याय करी नइ गुगि चढी कां चटठउ !' २५०

सुर नर पन्नग सेव कराव्या; हवइ रहित कां हारी ?
 मांटी छइ तु ऊतरि, रावण, सूनइ लीधी नारी. ' २५१
 रोसि चडिउ तिहां राउ बोलइ; पायक दीधा नेडी;
 जरह जीण नइ वारु अझा सविकहि आपइ केहि. २५२
 मसाहणीं पुंतार बोलाविया. ' गयमर पाखर घालु. '
 राय राणा नइ वारु पायक, सहू इ पोलि चालूं. २५३
 सया लाख बेटा रण पइसइ, बहुतरिं मु नमाउ.
 ' ए सावजडां फूंकइ फाटइ, जई जगावूं ' भाड. ' २५४
 बइतालीस इ कोडि मुहुधा, ते राणि साहमा चालउ.
 ' ए वनचारी बेगि निहालूं. ' राउत बीडां झालइ. २५५
 हाथी घोडा सवि सिणगार्या; रहित ठाठि मांडी.
 ' रामचन्द्र ! बेगि रण आवु, नहिरि जानो छाडी. ' २५६
 मेवाडम्बर छत्रइ रावण रा ऊतर मण्डावइ;
 रामचन्द्र विभीषण पूछइ. ' मेघ वरसया आवइ ? ' २५७
 ' मेघ नहीं. ए मेवाडम्बर; काने कुण्डल झलकइ,
 नारि मन्दोवरि रङ्गमणि खेळइ, पाड नेउरी खलकइ. २५८
 पूरी बाण त्रिफलसा पाडया; नारि सवे तिहा नाटी.
 राणु रावण आंसउ दीदु, घटि विमासण कटी. २५९
 भणइ मन्दोवरि:- ' सुणि, हो म्हामी ! काइ मरु विणखटा ?
 त्रिहु भुवननु स्वामी आविउ; ग्रह खाटिना छूटा. ' २६०

हूआ ददामा; दल सांचरइ; वाजइ ढोल निनाद.

वीर हनमन्त तेडइ फिरिउ; पढिधा पाडइ साद. २६१

‘अङ्गद नट सुग्रीव तेडइ. वेगि करु सजाई.

राथि बहसी नइ राणि पधार्या बेहू सहोदर भाइ.’ २६२

वेगि करी विभीषण आविउ; रथ करइ छट भेला.

हनमन्त वीर हकारइ. ‘वानर ! आज आपणी बेला.’ २६३

जाम्बवन्त बां महुवडि माडइ सचल जोध सपराणा.

‘कहइतूं “माणस चारि अह्मारी.” ऊतरि रावण राणा !’ २६४

मसाहणी पाटव बोलावा; घोडइ पाखर घालु;

गारु किहाडा अनइ नीलडा ऊतारे लेई चालु. ’ २६५

राउतनद तिहा घोडां आलइ, जरह जीग जणसाल.

आयुध लेई अङ्गद चडिउ. दैत्यह खूड काल. २६६

सामसमां तिहां कटक बाठिया, बिहू दालि यार्जित्र वाजइ.

शेष नाग तिहां सूतु जागिउ. परवन सगला गानइ. २६७

पालु पाला सारिस्यु मूअइ, असवारइ असवार;

• माहमा चाली आवइ हाथी; अङ्कुश दि पूतार. २६८

त्रिहु भुवनि आरुम्प तिहां भयु. अङ्गद लक्ष्मण ऊठइ;

करी धरी नइ करि ऊजालइ; मांहि संसरा फूटइ. २६९

नाखइ तीर, मडइ मड मोटा; माला तणा अगार.

बलगाइ वानर अनद बिलूरइ, ते नथि लाभइ पार. २७०

रण मांहि राउत आयुध मेहलइ; पाखर पेट कटूटइ;
 फावइ घाउ तणा तरुमारी; मांहि नटारी फूटइ. २७१
 मेहलइ घाउ नइ तिहां फरसी. चालइ चिहू पखि बाण.
 छप्पन कोडि रणि वाजिअ बाजइ; कायर पढइ पराण. २७२
 रणकाहल रणतूर रणकइ; सींगिणिना गण गाजइ.
 रथं केडि जु रथ न विठूटइ. भालइ भड्डा भाजइ. २७३
 राण रावण कुमर बोलावइ. 'पत्ति मांडु मूम.
 पशु मारन्तां' पातिग लागइ. ए छइ त्राणी अनूम. ' २७४
 'ए वात म बोले ! दाशरथि नर ऊतारू नाद.'
 छप्पन कोडि वानर कुपिया, निम सायर तनि मर्याद. २७५
 'हा हा' करी हनमन्त ऊठिअं; विसमु दीटउ वीर.
 त्रिकूट कोट तिहां तूटी पडिउ: अकम्प्या शरीर. २७६
 मेहलइ घाउ; पढइ रणि पायक हाथी नइ पूतार.
 सक्षम बान्धव चक्र मेहलिउ दैत्य मणी संहार. २७७
 ऊडी खेह; थयू अन्धारू; सद्धि न, पढइ पराण.
 सुर तेजीस इ जोका मिलिया, रथ रहाविउ भाणि. २७८
 मारी राखिस नइ रणि वास्या दह दिश नाछ जाइ;
 अनेक जोघ तिहा रणमाहि रहिया; हारिउ रावण राइ. २७९
 रण सोधइ सुग्रीव हनमन्त; जांगी डोल वजावइ;
 रामचन्द्र रणि पूरू नीतिउ चली ऊतारइ आवइ. २८०

एकाएकि लक्ष्मण पूछइ; केहनइ लोह न लागूं.
 कर जोड़ी कर्मण वीनवइ, दैत्य तणु दल भागूं. २८१
 रवि ऊगमतइ दोउ मांडिउ. चिहु पखि वानर चटिया.
 गेलि चडी त्रिपुहुरी वेल मड मला तिहां भाडिया. २८२
 इन्द्रजयत तेतकि रण मांहियु (दिणयरतेजि न सुमइ) .
 अन्तरिधु ते आयुध मेहलइ. सी विमासण कीनइ ? २८३
 सूर्यनइ रधि बइठउ मारइ, बाणाउलि घण वरसइ.
 अह्मद जई विभीषण पूछु:—“ कुहु, केहां ऊगरिसइ ? ” २८४
 लहिउ भेद; तिहां वीर बांदिउ, लक्ष्मण उपरि बइठु,
 मूर्य यकी तिहां ऊंचु बाध्यु. इन्द्रजयत पिउ हेदु. २८५
 पूरी य बाण अनइ बोलाविउ. ‘ इन्द्रजयत ! थाउ मांटी.’
 सवल जोध तिहां ऊठिउ साहसु, रहिउ धनुष पराठी.. २८६
 इन्द्रजीत नइ लक्ष्मण झूमइ. रावण कुंवर बोलावइ.
 ‘ कर्म सुत्तारइ कुंवर ! जीपीइ, लह्का रुडी भावइ. ’ २८७
 ततखिण तेज आपणूं दावूं; इन्द्रजीत तिहां जीतु.
 सुर मणइ:—‘ लक्ष्मणना समबडि आन नथी बलवन्तु ! ’ २८८
 मागे नइ तिहां हेदु ऊतारिउ, घरणी पडन्तु दीठउ.
 सीत तणा नीसासा पडिया; राणु रावण फीटउ. २८९
 भणइ मन्दोवरि:—‘ सुणि हो स्वामी ! भेद विभीषण दीधु.
 सस ताउ श्रीरामि वील्या, याले सरांसु धीधु. २९०

सरजणहार सरीसूं मांडइ ? मूरख ! गरव न कीजइ.
 पाय लागी श्रीराम मनावु, जें मागइ तें दीजइ. २९१
 सायर मांहे सङ्गासर हणिउ मधुमहण; तूं जाणइ.
 पृथ्वी दादाग्रह जिणे कीची, तेह सरीसूं तूं ताणइ !' २९२
 कुम्भकर्ण भड सरिखा पाडया; जमहर चालइ बाली.
 मणइ मन्दोवरि, 'सुणिहो स्वामी ! बहिन तेडावु काली.' २९३
 अक्षर नइ अहिनाण आपियां:--'मानसरोवरि जाज्यो.
 रामचन्द्र जु लढ्कां आव्या, बहिन अओतर कहिज्यो.' २९४
 मानसरोवरि पङ्ही पुहतु: ' वाराही ! अवधार.
 राणु रावण लढ्कां खंधिउ. तिहां लगड पाउधार.' २९५
 शक्ति सवे मिली पङ्ही पूछिउ, ' वात कहु सुखि साची.'
 ' राणु रावण खंधिउ दीठउ; कागल जोज्यो वांची.' २९६
 कागल वांची नइ घण रोइ, हाथ घसइ, दिइ ताली :
 ' कुम्भकर्ण सरिखा भड पाडिया, वानरि लढ्का बाली !' २९७
 ' कुण राम लक्ष्मण ! कुण हनमन्त ? कुण विभीषण आज ?
 ते सवलानइ दूरे भमाडूं, मान्वव गाप् राज.' २९८
 कोपि चढी तिहा काली बोलइ विसनी झालइ जाली.
 ' माहरी भूइ कवणि आवेसी ' केणइ लढ्का बाली ?' २९९
 सकृति सवे जु लढ्का पुहुती; झूझ करइ झूझाली.
 राणु रावण पाइ लागु. ' भलइ पधार्या, काली !' ३००

पहिराणि चरणु, ऊढाणि फाली; शक्ति सवे सिणगारी.
हार दोर नइ खलकइ चूडी; नलवटि पीवाल सारी. ३०१
आलि झूमइ, झलकइ नेउरी, कांचुयड्ड उरि सोहइ;
रूप धरी नइ शक्ति पधार्या. रण मांहि लक्ष्मण मांहइ. ३०२
बाण कटाक्ष नेत्र निम भाथा; कुसुम मुगट सिरि धरिया.
‘मामु मिरीयाचि नइ खरदूखर तइं आगइ संहरिया !’ ३०३
‘दशरथ राजा केरु नन्दन, अह्म अनोध्या गाम.
पाछु पाय न परतुं, काली ! अह्म बान्धव श्रीराम.’ ३०४
देखी तेज वीर डोलइ निम बिपनी लहेरइ धारिइ.
भणइ कालिका, ‘थाज्यो मांटी; इन्द्रजयत तइं मारिउ.’ ३०५
लक्ष्मण तिहां शक्तिइ भेदिउ धरणी दलिउ वीर.
ततखिण तिहा श्रीराम आविया; नयणि वहइ छइ नीर. ३०६

दुहा.

‘रायव ! रोअन्ता नहीं.’ ‘सुणु विभीषण ! वात.
साचु नेह ते हूं कहूं जे उर फाटूं तात.’ ३०७
‘कायर थ्या नवि छूटीनइ,’ हनमन्त कहि श्रीरामः
‘ऊखध पूछु गारुडी जे त्रिभुवन मांहि ठाम.’ ३०८
विभीषणइ हरि वीनव्या, ‘मूली छइ अति दूरि.
रयणी मांहि पुहुचीइ ? मरइ ऊगमतइ सूरि.’ ३०९
पवनपुत्र पूछइ वणूं, ‘मूली कहु अह्म नाम.’
‘शरयविशल्या ऊखधी; द्रोणगिरि ते ठाम.’ ३१०

- कहु अहिनाण तु उल्लू. वृस घणां तिहां होइ. २११
 'जेहनइ थडि दीवा बलइ, ते तूं जई नइ लेइ.' २११
 चमकिउ वानर तिहां गयु, पीलु दीठउ सूर;
 जाणिजं 'मूले लेयतां थासइ अन्न असूर.' ३१२
 तव गिरि द्रोण ऊपाडिउ. राजा बोलइ द्रोण,
 'कुण कारणि अन्न करि धर्या ? नाम तुम्हारूं कुण ?' ३१३
 • रामचन्द्र हूं उल्लू. पवन अक्षरु तात.
 मूली लेवा मोकलिउ. रहइ, म पूछिसि वात. ३१४
 ठामि ठामि अगडा कयों. किही न लागी वार,
 मूली लेई आविना; हरल्या राम अपार. ३१५
 लक्ष्मण जु थइठु थयु; उखध आपिजं सार.
 कर जोडी कर्मण कवइ, पृथवी हुउ जयकार. ३१६

पवाहु.

- राणि पडिउ तिहां लक्ष्मण ऊठिउ; हरल्यूं मेन बहुत.
 अङ्गद नइ सुग्रीव हरखिया; हरल्या जांबुवन्त; ३१७
 नल नील बिन्हि बान्धव हरल्या; हरल्या छइ श्रीराम;
 लङ्कापति विभीषण हरल्यु; हनमन्त कीचूं काम ! ३१८
 मणइ विभीषण, 'पुहरा कीजइ. आवी राति अन्धारी.
 चिहू पासि तिहा चूकी मेहलु, रहिज्यो खडग ऊपारी.' ३१९
 च्यारि पुहर तिहां फेरा फरता रावणना जण आज्या.
 रामचन्द्र नइ लक्ष्मण बान्धव बिन्हि हरी चलाव्या. ३२०

पुहर पाछलइ हनमन्त ऊठिउ; जाणिऊं, 'राम जगावूं.
 सेन लेई नइ पोलिइ चालूं, रावणु राणि तेडावूं.' ३२१
 करइ साद. नइ को नवि ऊठइ. जाणिऊं, 'ए विपरीत !
 दाणव सरिसूं वयर ज लागूं ते सिऊं मांडी प्रीत. ३२२
 भोलपणइ आगइ भोलविवा, कूड विभीषण कीधूं.
 रामचन्द्र. नइ लक्ष्मण हरिया, वयसी पुरु दीवु !' ३२३
 भणइ विभीषण. 'कोप म करिस्यु हनमन्त ! जोउ तपासी.
 एहवां काम करइ सैन्यासी, ते पण जाइ नासी. ३२४
 च्यारि महामन्त्री बइसारु. को आवन्तु दीठउ ?'
 भणइ हनमन्त. 'रयणी मांहि कवणु, विभीषण, पइठउ.' ३२५
 कही बात तव श्रवणे सांभली: भेद सवे मइ लाधा.
 जलबम्बानु राजा भणीइ, तेणइ बान्धव बांधा. ३२६
 वेगि करी नइ वीर चलावु; परलइका तुल्य जाज्यो;
 शक्ति तणु प्रासाद गोदरइ, तिहां जई नइ रहिज्यो.' ३२७
 तिहां पिका वीर उतपतिया. आगलि घोर अन्धारूं.
 'आगइ ईणइ राम भोलन्या; जई विभीषण मारूं.' ३२८
 रोसि चडचु आवन्तु दीठउ; जाणिऊं, करिसइ बात;
 अंगद नइ सुग्रीव मोकलिया. पूछइ प्रसंसी बात. ३२९
 'आगइ तुझे मारण मूला. हवइ म करिसिउ भोलूं.
 त्रिकूट कोट मेहलेवि निमणु आगइ छइ अन्नूआलूं.' ३३०

तिहां थिकु वीर उतपतिउ परलङ्का जई पुहुतु. ३३१
 मालीनइ घरि फूल मामियां. वात सांभली कहितु. ३३१
 'पेरावण तिहां भोग अणावी पुष्य हणइ वि मुहुटा.'
 माली साथि वीर सांचरिउ; देउल मांहि जई खूटा. ३३२
 दैत्यइ आवी देवी पूर्जा नइ आराधन कीधूं.
 रामचन्द्र नइ लक्ष्मण दीठा. ततग्विण आयुध लीधूं. ३३३
 दिउ कमाड बिहू करि साही, बाधु वीर हनमाइ.
 देउल सरिसा दैत्य चांपिया. उपरि ईडी जाइ. ३३४
 हालकलेल हूउ जलबम्बा; दाणव सवि संघरिधा.
 रामचन्द्र नइ लक्ष्मण आण्वा. जाण्वा सूर उगारिया. ३३५
 जलबम्बानइ जीपी आविउ हनमन्त; वार न लागी.
 कर जोडी कर्दण वीनवइ, हवि विमासण भागी. ३३६
 पांच दिवस तिहां बेटा अज्ञा राणा रावण सत्य.
 सात दिवस तिहां शक्ति जालन्या साहवा मुहि हनमन्त ३३७
 ऊभुरही नइ नयन निहालइ शंकर दिशि, समझावइ.
 'राणा रावण! तुल हरि खूटा. हनमन्त लङ्का लावइ.' ३३८
 'राम सरीसी हूं नवि झूझूं' भणइ वाराही, 'इस्यूं.
 एकु बोल मानइ बान्धव! अखे रुडूं कहूं तुह सरिस्यूं. ३३९
 तुम ऊभां अनेकि ऊलगइ. वली जाणूं कुण चाला?
 सुर तेनीस हु चाली आन्या. शंकर कीधा पाला.' ३४०

'एहवा बोल म बोलु बिहिनी ! प्राण तुहारूं जाणिऊं'
 कोप करी नइ रावण ऊठिउ; अग्निबाण तिहां ताणिऊं. ३४१
 छत्रीस इ आयुध उलाली-सनाह लेई सांचरिउ.
 तताखिण त्रिकूट कोट छाहिउ, जई नइ पोलि ठरिउ. ३४२
 मूकइ घाउ अनइ घण मारइ, मुहवडि कोइ न मांडइ.
 हनमन्त वीर चाली नइ आल्या. 'रावण पोलि न छांडइ.' ३४३
 मेघबाण तिहां मेहलइ लक्ष्मण. अग्निबाण उल्हाणूं.
 नागपास तिहां गरवि छूटूं. गरुड भडि तां आहाणूं. ३४४
 उगिउ सूर; थयूं अजूआलूं; सवे तपइ निम नीर.
 छप्पन कोटि रणि वाजिअ वाजइ; हाकइ हनमन्त वीर. ३४५
 कोप करी नइ रावण बोलइ, 'आज विभीषण ! मारूं.
 सेन पिका किम जासिउ अलगा वीर ! भरइ तुअ वारु.' ३४६
 सभां जई नइ पाटु बलतु तिहां विभीषण दीठउ;
 स्त्रीधूं आयुध नइ उलाली; तताखिण रावण ऊठउ. ३४७
 रामचन्द्र वाचा इम दीधी; बोलबन्ध किम जाइ !
 छत्ती छठि किम थाइ सातमि ? लक्ष्मण आहु जाइ. ३४८
 अग्नि-सरिखूं आयुध दीतूं; जाणिऊं, वीज अचूकइ.
 दाणव दुष्ट रहिउ सर तोली; लक्ष्मण ठाउ न चूकइ. ३४९
 मूकी सांगि अनइ सर फूटी. राम पुहुता तीर.
 मूली लेई सुपेण आविया. ऊठिउ लक्ष्मण वीर. ३५०

जय जय शब्द हूइ; इम बोलइ, साचूं जुउ संसारि:
 पुण्य पापनु एह आंतरु, रावणनइ दलि हारि । ३९१
 सहस्रविद्या तिहां रावण साधइ, मांडइ वली य उपाइ.
 मेघनाद लङ्केसर बोलइ पूजिऊं तीणइ ठाइ. ३९२
 दीतु धूम नइ रथ निकलिउ. वीर विमर्षण 'पूछइ,
 'बेगि करो नइ जाग विणासु. बात सांभलु पच्छइ ३९३
 मेघनाद तिहां मल्ल मण्डावइ; कर्म .साधना कारिसइ.
 रथि बइसी नइ आयुध लेसइ. कुण तिहां उगरिसइ ? ३९४
 घोडमुहा तिहा दैत्य साचरिसइ, त्रिणि भुवन ते जीपइ.
 लोहडइ आगिइ जलि नइ पाणीइ ते पणि किम्हइ न छीपइ.' ३९५
 इच्छा वचन श्रीरामि सांभल्या; नल नील बोलाव्या.
 समरथ सेभक बेहू पायक रामवचनि तिहा आन्या. ३९६
 'आगइ तुझे मारमभूला ना. कवण बिरद तुल दीजइ ?
 मेघनादनी विद्या वाह. एह काज तुलि सीझइ.' ३९७
 आप्यूं बीडूं नइ साचरिया; बाडी माहि पाउ धार्या;
 पूरी कृण्ड नइ दैत्य विछार्या; जाग करन्ता वार्या; ३९८
 काम करी नइ पाछा आन्या. मान दीधूं नल नील.
 'थोडूं उदक मलूं गंगानूं, सायर किस्यूं सलील ?' ३९९
 अंगद नइ सुग्रीव तेडीइ. 'एक काम तुल अछइ.
 एहवा भट तुल कटक केतला ?' रामचंद्र इम पूछइ. ४००

‘छप्पन कोटि कुल सरिसा, स्वामी ! बीजा पार न जाणूं.

जाववन्त जोषु बोलावु. ते हूं क्रिदया वखाणूं ? ’ ३६१

दौठउ सेन अनइ आणन्धा; हाथि वचन हरि आपइ,

‘ ते को भट कटक नवि देखूं जे दाणव ऊयापइ. ’ ३६२

नामइ सीस अनइ कर जोडी वीर, हनमन्त पूछइ,

‘ हेलामात्र हणूं ए रावण ? कर अक्षारा वांछइ. ’ ३६३

पूरी बाण नइ पाउधारिया; रावण राणि बोलावइ.

दश मस्तक नइ बीस भुजादण्ड भाया भीडो आवइ. ३६४

पूरिकं धनुष; ‘हंतु नो मांटे. वनि वरांमइ आविठ,

मूनइ मटि धयु सैन्यामी, सीत हरी कां ल्याविउ ? ’ ३६५

रिग्विवेहु नइ ब्राह्मण भणीइ. ब्रह्मकुलि अवतारि

नारि पिआरी आणी ! दशशिर, वेगि करि हथियार. ’ ३६६

रामचन्द्र नइ रावण झूझइ. जोइ स्वर्ग पायाल.

मृत्युलोकिसहू आविकं चाली. बिहु टलि मिलिया ताळ. ३६७

मूकइ थाउ, अनइ शिर छेदइ, शतखण्ड करइ शरीर.

नाहि मन्दोवरि ऊर्भा देखट; नयणे वहि छइ नीर. ३६८

शंकरनु वर, नइ सपराणु. चूटइ, चूटीइ सीस.

चे भुजाइ तिहां रावव झूझइ, रावणनइ कर वीम. ३६९

दोइ ग्वट तिहां दिहाडा कीधा दशशिर म्यू संग्राम;

आठ दिवस जण च्यारि जालवइ; दश दिहाडा राम. ३७०

रोसि चड्या तिहा रावण झूझइ. अझि न लागइ घाउ.
 विभीषण तिहां तेडी पूछिउ; 'न पढ्यु रावण राउ !' ३७१
 'बि कर जोडी देव ! वीनवूं. प्रीति करी तूं पालं.
 स्वर्गि जई नइ शंकर पूजिउ; आदि घात सम्भाहूं. ३७२
 करि पूजन; नवि जोइ साहमूं जाणी ऊलगहीण.
 नव इ मम्मरु मेहल्या कापी तन्ताणिइ रसि लीण. ३७३
 बांधी हाथ नइ नस वजावी ! महादेव तिहा तूठा.
 'चौद चूकडी राज भोगवु ! नहीं मरु विणखूटा. ३७४
 दस इ रुद्र देव धारिजो, बीजा मनि म लेस्यु.'
 'मानवलोकि जे छइ मानवी ते मुझ वर म देस्यु.' ३७५
 बोल बोलता पडिउ वरासु; अथ ऊगिऊं ! स्यूं कारिमइ ?
 'एक रुद्र तिहा धुरि बीसारिउ मानवरुपिउ हणिसइ.' ३७६
 तिहा भेद मर्म सवि लाधा; कोपि बाणि तिहा कापिउ;
 दश इ मस्तक नाग्या छेर्दा; पाटि विभीषण थापिउ. ३७७
 रावण राण धरणी दलिउ; पृथ्वी हाहाकार !
 साठि सदस तिहा जमहरि चालइ, नेउर्गनुं जमकार. ३७८
 बलइ चूडिया दाग्रइ मेडी रावणना भण्डार.
 अगर कपूर पटूला बलइ, ते नवि लब्धइ पार. ३७९
 नारि पिआरी आणी, दश शिर मूठा सवि अजाण.
 रामचन्द्रि रणि जीत्यु रावण, प्रतप्त एह प्रमाण. ३८०

सीता आणी नइ स्यूं साधिऊं! लङ्का नयर विणास्यूं;
 त्रिकूट कोट तिहां वानरि भेल्यु; त्रिहु भुवनि श्युं हांसं! ३८१
 राणि पडिउ हुतु ते स्यूं पचारी मणइ मन्दोवरि राणी.
 'कूड करन्तां, तहीइ वारिउ, जहीइ सीता आणी!' ३८२
 अङ्गद नइ सुग्रीव - तेहीइ; - 'स्वामी! सीत अणावु.
 लक्ष्मण नइ सीतामण देई बेगि रथ जूतावु.' ३८३
 सीत मणी सहू इ सामहिऊं. लक्ष्मण लागु पाइ.
 'हवइ दूख म धरिस्यु माता! जीतिउ तुम्ह बसाइ.' ३८४
 करइ प्रणाम नइ करसंपुट. 'बेनि जानकी! उठु.'
 दीइ आसीस अनइ 'अरामेर! आम मलइ तू दीउं. ३८५
 राम सरीमी हूं नवि बोलूं. ए रुलाटि मइ मांडी.
 अलीक बचन मइ तुल बोल्या लक्ष्मण! मदी तु छांडी. ३८६
 आपण कहिता पार न जाणूं. केता दूख मम्यारूं.'
 'गई तियि ननि बांचइ ब्राह्मण; एह बोल बीसारु. ३८७
 हूऊं ग्रहण नइ सूर उग्रहिउ. हर्ष हिया मांदि आणु.
 एवडां दूख सहियां जे दाणव ते किहां रावण राणु? ३८८
 पीतांबर पहिरु तुझे सीता! आमरण अङ्गि धारु.
 रामचन्द्रि इम आयस दीधु. एणी परि पाउधारु.' ३८९
 च्यारि महा घर चलणे रागा, लेई जानकी बलिया.
 कर जोडी नइ कर्मण धीनवइ राम सीतनइ मिलिया. ३९०

दीठुं रूप अनइ मनि रोसि राम तणू चित्त बलिउं.
 देवी भणइ, 'अह्मे दिव्य करुं; आज सहू को मिलिउं.' ३९१
 मनसि वचासे काये जागरे स्वप्नमार्गे
 मम यदि पतिभावो राघवादन्यपुंसि ।
 तदिह हि दह देहं मामकं पावक्रेमं
 सुकृतविकृतभाजां त्वं हि साक्षी जनानाम् ॥

सीतया दुरपवादभक्तियां पावके स्वतनुराहुतीकृता ।
 पावकोऽपि जलतां जगाम यत्तत्र श्रीलमहिमा विजृम्भते ॥
 वह्निस्तस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते तत्क्षणा-
 न्मेरुः स्वल्पशिलायते मृगपतिः सिंहः कुरङ्गायते ।
 व्याघ्रो माल्यगणायते विषधरः पीयूषवर्षायते
 यस्याङ्गेऽखिललोकवल्लभतामं शीलं समुन्मीलति ॥
 मत्तेभकुम्भदलने भुवि सन्ति शूराः
 केचित् प्रचण्डमृगराजवधेऽपि दक्षाः ।
 किन्तु ब्रवीमि बलिनः परतः प्रसह्य
 फन्दर्पदर्पदलने विकला मनुष्याः ॥

पथाहु.

सीताइ सूरज रति लायुः अग्निगुण्ड मण्डावइ.
 सुर तेवीसइ जु पेखन्ता गङ्गा तणू जल आवइ. ३९२
 सीधी सीता; नइ दिइ ताली आणन्दिउ सवि सेन.
 'राजा दशरथनी कुलवन्ती ! हवइ म करिम्बू कहेण. ३९३

सत्य तुलारइ सायर बांधिउ; रावणु हणु अणखटइ.
जन्म कोडि जे पातिग कीधां, नामि तुलारइ छूटइ. ' ३९४
' हूं चूकं तु सायर चूकइ; सूरज कालु याइ; :
-कामधेनु जु ४९५

धुप्पई.

हरिलुया छइ तिहां बावन वीर; हरिलुयु वरुण भरन्तु नीर; ४११
हरिलुयु सूरज रस रांघतु; हरिलुयु पवन इ वर बाहारतु;
:हरिलुयी चामुण्ड छण्डी काम, 'स्वामी मलइ पधार्या राम '।' ४१२
हरिलुयु गणपति पोलिउ हतु; हरिलुयु अग्नि वस्त्र धोअतु;
कहितु बोल नवि लहूं पार, हरखवदन निरलुयु संसार. ४१३
भगत वीनवइ जोडी हाय, 'त्रिणि भुवनजु तूं हि जुग नाय.'
वलुयु विभीषण; दीधूं मान; सबिरुहि आप्यां फोफल पान. ४१४
' तारा रुक्माइद हरिश्चन्द्र, पुहिराना नइ थापिउ इन्द्र.
आगइ ए ऊधरिया देव ', भणइ विभीषण, 'करिल्यूं सेव. ४१५
कृत्य ताहरां कहूं केनलां ? आकासि तारा जेतलां.
घडणहार तूं; मज्जनहार; तुल्य गुण तणु नवि लाभइ पार. ४१६
जगत तणु तूं नि प्रतिपाल. ' लङ्काइ मेहलिउ रखवाल.
ततखिण हूइ सीतामण वीर; सेन पहूतां सायरतीर. ४१७
भणइ विभीषण, ' दीधूं राज; स्वामी ! हवइ विहण्डु पान.'
भगतवचन मन मांहि रची मेहल्यूं धनुष फेरवी विचि. ४१८

रामेश्वरना त्रिणि प्रासाद, शङ्ख भेर वाजइ नितु नाद.
 आबी इन्द्र नचावइ पात्र. गणगन्धर्व करइ तिहां जात्र. ४१९
 हरि तणी तिहां पूजा करइ; रामनाम वदनि उच्चरइ.
 धानक तीर्थ थापिऊं राम; कोडि तेजीस इ करइ प्रणाम. ४२०
 नर नारी प्रणाम नि करइ, पुनरपि भवि नवि अवतरइ.
 सैतबन्ध रामेश्वर नाम; मागइ हनमन्त उत्तम ग्राम. ४२१
 'तिहां रही नइ उलग करूं, नाम तुझारूं मन मांहे धरूं.'
 'बोलावि नइ बलिजो वीर !' सेन ऊतारूं पेलइ तीर. ४२२
 मोकलावि वानर, वन जाइ; छप्पन कोडि भड लाग्य पाइ.
 वानर रीछ बनि जु गया; वीर हनमन्त ऊभा रया. ४२३
 राम भणइ, 'तूं मोटु भीछ, ततखिण मिलिया वानर रीछ.
 समुद्र जलइची ग्या पेलाइ, नहीं पुरुष तूं केहनइ पाटि ?' ४२४
 समुद्र तणूं तइं बांधिऊं नीर; तइं ऊठाइचा लश्मण वीर;
 जइ जलबम्बा कीधूं काम, मागि न एक अनुप इनाम.' ४२५
 भणइ हनमन्त. 'तूठा राम, पूर्ण पुरुषोत्तम दि अह नाम.'
 दीधूं नाम; चटिउ अहंकार, 'एक पुरुष छइ वनह मगारि. ४२६
 ते पूछी नइ आवु तुझे, कइ इनाम तु देस्यूं अहो.'
 वेगि करी हनमन्त गयु, कर जोडी नइ उभु रयु ४२७
 'वयण तुझारां मानइ राम; पूर्ण पुरुषोत्तम दिइ छइ नाम.'
 जाणन्तां वरासित एव ते काराणि मोकलिउ देव. ४२८

‘एक काम अलारइ अउइ, ते करिस्यु तु कहिस्यु पउइ.
 कामि अलारइ कुण्डल हतुं. ते लावइ तु कहिस्यु छतु. ४२९
 जहीइ अति घण वूठा मेह, कादव मांहि खूतुं तेह.’
 जई पराक्रम हनमन्त करइ, ते तु कुण्डल नवि नीसरइ. ४३०
 देव भणइ, ‘का लगी वार?’ हनमन्त कहि, ‘लाभवा करुं अपार.
 ए तु काइ न आवइ एव, जउ मेलइ सवि दाणव देव. ४३१
 सिला लाधी मई पर्वत तणी; कारणि वात अउइ ए घणी.
 द्रोणगिरि मइ कीधु कन्वि, कुण्डल तुम्हनुं नावइ बन्वि.’ ४३२
 ‘रे वानर ! नवि जाणइ भेद. एणउ वाल्या चार इ वेद.
 दाभि मथिउ नइ पग्णी नारि तेहइ दइत्य हण्या अपारि. ४३३
 मही दादाग्रइ जेणइ घरी, हिरण विदारिउ नहरि करी.
 वामन रूपि आव्या थई. त्रिहु कामि तिहा पृथ्वी लही. ४३४
 पगि पगि तिहा बलगा धीम, तिहा मनि हरि ऊपनी रीस.
 एक लाख धरामण्डलि रड्या; एक लाख वन मांहि पड्या. ४३५
 फरस्राम ब्रह्मा—अवतार, तपने ग्या छाडी संसार.
 जमदग्नि जे कटीड तात, तेहनी खडगि पहुती वात. ४३६
 कोपि चडी फरसी करि घरी सठम भुज तिहा लीधा हरी.
 रावण जङ्ग माहु संसारि, ते कारणि लीधु अवतार. ४३७
 आदि वात न जाणइ भेद. एणइ ऊधर्या च्यार इ वेद.
 एक बोल ता आणइ सुणिउ, वालि सरिखु जहीइ हणिउ. ४३८

रे वानर ! जई पाइ लागि; मूढा ! नाम अनेरुं मागि.
 वानर आविउ झांघु ययु, 'स्वामी ! वनि वरांसइ गयु. ४३९
 पूर्ण पुरुषोत्तम तुझचूं नाम'. आवी हनमन्त करइ प्रणाम.
 तेणइ वयणइ तूठा राम; अतलीबल तिहां दीधूं नाम. ४४०
 रथि सांचर्यु लक्ष्मण वीर. 'तिहां रहिजो निहां निर्मल नीर.'
 अङ्गद आविउ आगलि थई; तारा वात जणावी जई. ४४१
 रामचन्द्रनइ भोजन थरूं रुद्र हुइलु आगलि करु.
 विज्ञानगरि सुग्रीवह पास, 'जाणेजो बीजु कैलास.' ४४२
 अङ्गद अनइगुंदी दिइ, 'राज भोगवु इहा रही.
 तारा ! कोप म करिस्यु; सती पंच सरीखी तूं छइ छती'. ४४३
 तिहां थिका सांचरिबा राम अञ्जनगिरि हनमन्तह ठाम.
 जई अञ्जनी करिउ जुहार मुख्य कुटुम्बह तेणी वार ४४४
 चिहु वटन्तर कहु जूजुउ. पयपान्हइ परवत वेधेउ;
 हूआं भोजन नइ पारणां; दीड आसीस अनइ भामणां. ४४५
 पमणइ आञ्जनी, 'लागु पाय. स्वामी ! मुणु अजोध्याराय !
 मन मनोरथ पूरु आस, जिहांतिहां तुम्ह जमलु वास.' ४४६
 रामचन्द्र तिहां बोलइ हसी, 'एह वात विमासण किसी ?
 छन्नू कोडि अउइ जे गाम, पाद्रि पाद्रि तुझारूं नाम.' ४४७
 संतोखी नइ वीर राखिया, चन्द्र सूर कीधा सातिया.
 राय राणा चालइ तेणी वार; सविकि आपइ तुरी तोखार. ४४८

वाल्या दोसी विवहारिया; वाल्या हाटमण्डा वाणिया;
 ' वाल्या कणंगार विणजू लोक, लहिणूं देवूं आपइ रोक. ४४
 वाल्या नल नील बलवन्त; वाल्या रा मोटा गुणवन्त,
 कर्मण भणइ, कया छइ घणी. वाल्या रय अजोच्या भणी, ४५
 राम भणइ, ' विभीषण सुणु. आलय अल अजोच्या तणूं.
 वेगि करीं पुहचाडु गामि '; पहवूं वचन कहिऊं रामि. ४६
 भगत भणी हरि लागु पाय. ' स्वामी ! सुणु अजोच्याराय !
 एक रसन अठइ भण्डारि; पहवूं अवर नहीं संसारि. ४७
 कमलपान तणइ आकारि तेहनी वृद्धि; न लाभइ पार. '
 विद्याधर मोकलिया देव; लेई विमान पुहता खेवि. ४८
 ते जोवा जण मिलिऊं बहु; सेन सहित तिहां बइठऊं सहू.
 ते चाली नइ चित्रकोटि गयु; दिन नि च्यारि जई नइ रहू. ४९
 गुहु भणइ 'अस्र सिरिया कान, अटसटि तीरय अल धरि आज.
 कलं वीननि नि कर जोडी, करियां कर्म न छूटइ कोडि. ५०
 गुण बोळता न लाभइ पार. मुक्ति तणु मिलिउ दातार. '
 लक्ष्मण सरिमुं मन्त्र ज करइ, ' धणइ दिवासी माया उतरइ. ५१
 हनमन्त ! आवु अजोच्या जई; एक पुहर तिहां जोमो रही.
 भरत तणु जोमो मुखराग. खु रहिजो, जु देवु लाग. ' ५२
 करी येगि नइ हनमन्त गयु; अजोच्या पोलइ ऊमु रहु.
 धानर वदनि जपइ श्रीराम. जोवा मिलिऊं सारुं गाम. ५३

एक धाया आगलि दडवडी, वाजइ ढोल अनइ तडतडी.
 एक धाया भरथेश्वर भणी, 'स्वामी ! मागूं वद्धामणी. ४५९
 साविज एक अछइ महासार. तेहना रूप न लाभइ पार.'
 भरथेश्वर हरिख्यु तेणी वार. चारण माट करइ जयकार. ४६०
 दीडु वानर हइडइ हरख; 'ए तां कोइ अपूर्व, पुरुष.'
 स्नेह घरी नइ सांइ दिऊं. राम तणु वृत्तान्त जि कछु. ४६१
 राजसभा ते बिहू जण गया, शिर नामी नइ ऊभा रखा.
 राय राणा सीमाडा बहु, जुहार करवा आविऊं सहू. ४६२
 मन्दिर मालियां मोटी मण्ड; भरथ पूढवा जमला खण्ड.
 'राम तणू रखवालू करूं, राति दिवस हरि हइडइ धरूं. ४६३
 यहवी ऊलग सारूं वीर ! आयुध, बाणही तरकस, तीर.'
 कौशल्यानइ मन्दिरि गया, शिर नामी नइ ऊभा रखा. ४६४
 'आयउ कूंअर' बोलइ हसी; माय भणइ, 'विमासण किसी ?
 लिउ न कचोली कुकुम तणी. आव्या राम अजोश्याघणी.' ४६५
 कनककापडां आपइ बहु. रानदुआरि मिलिया सहू.
 वद्धामणी सवि चालिउ, लेउ. करइ सनाइ बन्वव बेंउ. ४६६
 तलिया तोरण बन्वइ बारि; नगर तणी तेहाइ नारि;
 घवल मंगल मनहर व्यापार, कामिनी करइ सवि निगार. ४६७
 ब्राह्मण वेद भणइ तिहां व्यारि; बन्दिजन करइ न्यमयकार;
 पंच शङ्ख वाजइ निर्घोस; नगर तणा मित्रि मवि लोर. ४६८

भरथेसर साहभा चालिया; शत्रुघन तिहां बोलिया. -
 महा मनोरथ मनचा फल्या; रामचन्द्र नइ लक्ष्मण मित्या, ४६९
 मिलिउ विभीषण लङ्कावणी, भरथ कइ परसेसा वणी;
 मिलिया अद्भुत जन्मवन्त, नल नील मिलिया बलवन्त. ४७०
 भरथेश्वर नइ मिलइ सुग्रीव, जल मांहि निम जलना जीव.
 सती जानकी करिउ जुहार; आणन्द्या बान्धव भेणी वार. ४७१
 सविकहि बोल न लामूं पार. सेन सहित मिलिउ परिवार.
 उत्तारि उत्तारि सहू अन्नपान जण आप्यूं बहु. ४७२
 वरण अदार इ आभ्यूं गाम; रामचन्द्र नइ करिउ प्रणाम.
 पूछइ राम धरी मनि भाव. 'स्वामी ! सुणु भरथनी राव. ४७३
 महानन सहूरो आभ्यूं चढो; मागी अकेकी कोकडी'
 दूहवणकर विरासिउ बन्ध; कर अदारनु ऊड्यु खन्ध. ४७४
 सनमान्या ते मन्दिरि गया. देव शाप ते आया रखा. -
 'पहिलू कइगइ मिलिया राम. भरथ भणइ 'म छेस्मूं नाम.' ४७५
 कूडा साचा बोल न कखा, तु तुलनइ देमूडु दिया.
 एह मातकूवइ का वस्था ?' रामचन्द्र नइ लक्ष्मण हस्या. ४७६
 विहिइ अतर लिस्व्या निलाटि, नहीं भरथ ! ए कहिनि पाटि !
 कइगइ ! काइ म करिम्पु रीम; पाय लागी मार्गूं असीस.' ४७७
 जई कौशलया लागी पाइ; 'पुण्य तुहारइ आन्या माइ !
 मूलो लान्यु साहस घोर, तु राणि ऊठिउ लक्ष्मण वीर.' ४७८

सासू बहु मिलियां बिहु जणां; पढह देउल दि वद्धामणां.
 सुमित्रा बोलावइ वहू सगां-सणीनां मिलियां सहू. ४७९
 क्रोधमुखी तिहां कद्गइ मिली; कूड विमासइ मन मांहि वली.
 रूअडुं विरूऊं छि संसारि; कद्गइ वागुलिनइ अवतारि । ४८०
 सहिस अठ्यासी मिलिया रिखि; विप्र वेदिया आन्या लखि;
 गुरू भिरया, मनि पुहंती आस, एतलइ आन्या नारद न्यास. ४८१
 'तेड्या जोसी; मांडी खडी; एक पुहर नि उपरि घडी.'
 रघुवंसी राउ बीजु चन्द्र ! तेतलइ तिहां पधार्या इन्द्र. ४८२
 पच्च शब्द वाजइ नीसाण. रथ रहावी आन्यु भाण.
 अक्षत कुङ्कुम मेहल्यु घाट; तिलक वधारिकुं; बइठा पाट. ४८३
 कौशल्यानइ मेन्दिरि बारि च्यारि मिली वधावइ नारि.
 ब्राह्मण वेइ भणइ तिहां च्यारि; संतोख्यु सचलु संसार. ४८४
 रामचन्द्रनइ हूऊं राज, कर्मण भणइ सिर्या हिव काज.
 लक्ष्मण जई नइ बीनवइ राम, 'स्वामी ! जेणि कोषा काम, ४८५
 चाड आपणी' आन्या जेह का तुहि नवि तेडाव्या तेह ?
 'लक्ष्मण ! वातए कारण अउइ. तूं पूजिसि, तु कहिस्युं पछइ. ४८६
 आपण बन्धव चिहु जण रङ्ग. एणि सहोदर कीधा भङ्ग.
 वानां मइ विमास्यां घणा. दूख घरोसि बिहु बन्धव तणां. ४८७
 तेह काराणि मइ राख्या वीर; जाणूं नयणइ मरोसि नीर.'
 लक्ष्मणइ नवि जाण्या मेद; 'स्वामी ! साचूं एह ज वेद.' ४८८

विभीषण तव वीनती करइ. 'नामि तुम्हारइ सहू इ तरइ.
 दिन दिन दिउ दुअधिकू मान.स्वामी ! जोउ निहाली सानि. ४८९
 अमृतआहारि न द्रापइ कोइ; स्वामी ! आप संमारी जोइ.
 अह्ननइ दिवस हुआ घण बहु; पाछूं सेन चलावु सहू.' ४९०
 पञ्च पीताम्बर आपइ राम; मुमट मलानूं पूछइ नाम.
 सैतोपत्री सांचरिया वीर; 'तुझे तु हुआ साहस घीर.' ४९१
 सीता जानकी दिइव्वासीम, 'सहू इ जीवु कोडि वरीस !'
 वाल्मीकि जेणइ बांध्या ग्रन्थ, ते ऋषीश्वर छइ समरथ्य; ४९२
 ज्ञानइ जेणइ लाधा भेद, मुखे अवतारिया च्यारि वेद.
 ए रामायण आगइ होइ; भेद विचार न जाणइ कोइ. ४९३
 अन्नविणामण जे मानवी, रामकथा किम जाणइ कवी ?
 लन्चोदर सरसति आधारि कूडा साचा कथा विचार. ४९४

इइ.

जा धू मेरु महीधर, जां सायर नइ सूर,
 ता ए रामायण सुणि, ते धरि नव निधि पूर. ४९५

इति श्री रामायण समाप्तम् ।

संवत् १६०५ वर्षे कार्तिक वदि ५ दिने वै. प्रछालिखितम् ।

उपाहरण.

कडवू १.

गणपति गुणनिधि वीनवूं सरमति करउ पसाय-
 नारायणसुत गायस्यूं अनिरुद्ध उषानु विवाह.
 एकमना जे गायइ, सांभलइ जे रास,
 तृतीय ज्वर पीढइ नहीं, पामइ पूर्ण विलास.
 श्रीगुरुचरणइ परणमूं, कविजन मागूं मान.
 जो गाता पद वीसरइ, तो म देस्यु अपमान.
 श्रोणितपुर पाटण भलूं, राय बाणासुर नाम,
 सांभलतां दुष्कृत हरइ हरिहरनु संग्राम.
 बि सइ वीसइ पद भलां, राग बत्रीसइ धाणि.
 अमरावतीइ ऊपनु ग्रन्थ रत्ननी स्वाणि.
 संवत पनर अडताल वरस, मास वामोदर सार;
 मणइ जनार्दन कार्तिगी एकादशी गुरुवार.

कडवू २.

वैरोचन सुत जाणु रे बलिमुत बाणु रे.
 कारण हूंखु तेह तप करइ रे.
 श्री गंगानइ तीरिरे आसन वाल्यु वीरि रे.
 शरीरिइ धुमरपान असुर करइ रे.

સમીગ્ણ સાધઈ રે, ચુરાસી નાંધઈ રે,
 રૂંધઈ, દસ દ્વાર આકરત્વી રે.
 અયુત સંવત્સર, આરાધુ ઉમયાવર,
 મુરેશ્વર મન્દિર નિજ આકમ્પિયા રે.
 વિવિધ પરિડ તા વપુ દમઈ. અવર કોદ નાવિ ગમઈ,
 રમઈ શકર. મનિ તે. સાધઈ રે.
 જનાર્દન મળઈ મિં જાણ્યું રે, દૈત્ય તપ્યુ સપરાણુ રે
 આણુ રે શંમુ વૈલાસપી રે.

કટકૂ ૩.

શ્રીરુદ્રિ 'આવી જોઈડ રે, તો ધ્યાનરૂપ તે દીઠુ.
 શ્વાસોશ્વાસ નિમેષ ન હુઈ, આસન વાલી નહિ વિટુ.
 યોગીની પિરિહ કરી સમાધિ અસુર મહા તપ સાધઈ.
 તેણિ તપિ મુર ઢોલણ લાગઈ; જાણ્યું અમરપુરિ જાધઈ.
 મહાદેવિ મનિ વિમાસિડ રે, ઇહાને હવાં કિમ કીનઈ ?
 પારવતીની પૂઝવા છાયા, જે માગિ તે દીનઈ ?
 હરત્ત ધરી નહિ સ્વામી સેમાયી ઉમયા ઉચ્ચરઈ વાળી.
 મસ્માદ્ગટઈ ઘણું વ્યગોયા, તુઈ વર આપ્યુ જાળી.
 રાવણનહિ આગઈ વર આપ્યુ, તેણઈ સુર સંતાપ્યા.
 સ્વામી અનેરાનિ શૂ મંમારૂ ? અનેકાનિ વર આપ્યા.
 વલી વલી વિષ્ણુ અવતાર ધરી નહિ, અસુરનહિ ઝથાપિ.
 શ્રીરુદ્રનહિ કાઈ સન્તાપુ, દયામવન, વર, આપી ?

पारवतीना वचन सुणीनइ परब्रह्म परि परि विचारइ,
भणइ जनार्दन, जन्म निवारइ, भव दुस्तरथी तारइ.

कडवू ४.

सामलु देव्यां ए हिमाचलनी धियाए, एहनइ पुत्र भणी परटीउ ए.
आव्या आर्तिहर नारि म्युं देउ वर बच्छ बाण असुर नइ ए.
वच्छ! वर मागु ए, ध्यानथी जागु ए. भाजी भावठी पेला भव तणी ए.
स्वामी ! धु सहज भुज ए, प्राणि सहल गज ए, न कोइ मुम परामवइ ए.
अविचल पद आपूं ए, एहनइ थापु ए श्रोणितपुरनु राजउ रे.
भणइ जनार्दन ए, आव्या आनन्द मनि ए. करइ तिलक रानि सुन्दरी ए.

कडवू ५.

बलवन्त बाण वधानिउ ए कौभन्द प्रवान ते आविउ ए.
विविध भण्डार भला भर्था ए, तेडी नइ रायनी दृष्टि कर्पा ए.
हस्ती हय, हेपारव करइ ए. मनोहर नारि राउजी वरइ ए.
सदा तेनीं आण भूतलि फिरइ ए. इस्युं राज बाणासुर करइ ए.
जनार्दन भणइ, तपि पामिउ ए तोणि अहंकार काइ मनि जामिउ रे.

कडवू ६

बाणासुर कैलासि संचरु परणमिअ ए, स्वामी य ए,
दायक पदतणउ ए.

सेवक संग्राम मागइ वल भर्गु ए, किम कर्गु ए
स्वामी ! म्य वल तोलीइ ए.

कर कोट करइ बल बूझवा ए, झूझवा ए
वाणी वली वली बोलइ ए.

यलतां शंकर बोलिया. कृष्ण रूपि ए तखे भूपे ए
नारि कारणि झूझस्युं ए.

वचन सुणी राय हरसिआ ए, भुज नरसिआ ए,
आनंद स्युं घरि आविउ ए.

रा सह सुंदरी आवइ. भणइ जनार्दन, घोली रसयन
करइ केसर छांटणां ए.

कडवू ७

निज गुरु मागइ ववामणी ए, रा घरि बेटी पाउ-घारि.
रूपि ते त्रिभुवनमोहनी ए, लक्षण नइ गुण सार.
नहीं रम्मा, नहीं उरवमी ए, मेनका नहीं एह समान.
द्विजवरनइ राय रीसिउ ए, बूझिउ वचन प्रमाण.
रा कहइ. कन्यादान देसुं ए, लेशुं जग फल कोढि.
देव गन्धर्व नइ नाम मांही ए जोम्युं एहनी जोढि.
आकाश शब्द इम उच्चरइ ए, इच्छावर वरसि कुमारि.
जनार्दन भगइ, प्राणिकांइ नुहइ ए, हुइ ति न टलइ संसारि.

कडवू ८

बोलइ बाण सूत्रधार तेटीइ; मेडीइ मंदिरि माणि जहु ए.
नीपाठ धवलहर मालियां, जालियां रचु रतनमइ ए.

चित्रलेखा उपानी सहीयर कीची. दीची मोखामण राखवा ए.
 सबळ सजाइ ए कुंअरिनी राखजो, दाखजो राति निति नवी ए.
 योध जालमधर करइ रखवाली, निहाळी बाली अहरनिसि ए.
 बाणासुरनी कन्या हुइ, जुइ तु जमलि वर को नहीं ए.
 आलोचइ सहीस्थं भिली, बली बली, भणइ जनार्दन एकली ए.

कडयूं ९

सखी ! सीखामण आपु, अब वर जोए बापु.
 करइ रे काम संतापु, शूं कीजइ जेणि न लागइ पाप !
 उपा तूं उमया पूजि. तूं इम कांइ अमूम्री !
 मन शूं जोइ समूम्री. वर वाञ्छइ तो बाइ ! गुरि पूजि.
 तातनइ समीपि जई, उपाइ वात कही.
 कोड कैलास जई उमया पूजवा मूमनइ.
 बाणि बेटी बांहि साही उच्छङ्गी विसारी वाही.
 मारी गिहिलडी बाइ ! श्रीरुद्रआवासि ना जवाई.
 चित्रलेखा सोहन्ती कैलास पहुती.
 उमया उपा पूछन्ती, उपा वर वाञ्छन्ती.
 सुतनी तनया जाणी, ईश्वर ऊचर्या वाणी,
 अनार्दन भणइ, तागे भर्तार आपिसि आणी.

कडवू १०

आदि उपाए आलोचिऊं, साहेलडी रे, गवरीवर ! करि सार, साहेलडी रे.
 भव भवानी रीझव्यां, साहेलडी रे, वर आपु संसारि, साहेलडी रे.
 प्रीति पार्वतीइ पूछेऊं, साहेलडी रे, हुइ वरजोगी, कुमारी ? साहेलडी रे.
 हेतूं जोई उपा लाजियां, साहेलडी रे, न करि वचन उच्चार, साहेलडी रे.
 भानि भवानीइ माखियूं, साहेलडी रे, दाखियूं छत्रडि मासि, साहेलडी रे.
 स्वप्नातरमा वर वरीशि, साहेलडी रे, आवाशि ताहरि अवासि, साहेलडी रे.
 वैशाख मासि ऊनुयालिऊं. साहेलडी रे, मालिइ माझिम रात, साहेलडी रे,
 द्वादशीइ रक्कि रमीसइ, साहेलडी रे, तूं भरपारमइ साये, साहेलडी रे.
 मनह मनोरथ पूरिआ, साहेलडी रे, गौरोइ द्वीपली वागि, साहेलडी रे.
 जनार्दन भणि, उपायालिआं. साहेलडी रे, पालिआं वचन प्रमाण, साहेलडी रे

कडवू ११

विभ्रलेखा भारती आरती उपासइ, वाण्डइ, भुवन वन नन्दनि ए.
 तनक्षण तूठा सारदा स्वामिनी, कामिनीनइ वरदान दीड ए.
 ब्रह्मतनया दक्षतनयानी वाणी जाणी नइ मंदिरि आवियां ए.
 सहिअर साही भुज करि आवइ, पहेता वरदान ते अवधना ए.
 क्षण एरु खेचरी गति जोइऊं, मोहिऊं, चित्रशाळा सज करो ए.
 माझम रात्रि इकन्त संगति सुपननि पिरि कन्त रमी गयु ए.
 उपाइ उगलूं मन तेहनूं, मणइ जनार्दन जीवन जाणइ ए.

कडवू १२ .

उपा माझम रयणी जागो रे, अद्भ अनङ्गज्वाला लागी रे.
मुहनइ कलङ्क लागू रे, कन्यामत माहारुं भागू रे.
सयर भणि, मुणु वाइ रे, कन्यामत 'केमइ न्हों जाइ रे.'
उपा कहइ, मुअ 'ते' धरु रे; अवर पुरुष पिता गुरु रे.
वर वरस्युं ए जोखि रे. नहि तु प्राण तनु तन सोखि रे.
उपा! प्रतिज्ञा नवि लीजइ रे, सहीयरनुं ते वार्युं कौजइ रे.
सहीयर कहे मन माणु रे. ए वर धरयी नथी जाण्यु रे!
सुहणइ ते लाख बन्धाइ रे, ते विहाणइ मिथ्या थाइ रे.
जनार्दन भणइ उपा भोली रे, तुहनि रत्ना करइ हिंगोली रे.
तो मनि नवि आणे ताप रे. उमा शङ्कर शिर मावबाप रे.

कडवू १३

उच्चरइ सदरी रे, तूं काय मरइ रे, मन टढ करी रहि उपा रे.
हूं तुज वरनइ रे, बाही ग्रही नइ रे क्षण एरुमा जई लावूं रे.
एणी बोलीइ रे, चित्रतालिइ रे स्वर्ग पाताल तिहां लिखी रे.
जई जूइ रे, वणूं रुइ रे; न देवे ते जेह पराणिउ रे.
तिहां सकल रे. यादवकुल रे अनि अनिरुद्ध. कूंअर, झिळ्या रे.
नीर टुहइ रे, मन मोहइ रे, अनिरुद्ध देवी लाजइ रे.
चित्त भावइ रे, एह तूं लावइ रे, उपा सहीयरनइ बोळइ रे.
माहरु ए वर रे, सुण सहीअर रे, मन एणि. हरी लीधऊं रे.

चाइ, जाइ रे, न रहेवाइ रे. उपाय जुगति कांइ करु रे.
जनार्दन भिर जीवुरे बादवकुल दिवु रे, चित्रलेखा भणइ मि वर दिवु रे.

कडवू १४

चित्रलेखा चञ्चल गति जोती वेगइ वनिता द्वारिका पुढती,
मोहती छे यादव जुगतिइ रे.

चक्र नईतलि चारइ रे, अणमीछ्यानइ मारिइ रे,
ऊतारइ असुरना नाद रे.

चित्रलेखा तिहां मनि निभासइ, नारदवचनि मन्त्र उपासइ,
पइसइ नयरी मांहि रे.

अनिरुद्ध सुपन लार्धू, रयणी रंग रमइ स्युं अमृतवयणी,
नयणि हरण हरावइ रे.

काम कुंअर पूढ्या आवासि, ग्रही सेज उतपती आकाशि,
नासी श्योणितपुर परवरी रे.

अग्यार सहस्र योजन शिण आवी, उपानइ मंदिरि अनिरुद्ध लावी,
भावि सहीयरनइ कहइ रे.

विविध शिणगार करु, रे कुंआरी. ऊठी उपा शोक निवारी,
नारी नर जोउ रे नयणइ रे.

उपातणइ मनि आनन्द सीधु. भणइ जनार्दन, अमीरस पीधु,
वर दीधु शिवाशंकरिइ रे.

कडवू १५

जाग्य कुंअर तहीं निमेखइ, जादव केरी जुगत न देखइ,
पेखइ पुर असुर तणु ए

पूछी तेणि एणि परि वाली, पञ्जिनी नारीनइ निहाली,
वाळी मन अति द्रढ करी ए.

कवण नयर एह पुहवीइ अनि कुंवरी कुहु ए छइ कवण तणी,
कारणि कवण हूं आणित रे ?

बलि राजा तणा कुलनी कन्या बाणासुरनी ए छइ धन्या,
तनया वरिवा तुल्लि आणिया रे.

राजइ यादवकुल, कतमनि ! कुंवरी ए छइ असुरनी.
परणी नइ किहां हूं रहूं रे ?

चित्रलेहा कहइ बाणी, नर ए नवि कांइ जाणि,
सानि परणि न कुंवरी अनोपमी ए ?

अण्ड जुगतिइ भेव जनार्दन, एहनइ उमपा हइ परसन,
अनुदिन ध्यान न चूकती ए.

कडवू १६

देव नइ दानव वैरी तूं जाणि; प्रागे प्रीति न पामीइ.
न परणूं रे असुरकुंवारी.

पूछि नि तारा पितानी पिरि, धरि पालु रे शंवर तणइ,
कांइ न परणे रे असुरकुंवारी ?

इम राजि रे यादवसाथ. हाथि धरम न लोपीइ.
न परणूं रे असुरकुंवारी.

नारायण नरकासुर मारी नारी वर्षा सवि सामटी ए,
कांइ न परणे रे असुरकुंवारी ?

कूड करी नइ हूं आण्ड घरि, पिरि नुहि प्राक्रम तणी ए.

न परणूं रे असुरकुंआरी.

रुक्मिणी परणीया, पूट्री रे पिरि, हरि हेला मांहे हरी गया ए.

कांड न परणे रे असुरकुंआरी !

प्रीति कीजइ कोडि. ना काम आम तु कोइ न आदरइ रे.

न परणूं रे असुरकुंआरी

आगि तारा तातना तात जाति जांबुवती वर्या ए.

कांड न परणे रे असुरकुंआरी !

चडवडी चडी का आवि, रे दासि ! जासि हूं पातु द्वारिका ए.

न परणूं रे असुरकुंआरी.

भणइ जनार्दन, म करु वाद, यादव पुत्र प्राक्रम घणूं ए.

न परणे रे असुरकुंआरी.

कंडवू १७

वनिता वचन मुंणी आकुली व्याकुली अंग दलाय;

मल्या मन मेलज्यो ए.

उपा ललीलली पाय लागइ, मागइ वर लोलविलास,

मल्या मन मेलज्यो ए.

सहीनइ बारि कुमारडी. सारडी नाह ! करु रे !

मल्या मन मेलज्यो ए.

आंगइ उमपाइ परठिउ सोरठिउ कृष्णकुमार.

मल्या मन मेलज्यो ए.

अनिरुद्ध सइ अंगीकृत्य वर वर्यु कृष्णकुमार.

मल्या मन मेलज्यो ए.

कुमारि मल्या मन साधियां, तिहां बांधियां कद्वण हागि.

मल्या मन मेलज्यो ए.

जनार्दन भणइ भलु मोलवी चालविउ चतुर नारि.

मल्या मन मेलज्यो ए.

कडयूं १८

अनिरुद्ध उपाइ वरिउ; गांधर्व विवाह ता करिउ;
हाथि, हाथ मेलइ. अंतरिक्ष सुंवर गाइ.
लाडली छेवन चलावइ, दृष्टि पात्री न पालइ.
वर मुरकलइ मुख जोअइ. तेहनइ रूपि त्रिभुवन मोहइ.
मनस्पूं चिहु मङ्गल वरत्यां. वरकन्या कांडा करतां.
जोष जालिम घर जोइ, कुंवरीनूं रूप तां नुहि.
रक्षपालइ रानइ सीस नाम्यां. कुंअरीं किहि पिरि वर पाम्या ?
पुरुष पदस्त्रीदलं नवि चढतूं. बाणनूं मार्ये ते पडतूं.
अपराधी अमि, स्वामी ! न जाणीइ, केही परि वर पामी ?
जनार्दन भणइ, जे गासि, मुख संताति भणी थासि.

कडयूं १९

तिहां मोलइ बाणासुर उरि कोपि चडचु ए.
कुण छइ रे कुलुद्धिउ कूड ! मूढ मरासि दृष्टि पडचु ए.
राइ मोकलिषा मोटा योष. रोष करइ तु बाधनु ए;

प्राण करइ तो बाण संधाण निशि सांधनु ए.
 धसमसिया मोटा योध, रोध करइ धुंघळ चडी ए.
 अनिरुद्ध एह स्युं लि बाध, हाथप्रहारि पायक पडि ए.
 बूँनडी उपरि बूँन, खूँन पटइ कोलाहाले ए.
 मारइ एकलमछ वीर तीर बेगी वळी वळी ए.
 आविउ असुरनु राउ. घाउ भोगलनइ भल भडि ए,
 वढइ चतुर नर शूर. उर प्रहारि पायक पडि ए.
 मछविद्यानि प्रकारि हारि नहि को रण चड्यु ए,
 आखडिउ बाणासुर राउ. पाउ मडनु लडयडु ए.
 राउ मेहोलिउ नागास बाण; प्राणि बाधु बांहडि ए.
 खडग मूकि जेणी वारि, पुरारि परगान पाय पडी ए.
 जनार्दन भणइ कौमण्ड पण्डि उपाइ कहायिउ ए,
 राखेनो रे रुढी पिरि धरि — भूप आविउ ए.

कटखूं २०

कौमण्ड कहइ:—नवि मारीइ. सारी इ बात हूं जाणूं.
 कुण ठि रि? (पूछइ पिरि घणी.) कुणि तूं मन्दिर आणु?
 इसि समय उपा आवियां, भावियां अनिरुद्ध जोडि.
 कहु नइ, एहनइ कुण परणासि? लागसि राउनइ खोडि.
 प्रधाननइ संपी संचरिया, पुहता पोतानइ आवासि.
 राजरीति रुढीइ राखेज्यो; नहितरि नासी जासि.
 समरी महामाया अनिरुद्धइ. बग्घन छोडावु, काली !

नागपास अति दोहला. एहथी कुण छोटावि तूं टाली ?
 आव्या मुनि नारदजी, तेणे अनिरुद्ध स्युं वात कीधी.
 क्षण एक क्षमा करी रहेजो, इसी शिखामण दीधी.
 ऋषीश्वर कहइ. सुणि, कुंअर ! श्रीवरनइ तेढी लावूं.
 सुर दल नइ असुरदल जोडवी जुद्धइ तुज मेहेलावूं.
 चित्त मांहि सिद्ध चितवी चुहु घडीइ द्वारिका आव्या.
 रुक्मणीमन्दिरि जई रघ्या, अनिरुद्धनी शुद्धि लाव्या.
 अद्धर धीर ऊठान्यु जुगति कुणइ ? कांइ नवि सीधूं-
 भणइ जनार्दन, नारायणनइ नारदि जई जाण कीधूं.

कड्युं २१

नारायणि नारद पूठिया, कहु किसी हुइ वात ?
 कुण कुनुद्धि हरी गयु ? कुणइ कीधी उपघात ?
 कुंअर काराग्रहि बांधिउ. तुम्हि जई छोटावु, बैकुंठनाथ !
 असुर तणइ घरि बेटडी, ते क्षण न मेहेलइ हाथ.
 पूरव वात विशेष कही: तिहां ग्रह्य एकलहु बाल.
 उपामन्दिरधु आणियु. कोप्यु वाणासुर काल.
 रुक्मणी आंखि आंसू मरइ, करइ कृष्णनि राव.
 दया, दामोदर, किहां गई ? रहु एकलु बाल; छोटावि.
 कामिनी वचनि करुणा करी पूरिउ शङ्खनु नाद;
 अनङ्ग अकूर उद्धव तेढाव्या; सेन पडाव्या साद-
 गज रथ तुरङ्ग सेन संचालि, जातां जुग वही जाइ.

नारद भणइ, गराडि चढी नइ पुहवउ क्षण इक माहि.
 मनर लाख योध गराडि चढाव्या. गडगडिया दिगन्त.
 वैधानरि तिहा युद्ध करियू. शमाव्यु स्वाहावन्य.
 चक्र चालवी चतुर्भुज चाल्या. धूज्या शेषना सैध.
 गरुड तणीइ ता पाख बाणि, छूटा कुमरना बन्ध.
 श्रोणितनगरि नारायण आल्या, बोलाव्या बहु जन.
 तेणइ बाणनि जाण कर्यु. इम कहि श्रवाडी जनार्दन.

कडवु २२

पहु ता रे पुरुषोत्तम बाडीइ उतारिआ,
 सरिया रे यादव योध तरुवरि तरवारिआ.
 परधाननी पिरि रे हरिइ उद्धव चलाव्या.
 आल्या रे असुर सभा माहा बाणासुर बोलाव्या.
 आपइ रे उपा अनिरुद्ध हरिनइ मनावी.
 मारसिइ रे, मूरख, तुहनइ कुबुद्धि का आवी ?
 बोल्या रे दैत्यनु रा, ए भरुआड म्हारु जाण्यु.
 मरसिइ रे आलि, कालि कादचु अहि आप्यु.
 उद्धव ऊचरइ रे, अन्ध ! आखि का फूटी ?
 चक्रप्राहारि रे ताहारी बाहडिजासिवटूथी.
 कोप्यु रे ठाणव दैत्यनइ बोलावइ.
 चउद कोडि रे योध युद्ध करेवा आवइ.

उद्धव बोलइ रे, असुर। धर्म कहुनवि जागु.

• अगि विष्टिइ रे आज्या. तमो दूभणं कां आणु?

किहां केसरी रे किहां कुरङ्ग? तमे युद्ध छांटु.

• भणइ जनार्दन रे, भूर, हरि स्युं रण नवि मांडु.

कडवू २३

उद्धव बलिया लनावळा रे. बाउला यादव योधि
वाढी यन उमेलियां रे, बेलियां करी विरोध.
मालर भेरी बानियां रे; गानियां गहिरां नोसाण;
दृष्ट चड्यां दल दडवड्यां रे. कायर पडइ पराण.
नाणइ बलिया चलांवीया रे; आवीया सभट सैग्रामि.
चौद कोडि रणि पाडीया रे अनङ्गि एकि ठामि.
पोलिआ पाडि बूचडी रे, चडवडी चढाउ बाहार.
प्रथम पला ते पाडिया रे यादवि विसमि प्राहारि.
कौमण्ड प्रधान नोधीआ रे, बांधी आले मुन हाथि.
त्रीस कोडि मोटी मूछनारे चडाशि ताहारि साधि.
स्वामिवचनइ सांचर्या रे करी प्रधान विचार.
मुर असुर विहु दल भलां रे म्यलां ते रण मुझारि.
योघइ योघ भला भडि रे, पडि न पाछा पाय.
आयुधि कटक अङ्गना रे करता यादव छाइ.
कौमण्ड रणि रोछु रे, मोछु देखी मुरारि.
भीती आणी पाछु बल्यु रे, पुहतु नयर मुझारि.

अनिरुद्ध एणइ राखिउ, दाखिय पहिलु उपगार;
जनार्दन भणइ, जातु मूकयु रे. यादव करि जयफार.

कडवू २४

कौभण्ड भागु जाण्यु, आणु रोष अपार.
मलमल सुभट चलाव्या बाणामुरि तेणी वारि.
समरतां शंभु आवीया, लबीया स्कन्द कुमार.
भूताउलिनु पार न जाणूं; रक्षा करइ फेतकार.
सांगि लई शंकरसुत चडिया, भडिया अनङ्ग साथि.
एक एकनइ रही पचारइ, मारइ मछ स्या हाथ.
अन्तरिक्ष नारद ऋषि आवइ, भला, भला, भड !' भाखइ.
जेह जोधनइ नमता देखइ, तेहनइ बोलावी राखइ.
हरिहरना कीकलडां भडिया, खडहडिया तिहां सांगि.
अमर अन्नोअलि इम उच्चरइ, के केहे सि भांगि ?
अग्निबाण अनङ्गि पूरी चूरी पणमुख सांगी.
भङ्ग पड्यु; भूताउल नाई; आवइ नाहे को आंगि.
अग्निशर कारिकेयइ टाल्या, बाल्या योष पिरि करी.
भणइ जनार्दन, कृष्णकुमार मारइ संग्राम परहरि.

कडवू २५

त्रिपुरारिइ ताव चलाविया. आविया अठोत्तर सय व्याधि.
यादव योधनइ नई चड्या. हडबड्या, नहि कि साव्य.
टाड चडि नि उटांटियु, वेलाज्वर ते थाइ.
एकांतर ज्वर नि त्रिहु, चोधिउ ज्वर जणाइ.

सेना आकुली न्याकुली; नहि कोनइ शुद्धि.
 योघ रण मांहे चलवलि, विष्णु विचारि बुद्धि.
 वज्रइ ज्वर मारिया, ऊतारिया, करइ पोकार.
 मार तां राखु, माहवजी ! नहि आवूं बोजी वारि.
 त्रिकमइ त्रिहु भागि विहसियु, त्रैयु हीउ नाम.
 उपाहरण जे सांभलइ, तिहां म करस्यु विश्राम.
 उवरनी जाति नासती; दहोदिस व्याधेनां रूप.
 पूंठि न जोइ, पन्थि पुलइ जाणी मारसि भूप.
 सार सखायत शिष तणु, भागु पाछु पुलाय.
 पूंठि प्रद्युमन पीडता दहु दिशि नाठा जाय.
 इस्थू चरित्र जे जाणसि, माणसि निर्मल गात्र-
 जनार्दन भणइ, सुणइ मानवी, दुख नावइ अणुमात्र.

कडवुं २६

बाणासुर बलि बोलतु भवि बोलतु रोसि अपार.
 भाजी भरुआड भूकउ कळं. फेडूं एहनु ठार.
 टाटर टोप शिरइ घरी, ढाली हाथइ लेश्य.
 अङ्ग रङ्गाउली जीवरस्त्री, करी शर धनुष अहेश्य.
 ढोल ददामा गडगड्यां, पड्या नफेरीना नाद.
 गन गूडिया, हय पाखरिया; मुभट राणे करि साद.
 असुरनइ आंगणि दल मिल्यां, भिड्या असुर सुर गात्रि.
 बाणि सहस्र बाणां पुरियां, चरियां कृष्णइ खिणमात्र.

बाणासुरनी बाहडी, पडी य चक्रुइ घाइ.
 रापि रापि ने बाहडी, पाय लागी अमुरनी माय.
 इसि समइ शिव आविया करता शूलि सिंग्राम.
 सारङ्ग श्रीरङ्गइ धर्यु, खलभलि खिति ए ठामि.
 वृषभ गरुड बि मूसिया, धूर्जिया त्रिभुवन एव.
 जोवा नक्ष किन्नर वस्या, मल्या त्रेत्रीस इ थोटि देव.
 एहवि विवाता आविया, बोलाविया हरि हर बेउ.
 मंली मिलावी कुटुम्भ कर्या. जनार्दन भणइ, हुउ स्नेह.

कडवु २७

मह्याइ वदता वारीया	हर गोपांन रे.
ऊतारीया टोपसनाह.	"
बन्ने एक जि जाणिया,	"
आणिया हरख अभाह.	"
बाणासुर तिहा आवियु,	"
भावियु नरपतिवाय.	"
मया करु अम, माघवा !	"
पीढि शमावि, शंकर राय !	"
महाकाल महेसि थापियु,	"
आपियु अचन्ती वास.	"
जनार्दन भणइ, तारियु	"
टालियु भवनउ आस.	"

कटवू २८

यादव राय थया रलीयात, श्रोणितपुर मांहे आविया ए.
 वधावइ मोतीइ मुरारि, नारि असुरनी उच्छव करइ ए.
 आविया उपा अनि अनिरुद्ध, लीघ हरिनइ सांइडां ए.
 हइडां हसियां तेणइ वारि, मारसुत इम ऊघरि ए.
 जीवाडु, जि यादवराय, धाय प्रहारि जे, जोघ पड्या ए.
 षडा उपाना उपरोधि योघ श्रीरङ्गि ऊठाडिया ए.
 उमया उच्चरइ, कोभण्ड ! मण्डप मङ्गल चूरि रचु ए.
 पचु चरु माहि कैसार, मारकूंअर उपा परणइ ए.
 जनार्दन भणइ, ए भेद, वेद पुराणि वखाणइ ए.

कटवू २९.

उच्छव असुर माडइ कोडि, फेरइ छइ कङ्कोतरी कीडि,
 अविइ छइ साजमनी जोडि, राइ सैबन्या तेहाविया ए.
 नाना चित्रशाली लखाय, चटकइ ऊलेच रचाय,
 तोरण नीलेरां बन्धाय वरजी तुरङ्ग पलाणिया ए.
 आव्या ए मण्डपानि द्वारि, ढालइ छइ चम्पर च्यारि,
 पूंखइ असुरनी नारि, वारि करवइ नाभिया ए.
 कराव्या मधुपर्कनू पान, जोसी उच्चरइ पलमान,
 समय ! वर्तइ, सविधान ! बटी लगनी सांचिइ ए.
 वरतियो तिहा मङ्गल च्यारे, आपेइ राजा दोन अपार,
 करइ विप्र वेद उच्चार, अनिरुद्ध परणी ऊठिया ए.

पहिरइ पिहिरामणी सार, आप इ गज रथ तुरि भण्डार,
संतोख्या श्रीपनि मुरारि, सार करी उपा तणी ऐ.
साजइ कुट्टुम केसर घन; छाजइ साजन जादव जन;
भणइ त्रवाढी जनार्दन, नर नारी मन भावियां ए.

कव्यू ३०

यादव जुगति चलाविया, संतोपिया समन साथ.
उपा चाल्यां सासरइ दादा देइ आसीस.
पनुती चाली सासरइ समन देइ आसीस.
दासदिकोलां आपियां. तारे किशां जोईइ आमरण !
माताकृपाइ सर्व छइ, पितार्नाइ पूरी मारी आश.
सहिअर बोलावी निसरी जनार्दन भणइ एव.

कव्यू ३१

उपा रे चालणहार, सार - करइ सहियर तहिं ए.
किम भलसू रे फिरि ! दूरि सासरुं सहियर तणूं ए.
तुम आगलि करतां गूम, नृपती सवि तुहनइ कथां ए.
तुम्ह मेहलां सज्जन समोह, मोहि पटी महिला घणूं ए.
कर जोडी कौमण्डकहइ, जोईइ ते ल्युअहा कहनि ए.
तिहारि नयणे नीर मराइ, याइ ते अति आकलु ए.
सह मिठी लागइ पाय, माय मां उतारनु ए.
संमारनु द्वारिका भाहिं, राइ बाणासुर तारनु ए.
मेहालियां तिहां श्रोणितपुर, दूर वर बहु बोलावियां ए.

कटवू ३२

पञ्च शब्द मृदङ्ग वाजङ्ग पुरि, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं.
मंगल दीप दिङ्ग घरि घरि, श्रीरङ्ग आन्या अनिरुद्ध स्युं
रुक्मणी अति रलियात थाय, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं.
सोल सहल मनि हरल न माय, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं.
खडायत विप्र निम्बासुत बोलि, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं
नहि को पराक्रमी कृष्ण तोलि, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं
फल गोचर लक्ष्मीनु यास, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं
जनार्दन मण्ड, स्वामी पूरङ्ग आस, श्रीरङ्ग आन्या उपा अनिरुद्ध स्युं

प्रबोधचिन्तामणि.

दूहा.

पहिलजं परमेसरु नमी अविकल अविचल चित्ति
 समरिसूं समरसि झलंती हंसासणी सरसत्ति.
 मानस सरि जां निर्मलइ करइ कुतूहल हंस,
 तां सरसति रङ्गइ रमइ जोगी जाणइ अंस. ६
 सेवीता अठ रस विरस इकाइकइ जोइ.
 नवमउ निम निम सेवीइ, तिम तिम मांठउ होइ.
 नवमा रस ! अमरिस म धरि, आठि आणित छेहि.
 गुरुया ! तूं गुणि अणलउ, मुहवाडि मण्डित तेहि.
 जे घटसुद्धि अ नाणता करइ कथा कलोल,
 पढतूं घर ते परहरी गिरिसिरी मण्डइ टोल. ५

वस्तु

नाण निरुपम नाण निरुपम जगह उवयारु.
 घटु भितरि निर्मलु जासु, रोग सवि नाणइ नासइ.
 जर रक्खसि वेगलि. सयल सिद्धि निवसन्ती पासइ.
 पुण्य पाप नि मय टलइ. दीसइ मुक्ख दुयारु.
 सावधान तां सांभलउ हरखइ अंस विचारु. ६ ८

तेनवन्त निहु भुवन मग्नारि परम हम नरवर अवधारि-
 बुद्धिमहोदधि, बहु बलवन्त, अकूत, अनेउ, अनादि अनन्त, ७
 बाधित नाँठ सु त्रिभुवनि माइ, नान्हउ कुन्धुशरीरि सभाइ-
 र्दापतिदिणपर, प्रोडिहि निसिउ, जिहा जोऊ निदादेवऊ तिसिउ-
 एक भणइ एह जि भरिहन्त, एह जि हरि, हर, अलबु अनन्तु-
 जिणिजिणि नागिउ तिणि तिम कहिउ, मनइन्द्रियवठि तेनविग्राहिउ-
 नाठि जलणु निम, घरणीहि त्रेहु, कुसुमिहि परिमलु, गोरसि नेहु,
 मिलिहि तेहु निम, ताठकि नीरि, तिम ते निवमइ मगनशरीरि- १०
 राणी तासु चतुर चेतना, कंठा गुण बोलऊ तेह तया
 राउ राणी बि मननइ मेलि किरि किरि करइ कुतूहल केलि,
 नवजुन्यण, नवरङ्गी नारि, सामलटी, सहनइ सभिकारि,
 माया रमणी रमन्ती रुन्नी अत दिवसि नरवरनइ मिली.
 नरपनि निरखइ तेहनूं रूप. नयणवाणि तिणि वीघउ भूप-
 तै नाणी राणी वीनवइ. 'स्वामी ! उबट काइ पाउ ठवइ ?
 रूपडी रमणी मयगामिणी देवी भुलउ, तिहुयणवणी !
 अमृतगुण्डि किम विष ऊठलइ ? समुद्र यकी न खेह नीकछइ-
 सरवर माहि न दव परनलइ घरणिमारि शेष न सलसलइ-
 रवि किम वारिसइ घोर अन्धार ? अरइ सुधाकर किम अङ्गार १५

जइ तूं चुकिसि देव ! विचार, लोक तणी कुण करीसि तार ?
 नारि भयां छइ सधला देस. नञ्जल चमकइ सवे सुवेस.
 ठामि ठामि जइ मांडीसि प्रेम. जातइ दिवसि न देखउं सेम.
 आम छांह, भीति जानरी, बेटी धन, भोजन बाजरी,
 ठार जेह, असतीनु नेह, देव देखाइइ झहिलउ जेह.
 जे जे आगइ एहनइ मिल्या, राय, रङ्ग निम ते सवि रुल्या. 16
 म करि अजागी स्त्री बीसासु. स्त्री कहीइ दोरी विण पांमु.
 जे खीत्तामण तिणइ कही, भरिया घडा उपरि ते वही.
 राखीतइ राहडि ए रीति रहिय सुरमणी रानइ चिति.
 ए बहुत दासु सकी नवि सही चैनन किहिइ लुकी नइ रही. 20

सउकि तणउ जइ दह्यु संतापु, तउ माया मांडिउ बहु व्यापु.
 निम निम राजा माया कलिउ, तिम निम तिहुयणवणीअप टन्डिउ.
 तउ तिणि माडी बसिवा मही कायानमरी नववारही.
 जे हंतउ जगपति निर्दोष, तिणि तेतइ मानिउ सनोपु.
 ज्ञानकला तिणि तिम ऊलसी, नगलं न सकइ जिम जालवी.
 मन रहि दीधइ तउ व्यापार; आपण ग्वन्ध ऊतारिउ भार. 23

मन महिनउ भइलउ छइ मूले. राजकान तिगे कीधां धूलि.
 मुहि मांडउ नइ विणउउ चिति, माया सिउं निवु मांडइ प्रीति.
 वानरदउ नइ बीछीइ खापु, दाहनरिउ दावानलि दापु,
 नडिउ सीनाणउ चरदह हाथि, जूठउ मिलिउ जूआरी साथि. 25

वेसानर नइ वाविकरालु, निषतरु सांचिउ विसहरलालि,
मुहतउ मानिउ राणीइ चल्इ, घणऊं घनेरऊं तउ झलफलइ. २५
मुहतइ माया केरइ सासि बलवन्ति बांधी पापह पासि;
राउ फेडी कीधउ रेवणी; आपणपई थिउ राजह घणी.
आपणि दीइ, ऊदालइ बहु; इच्छां बांचइ, छोटइ सह;
जं जं भावइ तं तं करइ. राउ सुपेट परामवि भरइ.

मननइ राणी एक प्रवृत्ति; बीजा बहुगुण नारि निवृत्ति. १
प्रवृत्ति जणिउ मोह सुत एक, निवृत्ति तणइ पुत्र विवेक. २
प्रवृत्ति स्वभावि ऊठांछली राजकानि हीडइ आकुली.
प्रिय सिकं प्रीति तिणि निर्वही. सरिसइ सरिसऊं रावइ मरी. ३
तिणि बाहिउ मन त्रिभुवनि भमइ; क्षणउ समाधिइ नवि वीसमई.
जीन विणासइ, भासइ आल; परवनरनिता जागउ दाल.
देखी बसि आविउ ए कन्तु प्रवृत्ति भणइ जोई एन्त.
निवृत्ति अउइ तुम्हारइ नारि, धुर लागि ते अम्ह मारगहारि.
सुत विवेक जे अउइ तेहनइ, किरि जायु ते पाणि मोहनइ.
रातिदिवस ए मनि अन्दोह, किम ऊठ्ठासि भागडउ मोह? ३
सऊकि आगि भडकइ प्रज्वलइ; विणसइ घेंस, न धूँउ नीकलइ.
आगि ऊरुहाअइ एकइ वारि, सऊकि सेंतापइ सातइ वारि.
तं निमुणी मनि कीप्रउ कोष. निवृत्ति छाडिवा हुउ निगेरु,
रानउ कुणिहि न भावइ रेस. मावेरइ बिइ लीषु विदेस.

गज प्रवृत्ति माया त्रिहु जोड रा बाघी सवि पूरइ कोड.
सीख संभारी चेतना तणी रुलिउ राउ रोइ इम भणी-३

वस्तु.

मुनि नि राणी ! मुनि नि रागी ! हियइ बालम्भि !

नऊं तिहुयगतामिणि सोमवयणि गुणरवणी लद्धिय ५

बहुबुद्धि हिननिम्रउ, दुडु दैवि पुण दूरी-किद्धिय.

ऊणऊं अधिकऊं सहू खमी करि अन्ह भणी पसाउ.

मुनि संपूरण गोरदी देवी ! हिय देखाउ.

पद.

संभलि चेतना ! अन्ह थया छऊं निराचार,

मन माया मिइ दूहविया. ध्रुव०

गीती कहन्तां लाजीइ. करि करि कइ अन्ह सार.

दीरघ रोस न बज्झइ. तू सहजइ सुविचार. सांभलि० ४

एणिम त्रिहु मुवनह तणी दीठी निय नयणेहि.

हिय हूं काम कराविउ तूं विण जण जण गोरे. सांभलि०

कोइ, कन्हइ देखऊं नहीं जेह संभालऊं गुप्त.

अणबोलिउ सऊं रही. जहूं तु हसइ अबुस. सांभलि०

दोहिली देखी जीवनी विअ करु बाहर धाइ

तू किम उवेखी रही 'मह पवडइ अगपि ? सांभलि०

तइ लाधूं ए' मिम मइ हंनि छांढणहारि.

इमइं एव. विणासटई किम प्रिय छांउइ, नारि ? सांभलि० ५

पेट भरइ परिहासइ परम हंस भूषाल.
 मानिनि ! मूकी रूसणऊं करे करि कांइ संभाल. सामलि०
 चेतन पमणइ, 'तुम्ह मिली माया. मह स्युं वान ?'
 निम सहावइ तिम सहउ मन मुहतानऊं रान. ' सामलि० ४
 चउप्पई.

निवृत्ति हुई, जउ गई निवृत्ति, मन रहि निवृत्ति कहइ प्रवृत्ति,
 'दिवरावीइ बेगनइ रान. फलउ मनोरथ महाराउ आजु.'
 जाति.

वाजिपडा गुहिर नीमाण, मोह कुमर हूउ रानिउ.
 वयरीरा धसकइ प्राण, आण फिरी जगि मोहिनी.

चउप्पई.

माडी मोहि अविद्या नामि नगरी नगुरा, हियडा ठामि,
 अविद्या नगरी. गढ अज्ञान. तृप्ता खाई; मोदू मान,
 कदाचार कोसीसा ऊलि. च्यारि इ दुर्गति बहिती पोलि.
 विषयव्याप वाहु आराम. मन्दिर अशुभा गन परिणाम, ५
 कामासन जे कल्या पुराण, चउरासी चहुटा ते जागि:
 भूरि भयन्तर सेरी हुइ. कूडबुद्धि ते घरि घरि कूड,
 ममता पाट तणी रत्नचालि. कुमत सरोवर; मिथ्या पालि.
 निर्विचार निवसइ तिहा लोफ. थोडइ उच्छव, थोडइ शोक.
 रतिणि नगरइ इकि धाइ धसइ, इकि ता मेहइ-मेहइ हसइ.

इकि गाइ, इकि वाइ तूर; इकि आफलइ रणहागि सूर;
 इकि नाचइ; इकि झूमइ माल, वात करइ इकि ठोकी गाल.
 इकि करइ कलकल जुबइ; इकि चावरि घालइ चहुअइ.
 इकि नेसाले पदाचइ छात्र; एकाकार करइ इकि जात्र.
 ईणी परि लोरु तगइ मुहवाइ तिणि पुरि किमइ न नीमण पाइ-
 रुन करइ तिहां मोह नरिन्द मनकुल केरउ पूनिमचन्द.
 मोहनइ रागी दुर्मति नामि, बेउउ बलवन्त जेठउ काम-
 राग द्वेष वि बेउ लहुआ. निद्रा अघुनि मारि ए धूआ-
 मिथ्यादर्शन मुहनउ जाणि, आइ कर्म ते रातेराण. १
 क्रोध मान दग्धि सिक्कं होम चिहु महावर दीरघसोभ-
 मोह राय अछि रांजे अभङ्ग. सात व्यसन ति सात इ अङ्ग. ५
 निर्गुणसंगति तेहनी सभा. दुर्गित सिंहासणि दीपइ प्रमा-
 वाळमित्र घालहउ चारोकु, रातिदिवस जेहनउ धरि थाकु.
 छत्र धरइ अपरिमुं चउसाल, करइ अरति रति चामरकु. ठा
 दलवइ आलसु रुडइ कांजि. छत्र पुरोहित सरलइ राजि. १
 करइ तलारकं संधर प्रमाद. सेल्लहत्थ मद, मोटउ नाद.
 फिरइ टावरी परपरिवाद. हांस 'शोक माल, नितु बाद.
 पांखण्डी पोलिइ पडिहारु. कुकवि सवे कोधा सूभार.
 संकल परिग्रह ति भण्डारु. कलिरुन्दल कल्पिउ फोडारु.
 असत्यवचन पणहारी तेह. अभिनिवेश यइया इतरे ह.
 श्रीरेकोरि मोह चंडिउ तिम प्राणि, जलनिवि जिन जेठइ ऊवाणि. २

आवांसहे मिणि ओरदइ ललउइ लहकइ दीप
ते नइ तिर्मरइ भेलीइ, दीप तणी कुण कीप !
माटी प्रति बोयइ कुमर आणन्दिहि आलुद.
‘अमी न मीठऊं (तउ) वयणू, कुण सकर, कुण दुद !
वत्थु.

माइ गुरुई, माइ गुरुई, माइ नमणिअ.
मां तीगथ मूलगूं. माइ देवि अरिहन्तइ मसिअ.
मां न घटइ दूहवी, स्मृति पुराण आंगमि जे वणिअ.
मा रहि प्राण दिई नि पुंण इक्किइ उपगारि
मांफह ऊसङ्कल हई कोइ नं सकि संसारि. ’
घउ‘परं.

धन धन कुमर विवेक वत्ताणि, माइ चउवी जेणि प्रमाणि.
चालिउ मल्लपु वीर विवेकु अरिउच्छेदन, छावउ छेकुं.
आवइ नर नारीनी कोडि, सरपति सेवइ सवि कर जोडी,
जोगी जेपइ निरन्तर नाम, तिणि ते रा रहिं किद्ध प्रणाम.
सदाचार सहिनि सुविचर जाण राय जव दिदु कुमार,
गुरुउ जाणा किद्ध पसाउ; सविहउ गण सिरि दिदुउ ठाउ.
मणइ सहू तां त्रिभुवनस्वामी. ‘मइ ए परखिउ प्रथम प्रणामि.
विण उपरार न एहनइ काम. इणि वाधीसि अम्हारऊं राज.’

पामिइ परमेसरंह पसाइ मानिउ सविहु सुर सुरराइ.
मानिउ लोकइ लीलविलाम तिणि नगरइ माडिउं थिर वास.
अवसर जाणी रा वीनवइ. ‘तई तां नीता वयरी सवइ.

एक अजी लुप्त चिन्तइ द्रोह अविद्यानगर राउत मोह.
 नेटे, तरु जिम, ते बिस्तारिउ. हय गन साहणि पुण परिवरिउ.
 रणि सूरउ, पूरउ भण्डारि, समरयणइ दमइ नर नारि.
 वपसी सवि बीहइ तसु नामि. मुनबलि भागा ऋड संप्रामि.
 इहां इन्टादिक तुम्ह ओलगइ; परइ गया पुण तेह पय लगइ.
 तिहां तुम्हारी आण न फिरइ. विरूऊ करतउ कोइ न डरइ.
 बारु मागस करइ विकर्म; पशु मारइ, पोकरइ धर्म.
 रावे, जे बडु नायक, आथमइ, घरि घरि सहू इ जासक निमइ.
 एकि भणइ रे मारउ, हरउ, परमवनउ भउ मनि कांइ भरउ ?
 मुकां तृणां करइ; वन वास; न करइ कहिनउ किसिउ विणासु;
 ते मृग उपरि आयुध बरइ, 'अम्ह रहि सरनिउ ए' इम कहइ.
 खी लगइ बाघइ संसार. खीदानि किम सुकृत अपार ?
 मधु अपवित्र, नहीं ए भ्रन्ति, तिणि पामी पञ्चामृत पन्ति !
 न्हातां अणगालि नीर नकाणि. नाग नमइ नइ मारइ प्राणि.
 जीवयोनि दवि सधली भरइ; दव दीनइ तिहां दुण्य ह करइ !
 एह पगभव भागा भणी मइं तूं कीचउ आपण घणी. '
 'तासु राम गाढकं गहगहिकं,' शुभध्यान चरि आर्या कहिऊ.

जगपति भणइ. 'बीर ! मुणि वात. अम्ह रहिं मोह नहीं अज्ञात.
 आगइ मुकिउ ए निर्दली; खूंटी द्रो जिम, बाधिउ चली.
 भात राजनइ पेलइ पारि मुक्तिदुर्ग छइ लोक मझारि.
 जग सधलकं तसु कारणि ब्रह्म मारग ज्ञानी विण कुण कहइ ?

कुलपति कुमरु आलोकिउ ए आपणि धरी उच्छङ्कि.
 लेखि लखेण ऊलरुया ए. ऊलट माइ न अङ्कि.
 'ऊलट माइ न आङ्कि. हराखि महरिखि इम बोल्इ.
 'उदयवन्तु ए कुमरु. अवरु नरु एह न तोल्इ.
 जइ पुण पूथेसि तउ बीसासइ वचन अम्हारऊं मनि.
 मनह मेल पाखइ जं कहीयइ, तं सह रडीयइ रानि.

चउत्पई

माहरइ सुमनि नामि छइ कुमरी, ते नपीयइ नरि किनरि अमरि.
 ते जइ परिणइ वीर विवेहु, पूछ तणउ तउ आपीमूं छेउ.
 शशी विण पूनिम लीजइ वाही, पूनिम विण शशी खण्डउ पाइ.
 सुकुल पुरुष, सुकुशीणी नारि, बिहु जोडी थोडी सेंमारि.
 'निवृत्ति मगइ. 'बुद्धि बोलिऊं किसिऊं प्रिय ऊखव बैदइ उपदिसिऊ.
 घेवर माहि ए घृत दलिऊ. माहर जोता सगपण निञ्जिऊ.
 'वेवाहिणी वेवाही रङ्ग।' परणिउ कुमर सु. कीधउ जङ्ग.
 निवृत्ति भणइ. 'हिव महरिखि। भाखिं, पसरइ जपाइ निम सइ साखि.'
 कुलपति बोल्इ. 'म धरि संदेह, विरूआ सविहउ आविउ छेह.
 शणि नगरि छइ अरिहन्तु राय, वयरी सिरि दिइ डावउ पाय.
 चउसठि इन्द्र करइ तसु सेव; कोडिसहु पय प्रणमइ देव.
 मुक्ति भुक्तिनठ ते दातार. भुजबल तासु न लामइ पार.
 मणिमय त्रिगदइ तेहनउ वास. प्रागे छत्र सिरि धरिया तास.

यां वाजइ नीसाण. धन अ-लम्भ पुण गयणप्रमाण.
 रु महीयलि झडहन्इ. इति नणुं निणि नाम नि टलइ.
 थाइ अवांमुता सवइ. फनरकमलि ते पंगलां ठवइ.
 पीयाती जाणी हरइ. जई विवेक तस पय अणसरइ.
 तूठइ एह सरीसि कौज; रिपु भांती भोगगीसि राज. ?
 पतिबोल इ शियडइ घरी निगृति (बहूनि) लेई संनरी.
 ती प्रवचनपुरी मशारि; जई रही सदगुरु आपारि.
 नि बोलाविउ ताम कुमार. 'हिउ तु चुमनइ आभिउ भार.
 इ दिखाविउ आपण छेह. अ छांडइ तेह सिऊ खु नेह ?

दुदा.

राउ निरक्षण इणि नयारि, ते तऊं धिरु अ.राहि.
 मोह महामद भजिवा अवरु न जोईसि झाडि.
 भेट घाट जोई नही; जोई अविहड भाड.
 एह राउ वसि आनिवा बीजउ नत्थि उपाउ.
 रायह अवसरि बीनवे मोह तणी सवि पच,
 निम आपण पय-कादिआं, निम तिणि राणिम पच.
 एकमना ए ओलगी ओल्हवि मानउ दाह.
 नहितरि तऊं वेटा तणउ अम्ह रहि केहउ लाहु ?
 निणि तरुडालइ बीसमिउ गरडस गरुड समोडि,
 चिढी निढा ते चूंथाइ ए हरिवाहन खोडि,

आवासहं निणि ओरडई, ललकइ लहकइ दीप
ते नई तिमिरइ भेलीइ, दीप तणी कुण कपि ?'
माडी प्रति थोलइ कुमार आणन्दिहिं आलुद्ध.
'अमी न मोठऊं (तउ) वयणू कुण सक्कर, कुण दुद्धः
वत्थु.

माइ गुरुई, माइ गुरुई, माइ नमणिअ.

मा तीरथ मूलंग, माइ देवि अरिहन्तइ मन्निअ.
मा न घटइ दुहवी, स्मृति पुराण आगमि जे वणिअ.
मा रहि प्राण दिई नि पुण इक्केइ उपगारि
माकह ऊसइल हुई कोइ नं सकि संसारि.'

चउ'पई.

धन धन कुमार विवेक वत्ताणि, माइ चउ'वी जेणि प्रमाणि.
चाळिउ मलंपतु वीर विवेकु अरिउच्छेदण, छावउ छेकु.
आवइ नर नारीनी कांडि, सूरपति सेवइ सवि कर मोडी,
जोगी जेपइ निरन्तर नाम, तिणि ते न रहिं किद्ध प्रणाम.
सदाचार सहिनि सुविचार जाण राय जब दिष्ट कुमार,
गुहउ माण। किद्ध पसाउ; सविहउ गण सिरि दिद्धउ ठाउ.
भणइ सहू ता त्रिमुक्कनस्वामी. 'भड ए परसिउ प्रथम प्रणामि,
विण उपकार न एहनइ कान. इणि बाधीसि अम्हारऊं रान.'

पामिइ परमेश्वरह पसाइ मानिउ सक्केहु सुर सुरराइ.
मानिउ लोकइ लीलविलास तिणि नगरइ मांडिउ धिर वाम.
अवसरु जाणी ॥ वीनवइ. 'तई तां जीता वयरी सवइ.

एक अनी तुक्षे चिन्तइ द्रोह अविद्यानगर राउत मोह.
 बेटे, तरु निम, ते विस्तरिउ. हय गज साहणि पुण परिवरिउ.
 रणि सूरउ, पूरउ भण्डारि, समरथणइ दमइ नर नारि.
 तपसी सवि बीहइ तसु नामि. भुजचलि भागा भट सँश्रामि.
 इहां इन्द्रादिक तुम्ह ओलगइ; परइ गया पुण तेह पय लगइ.
 तिहां तुम्हारी आण न फिरइ. विरूऊ करतउ कोइ न डरइ.
 वारु भागस वरइ विकर्म; पशु मारइ, पोकारइ धर्म.
 राखि, जे बडु नायक, आथमइ, पारि धरि सहू इ जासक निमइ.
 एके भणइ रे मारउ, हरउ, परभवनउ भउ मनि. कांइ नरउ ?
 मूकां तृणां चरइ; वन वास; न वरइ कहिनउ किसिउ विणासु;
 ते मृग उपरि आयुध वरहं, 'अम्ह रहिं सरनिउ ए' इम वरइ.
 खी लगइ बाधइ संसार. खीदानि किम सुकृत अपार ?
 मधु अपवित्र, नहीं ए भ्रन्ति, तिणि पामी पद्मामृत पन्ति !
 न्हातां अणगालि नीर नकाणि. नाग नमइ नइ मारइ प्राणि.
 जीवयोनि दवि सखी मरइ; दव दीजइ तिहां पुण्य ह नरइ !
 एह पगभव भागा भणी भइ तू कीधउ आपण घणी. '
 'तासु रान गढऊं गहगदिऊं,' शुभश्र्यान चरि आवी कहिऊ.

जगपति भणइ. 'वीर ! सुणि वात. अम्ह रहिं मोह नथी अज्ञात.
 आगइ मूकिउ ए निर्दली; खूँटी द्रो निम, बाधित वली.
 मात राजनइ पेडइ पारि मुक्तिदुर्ग छइ लोक मझारि.
 जगसखलऊं तसु काराणि ब्रह्म मारग ज्ञानी विण कुण कहइ ?

સમકિત સેવર તેહનઝ માગ વેઝ લહઈ, જેહ મનિ વહરાગ.

મોહ થિકુ વાંહઈ મુદ્દઈ માવિ, તે તૂં તેણેઈ દુર્ગિ વસાવિ.

વાટરલોપઈ તૂ તેહ સાથિ સલ્લેને તસુ વચુરી હાથિ.

તિણઈ દુર્ગિ જે વસીસિ લોક, તેહ ન મૂલ મીડિ મય શોક.

સ્વામી વચન વિવેક સુ કરઈ. મુક્તિપન્થ મવિયગ અણસરઈ.

વીરચરિઈ તસુ તૂઝ રાઝ સઈ હરિ દીપઝ ગરયુ પસાઝ.

ઉત્તમનનમમ્મ દેસિ મૂનિયઝ, પુણ્યરક્ષ પાટણિ પ્ર કિણઝ.

ચોલી.

તિ વાર પૂઠિ મોકળાવિઝ સ્વામી.

સ્વામી તણઝ આયમ પામી

ચાલિઝ વિવેક રાઝ.

વિશ્વ વિસ્તારિઝ મુઝવાઝ.

તત્ત્વાચિન્તાન મુઝહમ્તી હૂઝ આસાણિ.

નિરૂપિ પ્રમુદિ વિહુ ચાલ્યા નૂનઈ મુગ્ધામાણિ.

પિયાણઈ પિયાણઈ વાગઈ પરિવાર.

જે જે વાઈ પ્રાર્થઈ તેહ રહઈ તે વસ્તુનુ દાન અનિવાર.

તત્ત્વમયા ગમ્બક ગ્રહનહઈ.

ધ્યાનવન અલમ્બ લહલહઈ.

સાધુ તણા હૃદયા મહગહઈ.

દુષ્ટ દોષી તણઝ દાટણ.

પામિઝ પુણ્યરક્ષ પાટણ.

चउप्पई

तिणि पुरि-साठ विवेक पइठुं, हर्षित वदनि महाननि दिठु.
 हिव विवेकनी वर्नी आण. स्वइया पातण्डीना प्राण.
 तिणि बोझाविउ ज्ञान नलार. 'रानि अम्हारइ तूं वतूं सारि.
 अणनाण्या मन देसि प्रवेश, एतु पाले सिद्धादेश.'
 ते पमणइ 'हूं करूं अइठुं, त्रिणि वारि पुर खेडीसूं हिण्डी.
 जे पइतीसि पुरइ पारगडी, ते हूं दण्डीसूं मोटइ दण्ढि.'
 तव जोयइ निज रानह छन्द. अविद्यानगरि मोह नरिन्द,
 'कुण साहसी, कवण अह दीन ! कवण महाबल, कुण बलहीन !
 कुण उच्छृङ्खल, कवण उदास ! कवणह मनि अम्हनु वीसास !'
 जोतां भाउ विवेक सांभरिउ बोलइ भीनरि दुःखइ भरिउ.
 'मूरल राउ अम्हारउ बापु. तिणइ मांडउ कीचउ सापु.
 जं मूफिउ जीवतउ विवेक, सुख भरि दोहिलूं एह नि एकु.
 बालप्पग-लुगि, मत्तनइ तेह ऊंदिर साप सरिलउ नेह.
 ते आगलि हूं हूतउ तिसिउ, केसरि आगलि जम्बूक जिसिउ-
 तेह गृध्र निश्चइ, हूं मसउ साचइ; लोक इसइ तउ हसउ.
 मानव मानऊं ते दादसी, जे जीवइ वइरी वीससी.
 चावी चूरी म्हेलिऊं कण्ठि विम जीराविऊं सभरि श्री-कण्ठि;
 निउ नितु वहइ सुधाकर सोइ. वयरीनउ मय एवइ होइ.

वृद्धा.

बहुरउ, वयरी, बहुरउ, हियइ सट्कइ तिणि.
 वीसारतां न वीसरइ वसतां जवासे राने.

जे एक वयरी करी नर निश्चिन्त सुवन्त,

ते सूना तखसिहरि जिम घर पडिया जगत.

के किहाइ माधु उइ, जेहमनि हऊ उच्छिः ।

ते तेहरहिं हसि मिडिया अन्ह मनि घणऊं पयई, दु । ✓

हिहाइ कुणिहिं परि अउइ ते कुण जाणइ भेउ ।

किं मण्डाणऊं किं रउऊं, जाणीसू चर पेसेउ.

चउप्पई.

तउ चर तिणि पाठव्या अनेकि वसुह माहि वाहिवा विवेक.

दम्भ कडागम अनि पाखण्ड नामइ भूतलि भेमइ अखण्ड.

जण जण पउइ ते बहुबुद्धि. कुणिहिं न कही विवेकह सुद्धि.

पुण्यरङ्ग पाटाणि ते गया. ज्ञान तलारइ सवि निग्रथा.

नीठ ते नासी पाठा बल्या. मोह राय रहि आवी मिल्या.

राउ भणइ 'रहु रे अणमर्या मइ मुखजया तहि ऊल्हया.

अङ्गि अन्हारइ जे ओलगइ, अन्ह घरसून अउइ जे लगइ,

'जेहनइ अन्ह मोटउ ऊठम्भ, कहउ मु, काइन टीसइ दम्भ ।'

चर बोल्इ. 'स्वामी ! सुणि वान. दम्भ अन्हारु टलिउ संघातं,

निम भावइ तिम राउलि वानि ते पइसीसि विवेकह रानि.'

ते सुणी राउ जम्पइ प्रेनि. 'दम्भ ! वलेने वहिलउ गेमि,

तइ ता साइस खेडिऊ अउइ, भाग्य भडइ अन्हारऊ पउइ.'

वाट जोअन्ता दम्भ पहुत रानमभा अविकतु अवदूत

नमता पूठि फेरिउ हाथ. सकळ सुद्धि पउइ नरेनाथ.

घट्यु.

दम्प पपणइ, दम्प पपणइ. 'निम्माणि नरनाह!
 आदेसइ ताहरइ अम्हि देसि नवनइ मम्मडिय
 पुच्छन्ता जाणि जगु वयरवित्त. इम सगणइ निवाटिय.
 "वीयरायपय सेवतां सरिउं विवेकह काज.
 पुण्यरह पाटणि जई पालइ पूरजं राज."
 तिणइ पाटणि तिणइ पाटणि फिरिय अम्हि पत्त.
 माहि पइसी नवि सक्का अम्हि तइ दिट्ठ विदेमिय.
 तउ संघाती सवि वेगु करिअ चुम्ह भणी अ पेसिय.
 ज्ञान तळारह रोहि मइ लब्ध न मांहि प्रवेस.
 तउ मइ तत्सणि आदरिउ तेह सरीवउ वेस.

दूहा.

किछइ बेमन्तरि फिरी निरलिउ नयर अमेसु.
 चारुः अविपति तउ तिहां. कुणिहि न किसिउ कलेस.
 वसइ जे : तिहां छेहिला, तेह इ छीलविलास.
 इहां जे कीनइ मूलगा, ते तेहना घरदास.
 ग्राहक सरिसउं बुरनां तिणि पुरि लाभ असह.
 आपिइ ऊरइ बाकुळइ लब्धइ कथण लहून.
 उउदइ विमणइ बुरना इहा बुरां उच्छाहु.
 हाथ हलावइ जे किसिउ, तिहां अणन्तउ छाहु.
 पेट जि वञ्ची पोमिया, ते इहां साम्हा धेइ;

विकरइ जे आषी मित्या ते तिहां भाण्डु सुहार.
 चाचरि चुहटइ चउवटइ इहा केलि दीसइ निवु;
 बिण घर साला कन्दलह तिहा कोइ न करइ वत्त.
 वासिहिं बहुलुं तुम्ह नयहं; तिहा वासह संखेव,
 छीला पुण लोकह तणी तिहा अपूरव देव.
 चउप्पर.

निहा जल रनवइ सविहु कालि बम्भ सरोवरि नवरर पालि.
 संयमवन अति रुलियामणू पादह देव ति जयणा भणू.
 सुकृत महागद. पोलि च्यारि, दान, सल्ल, तप, भाव विचार.
 बिराने, स्वाइ, नावइ मोडि. सदाचरण कोसीता कोडि.
 मन परिणाम शुभा आवास साहु वसइ तिहा लोहविलाम.
 श्रुनरस कूपडी घरि घरि बारि. सद्गुरुवणी पाणीहारी.
 आमण चउरासी चुहटा. सुगुण कयाणा पुण सामटा.
 संघ समवाय महाजन मोडि. समता सेरी, काइ नवि खोडि.
 तिहा, अमारि हुइ उद्घोषणा, साहमीवच्छजनइ नृपणां.
 कल्हट करइ जिणालइ संघ; भास रास-लुनुटा रसरङ्ग.
 गुहिरइ सरि गुरु करइ वखाण. आगम वाचइ साहु सुजाण.
 चोयण पडिचोयण नवि टलइ. इणी परि ते पुर निवु कलकलइ.

दूहर.

नयर निहाली नवी परि रायसभा संपत्.
 दिठ्ठ राउ विवेकु मइ परिवारइ संनुत्.

चउप्परई.

राणी सुमति; खरउ अनुराग. जेठउ चेटउ तनु वयराग.
 सँवर समरस लहुय कुमार. बालमित्र पुण वस्तुविचार.
 मैत्री, कल्याण, मुदित, उपेख, बेटी बहु अ रूपनी रेश.
 मुहता मुहवाडि समकितु लेखि. पुरुषकार तां दलवइ देखि.
 उपंशम, विनय सरल, सँतोष, बिहु महाधर; सधर प्रयोध.
 बार भेद, प्रतिभा बारही. रसकेलियावि सरसती रही.
 प्रायश्चित पुण पाणी हरइ. शुभस्थान चरु छानउ किरइ.
 ज्ञान तलार, न आनइ रेसु. छत्र धरइ सिरि गुरुजवदेसु.
 सिद्धि बुद्धि बि चामरहारी. सील सेलहथ समा मगारि.
 सामदक्ष तमु सारथि सार. कर्म विवर नामइ पडिहार.
 आगम अर्थबहुल भण्डार. क्रियारुग्राप सकल कोठार.
 साति तत्त्व. सप्ताह जगीस. दण्डायुव गुरुगुण छत्रीस.
 सुपुरुष सँगति परिपद ठाउ. सत्य सिंहासन बइसइ राउ.
 नाचइ पात्र ते भावत्र बार, अधिकतना गुण गाइ उदार.
 छ इ दर्शन तमु सेवइ द्वार. तेहनी होफ न लाभइ पार.
 मझ जोतां तिहां बोलिउ राइ. "मुहता ! एफा अजी मणि दाइ
 माहरउ माइ मोह सावकउ. धर्म न मानइ ते श्रावकउ.
 एह राज एवडा अनीक, कुणिहिं सहीइ न तेहनी हीक.
 मुहता ! चिन्तवि किसिउ उपाय. किम जीपिमि मोहउ राय ॥"

मुहत्तइ तेष्टिउ गुरु जोइसी. वात कही तिणि जोई इसी.
 “अम्ह मति मूकउ हियडइ धरी. तम्हि जाणउ ता प्रवचनपुरी.
 राम करइ छइ रा अरिहन्त. सदुपदेश तेहनउ सामन्त.
 श्रद्धा नामइ तासु घरणी; दीपइ देह सुगुण आभरणि.
 तिणि जाई छइ जे दीकरी, नामु जेह पुण संयमसिरी,
 ते जइ रा परणइ वाल्हइ वयरीवंस तां बीला दहइ.
 ते परिणीनऊं ए अहिनाण, धुर लगि आससि वयरीप्राण. ”
 इम बोलो गुरु जोइसी गयु राइ मुहत्तइ बोलावित.
 “हऊ किम परणऊं संयमसिरी ? इऊ छइ आगइ अन्तेउरी.
 निद्रा न सइ, न भूम्हइ निमइ; कलि भागउ ररवाहरि भमइ.
 जेणइ नारी दुइ परिग्रही, दुइ भव विणठा तेहना सही.
 बि बीनइ जइ किमइ कलत्र, मनसा होइ सही विचित्र.
 इक आधी इक पात्री करइ, तिणि पापइ नर गूढा भरइ.
 इक घरणी ता घरनी मेदि; बीनी हुइ तउ बाघइ वेदि.
 घरनी कलि कृण आंगलि कहइ ? चोर माई निम, छानउ रुअइ.
 एकइ संध्या ऊगिउ सूर, बीनीइ मिलिउ रलिउ भूर.
 एकइ बीनइ शशी ऊगिउ, बीनी बीनइ ते खय गिउ.

बुद्धा.

वर्यपुढ जिम नि घरणी, कणह सरोखउ कन्तु.

“उ आख किम ऊगइ ? मरडी आणइ अन्त. ”

तैं निघणी बोलइ सुमाति. “ पिघडा ! म करि संताप.
 भेडीगारी हऊं नहीं. विमलयोग मुह बाप.
 स्त्री सवि समी म लेखे. एकि अउइ गुणवन्ती.
 एकि अकृन्ती दिठ मइं जीह न दीनइ पति,
 घरि तेडिइ प्रिय प्राहुणइ करइ नि मुह मसीवग,
 बहल निम ते परिहरी घरणी सेवे रत्न,
 करइ जूट जे बालवी मागिह निज कन्धु,
 तीवी आर ते नारि गणि; ने नर बइलु भमन्धु.
 बड लहुडा संतापइ भियनऊं पामी मान,
 रविकरि ताती धूलिनऊं ते दीनइ उपमान.
 नर नर मिऊं बहु बोल्लगी, घरि गरि गोठि भमन्त,
 सहिया मिभि बाहरि वसइ, ते सुसील किम हुन्त ?
 इच्छा हीइ आपणी नरकामिणी जे नारि,
 नरयकूपि ने निबडती रहींसि कुण आधारि ?
 पुरुष रणी इ परणतइ स्त्री नवि करवी भेडि.
 वर जाणी बहु बलहट कुलवी पूरइ केडि.

चउप्यई.

एक कहोसू पुण साची बात. राखे मनि मानउ ते घान.
 परणी विण जे बीनउ व्याप, ते दसण कर लोप्य पाप.
 आवीसि जे तव परणी नवी, सहू कहींसि हूं ते बीनवी.
 कलह न मांडीसू फारु रीति. ते भक्ष होसि सहोदर प्रीति. १९

“सउकि स्वभावइ हुइ ऊदम्प. सउकि केहिं नवि दीसइ सम्प.
सउकि इसी जइ मग्न भारहो,” राउ मणइ, “हिव जतिऊंसही.
मुहता ! निष्ट शुभाध्ययसाय बेनि न्क्यावि भणी जिनराय.
ते मस छइ धग दीहनु टाल, तेणि हुसि ए बेनीमाल.”
मुहतइ निष्ट वलाव्या जाग. हूं घायउ-तन्ह करिषा जाण.
दम्प मणइ, “म रहोसि वीससी. नोह ! दशा तुह दीसइ खिसी.”

दुहा.

आपणपइ साथइ हुई लोक तम्हारऊं लेउ
सुलनी वानइ लोभनी मुक्ति बसावइ तेउ.
नरक तुम्हारां वर नयर होसइ उद्वस हेव.
तिरियागति यणो ऊचली. जें सकि, तें करि देव !
तउ रोपइ रामा भणइ करतउ बिसरि विलाप,
“उपेखी वयरी अरे कवण मण्डिउ व्याप !”
मूंउइ बलु, धल्ली मयण. देखी बाप बलन्त,
जेठउ नेटउ जोडी कर तव बोहइ बलवन्त.
“मई जीवन्तइ नेटइ, न घरासि अणरइ, बाप !
होजइ सुखिउ. सीतवीसूं वयरीवरणी विलाप.
नान्हउ ए किम अग्रीसि, ए मनि माणीसि भ्रन्ति.
नान्हइ सिंहे किसोरइ मयगल घड मज्जन्त.
जे हूं समरझाणि भिडीसू, ते सइ बुझ पहाउ.”

पवणह बल विण घुलि किम नहयालि मण्डइ टाँउ ?

कवण विवेक सु नप्पडउ ? कवण सु पट्टण दुग्ग ?

मइ उट्ठन्तइ समरि मइ मुरवइ मिल्हइ मग्ग. '

पद्धडो.

बेतानइ बोल्हइ देउ कल रा भणइ ' यच्छ ! तऊ धन्न धन्न !

तइं टलीसइ गोरा मनह दाहु. तइ होइ अम्हारऊं कुल सनाह.

ऊगम लागि आकृति तुह अपार. तइ बेरि मिल्लिउ रज्जभार.

तिम चाले जिम किहसन्ति मित्त, नहसन्ति वसुह मांहे निम अमित्त.

पुण लेजे केलाचल पियाणि. तिणि चाट्या आरी नावि हाणि. '

इम कहता पुहवउ रिउ वसन्त. तव उट्ठिउ मनमय धसमसन्त.

मइ हत्थि बगावइ जेण नीसेस. आसीस दिन्ति बहिंनर असेस.

पापधुत कउरव करइ भइ, 'तूं वरीजे जगासिगी, अरिपरइ ! '

मय अट्ट गुडिय गयवर सरङ्ग पक्कवरिय पच्च इन्दिय तुरङ्ग.

कुविकल्प महारव वेगि चङ्ग. ता सात व्यसन पायक अभङ्ग.

विरुया पयाण भेरी अनिन्द. टल मिलिय दिट्ठ जव नरबग्गिन्द,

नव भणइ. 'दीर ! निश्चिऊं विचारि, इणि कटक्कबन्धि तुह नात्थि हारि.

पुण तोइ वहिलउ तूं म होमि. मइ भग्गा टीसइ देवदोसि.

तूं पहिलउ फिरजे सयल देसि. जइ अनइ जनोई मन गणेसि.

मन मेहले जे निगसन्ति रत्ति. इणी परि तू साधे भुवन तिणि. '

राआइसु राउत छेट तेउ रोमाव्ठिउ चळ्ठिउ मकरकेउ.

खिपरधुत आसन तणउ हत्थी. उन्माद मित्त मूक्कइ न हत्थ.

मिलिहय सर भल य मिन्दिमाल तिणि करयालि किद्धी कुसुममाल.
 परिहरिय पुरुष तिणि विकट वीर संग्रही. नारि कोमलशरीर.
 तौह केसवास सिरि ~~मिरक्य~~ ^{पामि} पड्डली पड्डली कवच कामि.
 चक्रायन कङ्कग चालवन्ती. असि वर निम बीडक करि धरन्ती.
 धङ्कडी भमहि सींगिणी भली य. संकट कडक्क बाणाधरी य.
 नन हावभाव हथिआर किद्ध. नेउर मिसि टोडर पाय बद्ध.
ते शक्तिरूप भड सिऊं भडन्ती, अलुआरी अमरह सिऊं अडन्ती.
नागह कुलि नागिणी कइ हत्य. वृन्तर विरग वृन्तरीसत्थ.
नारीरासि नर पामन्ति दुक्क; वल्ली परि वेदिय रहइ रुक्क.
रणतुरसाइ जेह सवणमुख, आगमइ अङ्गि जे दलह लक्क,
जे सीस पुरन्दरि नवि नमाइ, ते रुइ रइ निम रमणीपाट.

वन्थु.

मयणि इण परि मयणि इण परि नारि आधारि
 झगडन्तइ तिहुयणि अन्न दिवमि पुर एकऊ पामिउ
 ते पूछइ ओलगु, 'एउ कवण पुर ? कण ए सामिउ !

ते जम्पइ, 'सम्भलि कुमर ! ए ब्रह्मानठ ठाम.

ब्रह्मलोक जगि जाणीइ एह वदीतऊं नाम.

इत्य निवसइ इत्य निवसइ देव किरतार.

हंमासण, चउमुह, च्यारि भणन्तउ वेद न मज्जइ
 सरसत्ती वेटी. जम्म विष्णुनाभिहि भणिज्जइ

विप्र लोक विलसइ इहा, वर्त्ततु जेह असह.
एह नगर लेवा तणी कुमर ! म करीजे अह.

पद्मदी.

रदि चडिउ भणइ तउ मयण राइ. 'ए नर नवि, जीपिउ जे न जाइ.'
संदोइय विदणह नारि लक्ख वरसन्ती बाण तिक्खा कडक्ख.
सावित्री अहोभङ्गि लग तिणि डोकर केरउ प्राण भणु.
बोलन्त अ बम्भण बल अपारि, बम्भणी ते बद्धा विण विचार.
तउ चलिउ मनमय भ्रम भमन्तु जमुनातटि पेलइ कोइ रमन्तु.
'कहु, कण एह ! मोटउ मरट्ट.' इग पूउइ. नाणी भणइ भट्ट.
'विष्णुठपुरी 'अति अठइ सारी, तेहनउ ए नायक टेउ मुरारि.
ए कहीइ चतुर्दश भुवन स्वामी. दानवकुल कम्पइ एह नामि.
ए पुवइ क्षीर समुद्र नारि कुण्डलित शेष कोमल शरीरि.
चालवइ चक्र सारङ्गपाणि. गडमूडइ गडाघर भुजह प्राणि.
ए हिवडा छइ कृष्णावतारि. केसी नइ कालिउ एह वारि.
मन आवीसि एसिकं घडी अ घाइ. ए आगलि जीपी कोइ न जाइ.'

डुवा.

तिणि वयणइ ता रदि चडिउ मयण भणइ विकराल.
'तुज उपरि हो महमहण ! आ सम्भित करवाल.'
सोल सहस्र साहस्र करी गोपी गेलिगहिह.
पीताम्बर पकगलि. फिरी जोहइ छलण छइह.

पद.

-थिरु थिरु हो थिरुत्ति सामला ! अम्ह सरिस म बोलीसि आमला.
तम्हि अच्छउ छन्निहि आगला, पुण वीरन्नरिवह वेगला.
अम्हि रूठी अति विकराल, पुण तूठी छऊ सुकुमाल.

तूं काली नायगहार गोरी सिऊ म वहीसि खार.
आवइ आवइ हो माववा ! दीठउ. किम जईसि जादवा ! ध्रुव०
अम्हि धुंवडि गोठ गोयालिगी कलुकाद-तगी परजालणी.
अम्हि भेदऊं भड निम चालगी. वरुं वीर कर्ण ऊउलणी. अम्हि रूठी०
तुम उपरि वनिता आ पडी. ए जणे बाहर आपडी.
बाणावलि म वहीमि बापडी. तूं निगता एक नि-बापडी. अम्हि रूठी०
तूं काचउ, अम्हि पुण आकूडी. तूं भोलउ, अम्हि पुण वाकूडी.
तूं आविउ मूठि अम्हारडी. तूं मूकि उमाडी ताहरुडी. अम्हि रूठी०'

बुद्धा.

गोपीनइ वधित वयणि बलवन्धव थित मीण.
चक्र चाप मूकी मिलित राउत रणरसि-लान. री
बारु वाइ वानली गोविन्द गोपी सक्ति.
गाइ गुयाली मूनरी गरुआ गिरिवर शक्ति.
निम निम जमुनाताडि भिन्ड गोयालिणी गमारि,
तिम तिम नाचइ नवी अ पिरि निसि निर्मन्त्री मुरारि.
कमल हंस नइ कुमुमनी तिथमानि जाणो आडि
जमुनानल 'डोही' गयउ मृन्दावनि वनमाली.

चउप्पई.

इण परि हरखित प्रकटिअ प्राण कुमर (राइ, तव दिइय पियाण.
 आगलि पेखी पर्वत-एकु भट्ट पासि तउ पूछइ छेकु.
 भट्ट भणइ. 'ए गिरि कैलास स्वामी शंकर तणउ निवास.
 एहनउ कोइ न जाणइ मूल. धनुष धरइ, करि करइ त्रिशूल.
 एह आभरणि भुयङ्गम बहु, जेहनी फूंकइ फाटइ सहू.
 बसइ महा विसु एहनइ गलइ, जेहनइ गन्वइ जग परजलइ.
 एहनइ प्रीजू नेत्र निलाडि, जेहनउ अमि जगत ऊजाडि.
 एहनइ मस्तकि गङ्गा वहइ, जेहनू पूर न साहिऊं रहइ.
 एहनइ भरडानु परिवार, अरि देखी ऊडाइ छार.
 मदनदहन छइ एहरी ख्याति. इणि गिरि बसि म एक इ राति.'
 तउ कोपानलि चडिउ कुमार गिरि वीठी दिइ मेल्ही इरारु.
 'मदनदहन तउ बिहइ भगवि; मइ आवन्तइ साम्हउ नावि !'
 हर हाकी ऊगाडिउ प्राणि. सड सड मुडइ विसमय बाण.
 वाजइ बाणि घणऊं ^{धुध} मूलिउ शंकर साम्हउ आवी मिलिउ.
 कुमर भणइ. 'तउ मेल्हऊं, माल, नारी तणु जइ परिग्रह भालि.'
 हर बोलइ. 'जूउ अम्ह रिद्धि; पाछइ देज्यो अइसी बुद्धि.
 छारुडइ अम्ह ऊगट अडि. जडजूडइ सलवलइ भुयङ्ग.
 जरगउ वाहाणि. रहण मसाणि. भिक्षा वरि घरि भमत नकाणि.
 दिसि पहिराणि. पन्नग शृङ्गार. रुण्डमाल अम्ह हियडइ हार.
 हालाहल विसु अम्ह आहारि. केही पूरति मालऊं नावि;

पद.

पाहु, साड़ी, कापडां नद नवरङ्ग घाट
 ए अम्ह कन्हइ मागीति; मनि एतु ऊवाट.
 दीजइ जइ पोतइ हुइ. पोतुं दैवह हाथि.
 तउ हियडऊं हेठऊं करी लागी मरडा सायि. ध्रुव०
 कणयह कङ्कग, चूडला, नागोदर, हार,
 ए अम्ह कन्हइ मागीभि; खोह लोभ न पार. दीजइ०
 ॥ सांलि दालि सिऊं सालणइ घृत, परबल गोल,
 ए अम्ह कन्हइ मागीति; निवु खाईसि बोल. दीजइ०
 जिण बातइ ऊणी हुइ, तिणि मांडइ राडि.
 वरि बाघिणि लागी सही, पुण ए म लगाडि. दीजइ०

चउत्पई.

मयण भणइ. 'अवरह हसि पीड; ईसर ! तुम्ह घरि पुण नवि भीड.
 ऊंचूं नीचूं घणूं म जोइ. ^{इजा} ~~मेने~~ ईसु ! अन्यथा न होइ.
 पारवती छइ अम्ह परिवारि पर्वत बेटी निर्मल नारि.
 ते जइ आदरि, तउ तऊं जीवि. नहितरि राणि छण्डापीसु रीव.'
 तउ तिणि झाली ते करि बालि. दुष्कर नि डीलह संभालि;
 बि फेडि इकु कांचउ देह. कन्दल तणु तउ आविउ छेह.
 देव तणां सांभली चरित्र गोतम, गर्ग, पराशर, अत्रि,
 भृगु, वसिष्ठ ऋषि, विधामित्र करइ अकेकी पासि कलत्र
 इम भञ्जी मोटां अहिटाण, तात तणी आरोपी आण,

विपमायुध चालिउ घसमसी पुण्यरङ्ग पाटण उद्दिसी.
 पाटणि वानी वात अनेकि. मित्र विचारह. कहिऊं विवेकि.
 'हिमटा करीसूं नहि संग्राम. भिडतां जाइ भटनी माम.
 पहिलऊ जाईसूं प्रवचनपुरी, परणीसूं कन्या नैयगतिरी.
 तउ वयरी सिऊ प्रकटीसूं प्राण; जोसीनउं जे वचन, प्रमाण.
 इकि भणीसि ए डाहउ हुयउ; इकि पुण कहीसि नासी गयउ.
 लोरुबोल गणीइ केनला ! आपणकाजि न भूलइ भला.
 काली केसी कंसनउ काल गोरुलि गेलिगहिलु गोपाल
 अरिदल देखी पश्चिम गयउ; पाउइ कुणि तेला मउ कहिउ !
 विण अरसर जे माइइ झूझ, रानतलऊं ते श्रोहि अवृझ.
 माला पढ्या वाउ जे गणइ, धूबइ नाम सट्को भणइ.
 अवसरि बोलिउ भाणस गमइ. पामइ पुष्टि जु अवसरि निमइ.
 अवसरि वूठउ बालहउ मेह. अवसरि आविइ सगइ सिणेह.
 सूरउ दीपइ बलइ पतङ्ग. सूरउ पावकि पडइ कुरङ्ग.
 सूरउ वनगर्जित साभली मरइ सिंह बली बली उउली.
 बलाबलइ बइसारीसूं बुद्धि तउ पागोसूं मनबन्धित सिद्धि. '
 इणि अवसरि ते विष्ट बहुत. ते बीनवइ. ' श्रामी ! सुणि वत्त.
तुम्ह मकारइ अरिहन्त राउ. तिणइ आ पाठविउ पसाउ.
 तक तारुइ आणिकुं छइ काज; तुम्हि तिहा पुहता जोईउ आज !
 राउ भणइ. 'सुणि, मित्र विचार ! तइ हिव करवी लोकह सार.
 परदल देखी थाने थोरु. अम्ह पूदि लेई अगरे लोक.

सीखामण देउ चालिउ राउ. नगरछोकि कविउ समवाउ.
जई सर्व सिरि करिय जुहार वड माणासि वीनविउ विचार.

वत्यु

‘स्वामी ! सम्भलि, स्वामी ! सम्भलि. राउ जु विवेक,
ते चलिउ त्वरितगति कुणइ कलि ते कवण लेखइ ?
तुम्हि रहिता न घटउ. राउ रहइ किम ते तुम्ह पागवइ ?
जिम जिम सुणीइ अरि तणां ऊलावडां अपार,
तिम तिम थाइ द्योहळळं. हिव अम्ह कुण आधार !’

प्रवचनगम

ते भणइ ‘किसी चिन्ता ! आवउ सवि मिली.’
तउ छेई गयु सो प्रवचननगरी मन रली.
पुण्यरङ्गपुर पाखलि अरिदल तरवरिय.
विलगी आलसि जे रहिया, ते तिहां धरिय.

सारमी

ते धरिय जेह तिहां रह्या आलसि तट्ट घणापरि यव्या.
वे मणइ. ‘काहु मडिऊ कीजइ ? महाधर ते सवि नह्या.
फिरि फिरिय फारक फार फुरकइ रेसरेलिह छलिया.
गढ मड्डु मन्दिर वावि वाडी वेगे फेडिय चलिया.

प्रवचनगम

राउ जुइ. दीलि काचउ काची नारही.
ताटइ जुडी धरतउ घर किसी नारही.
‘नाटा दीठा हंसिं बिहिता नारही.
ए वडि वासि न कोइ जु दिइ बुम्बारही.

‘^{भद्र} सारसी
 २४ पगभरि जेउ. रही. मंडइ तेउ. कोइ न दिष्टउ.
 सम्भली अरिदल ऊठ गार्ठी ए विवेकु सु नष्टउ.
 चांपइ रिउ अरिहन्त पाय जु इसिउ तेउ नीमाणउ ।
 सी नासतानी केइ कीजइ ?’ भणइ मनमय राणउ.

प्रवहगम

‘प्रवचन पुर जाइवा न तातइ आइसिऊं.
 अवर जिणऊं सहू. हिव निज यानकि नाईसिऊं.’
 विरुद बुलावंत बहु परि पाछु कुमर बलिउ. ५
 चउपट चालत चोरह चरडह भउ टलिउ.

सारसी

भउ टलिउ चउपट चोर चरडह. सेन समहरि चलिइ.
 दल अकल दिक्खिय जे अदेखा, तेह तन मन सलिइ.
 आविउ अविद्यानयारि निरुपम. किद्ध उच्छव डम्बरइ.
 घरि घरिहि उन्निभय नयारि गूडी. खेइ ऊढी अम्यरइ.

प्रवहगम

मावित्र प्रणमइ. माइ दि हरखी हुलामणां.
 ‘अखइ होईने वीर ! करुं तुह लूणां.’
 तात ठविय उच्छङ्गइ पूछइ वत्तडी य.

‘किम फिरिउ देसन्तरि ? किम तइ जग नडिय ?

२४२५

जग नडिय कुण परि ?’ इणइ अवसरि मित नुल्लण लगउ.

‘तुम्ह कुमर अमरह सरिस समहरि कलह करतु न भगउ.
 नाठोर नीतुर घसिय घण परि सन्त सवि वासि आणइ.
 एह दिक्खी नहु विवेकु तिम निम नाम कोइ न जाणइ.’

‘तिणि प्रस्तावि पापश्रुत भट्टि मदन कुमर तणा छन्द बोल्या.

चरणाउल्लु.

‘मोह राव कुलकमल दिनेसर ! ऊगम लागि अटलक अलवेसर !
भुयचलि भेदि भिडन्त न भज्जइ. वीर ! नाम तुह मनमय उज्जइ.

हांदकी

चु

जययन्तउ मिणिग जग सहू चलिउ चउपटमल रिउसाल.
चलचल चतुर तुरङ्गमि चइदिउ. करि कइदिउ करवाल.

‘ओ आइ, आवइ अरि अप्फालिय. भज्जइ भुजि विराराल.

महीमण्डलि मण्डइ, मयण महामड, कुण तइ सिउ तुदि ताल !
क्षणि मेइणी मण्डलि, क्षणि गयणझणि, क्षणि जुज्जइ पायालि.
जे भुज्जन्ति

नवि छुट्टइ अगारि, सागरि महागिरि गदि मदि गोहि पइइ.
सह मह सूढन्तह तुह सरधोरणि, धीरठ ! कोइ न दिइ.

जे खगि खडखड खिती न खुट्टइ, जे पट्टइ जुज्जन्ति,
जे सवल वरकइ, चक न चुकइ, धीरठ धनुष धरन्ति,

जे मुगारि मारइ, कटइ कटारइ, जे तक्कइ तरवारि,
कम्मारा निम ते कम्म करन्ता मइ दिहा तउ बारि.

जे जोगी नडिया तपइ तपोधन बम्भण बहु बलठाम,
सांगत सैन्यासी जे मठवासी, तेह तइ भणी माम.

जे भितितलि खत्तिय, खर खुरसाणी, सब्बर बब्बर चीण,
जे दानव, नवकुल नाग, पुरन्दर, ते तइ कीर्धा दीण.

तइ मच्छिणि मेली मुनि अ परासर धूधुतारिउ नम्म.
तइ तेनि तपन्तर तराणि तजाविउ. सन्दु भणाविउ शंभु.

तइ चन्द कलङ्कित, इन्द अहल्या मेलित किउ मज्जार;
तइ वेसामन्दिरि वेस छेडाविउ नन्दिसेण जुज्जार.

छप्पयउ.

बु

नवि दिट्ठउ उट्ठन्त, समरि कुक्कार करन्तउ,
नवि मण्डन्तउ ठाण, न गुण सीगिणि तक्कन्तउ,
नवि कण्डन्तउ बाण, न पुण मिल्हन्त प्रमाणित;
जरद भेदी जज्जारित हृदय भीतरि, तउ जाणित.
जुज्जारमल्ल ! जुज्जारह तणी परि अपूरव पिक्खी वुय.
न सुभन्ति सुखिहिरिउ तिहु भुयणि, मयण राउ, सिरिमोहमुय !

हुदा

पुत्र पवाडा सम्मली आणन्दिउ नरनाह.
कामिणि करइ ऊआरणां. माढीमनि उच्छाह.
राउ भणइ 'जं जग जिणिय, कुमरि। सुभ-किय वत्त.
जं पुण अरि. भयउ जीवतउ, ते कप्पइ करवत्त.
तिहां विवेकं सिऊं परणीसि संयभसिरी कुमारी.
मोरउ वत्त निकन्दीसि ओ ओसरइ कुमारी.'

चउप्पई

रायअङ्गणइ कलहट होतइ, मिली लोकि बहु कउतिग जोतइ,
रायसभा पुहुतउ पडिहार. कर जोडी तिणि किद्ध जुहार.
पमणइ. 'देउ ! देउ अवधान एक पुरुष गुण तणउ निधान

पुहतउ अउइ तुम्ह बारणइ, "रा भेटाडउ मह" इम भणइ.
 राउ भणइ, 'ते वहिलउ आगे.' ते आणित नरवर अत्याणि.
 भुइ कम्पावइ मेल्ही पाय. रातइ नयणि बीहावइ काय.
 विकट वचन. कर धरण अघोर. नसाजाल जाणीइ छइ 'दोर.
 तेहनूं रूप काल विकराल. देखी चमकिउ मनि भूपाल.
 तिणि नरवर रहिं किद्ध प्रणाम. नृपति भणइ, 'कहि तूं कुणनाम!
 ' स्वामी ! हूं कहिउ कलिकाल, कलिप्रिय, सुपुरुष केरउ काल.
 जइ राहवि तऊं, ताहरि रहैसु, बडरवाद सविहू निरबहेसु.
 ताहरइ वयरी जो अरिहन्त, मग्न भयि लेसि तेउ दिगन्त.
 मुक्ति तणी हऊं भांजीसूं वाट, वीर विवेक बनाडीसूं साट.
 प्रवचन नगरी घन्घोलेसूं. उपशम संवर उनंमूलेसूं.
 मरढी मारीसूं मुहतावलउ, ज्ञाननलारह त्रोडीसूं, तलऊं. '
 तिणइ वयणि राजा गहगहिउ; भल राउत भणी ते संगहिउ.
 जें बोलिउ कलि, 'तैं साचवइ, मोहसेन सबलऊं माचवइ.
 प्रवचन नगरी पाडी भेल, वधिया मुनिवर मांहि कुमेल.
 अर्थ बहान्या तेणइ यति, सत्त्वह टाली दीसइ सती.
 गृही घणा छण्डान्या ठाण, विणज मांहि केलवइ विनाण.
 द्युति न निद्रा निद्र वत्ताणि. देव अनइ गुरु सरिसी काणि.
 न लहइ जीव अनीव विचार, बडइ पर्वि नवि मूकइ खार.
 साहमिवच्छल मुखि इम भणइ; सगां भक्तिधामइ अवगणइ.
 कान्ति वाजि वेवइ सय सहस, दुःस्मित देखी बोलइ विरस.

महामन्त्रनउ नहि वीसाम; क्षुद्र मन्त्र उपरि अम्यास.
 कुलखी छांडी बाहरि रमइ. आवश्यक्की धात न गमइ.
 भापासमिति सु नाठी दूरि. तप उपशम बि वहिया पूरि.
 गमइ शृङ्गार, न गुरुउपदेश. चोअण दीषइ आणइ रेस.
 धणा पुरुषइम कलियुगि कल्या. नी नइ बाल थाड भिऊं टल्या.
 तिणि जे मुक्तिइ जाता ग्रह्या, ते के मोह कन्हइ जई रत्ना.
 के आभ्या परमेसर कन्हइ, ते जम्पइ कर जोडी बिन्हइ.
 'आ अम्ह सामी ! सिउ संताप ? तूं ठाकुर, तूं मा नइ बाप.
 साह्यलि पोकारऊं तुह बारि. तूं अम्ह भवकन्तार ऊतारि.
 तऊं नायक मनि कीधउ वहऊं. मुक्ति जाइवा कइ न लहऊं.'

दुहा.

चिति चमकिउ तिणि वयणि जम्पइ जिगवर चन्द.
 'जग झगडइ कलियुगह बलि किम रे मोह नरिन्द !
 तूं विवेक इम सम्भली पडती पोलिइ बुम्ब
 मोह रायइल निदलण, वहि, कहि, काइ विलम्बि ?
 तुम्ह संयमसिरि परिणवा मनि छइ मोटी आस.
 एह वात जं हूं वंक्ऊं, ते सुणि, छीलविलास !
 मूरह कुलि ते ऊपनी; आपणि मूरी कन्न;
 मूरा विण वर नवि वरइ, एह जि तेह पइव.

ते देवह तिहु दुलही. वारइ वयर विवाद.
 अवर किसिउ तेह भउ नहीं, बीहइ इक प्रमाद.
 तिणि परणीइ पग मोकला; सुर सेवइ मन मुद्धि;
 ज्ञानकला निरती फुरइ; आवइ आठ इ सिद्धि.
 एह कन्हा कारणि कवण करइ न काय किनेस !
 पुण्यहीण पामइ नहीं सालूणडी सुवेस.
 तेह अगलइ अगठऊं प्रकटीसि वीरपरिच.
 तउ कन्हा पामीसि सही; बीजी पम्पल वच. '

चउप्पई.

कुमर भणइ. 'स्वामी ! अववारि. आरण समा आगि ते नारि.
 नाममन्तु तुम्ह हियइइ. घरी प्रकटीसु काइ वीरह चरी.
 कहि तउ दमऊ वाच बिकराल, कहि तउ पीऊं हुताशन जाल.
 गिरि ऊषाडऊं विण आधार, कहि तउ चालऊ करवतवार.
 झेलि परदल करऊं निपेव. कहि तउ साधऊं राधावेध. '
 तउ राजा आणावि कुमारे, समा भरी जण जोभणहरिं.

जाति.

वाजियडां तूर अनेक. नारि करइ ऊधारणां.

'परिणीसि वीर विवेक', सामग हूआ उतावला.

चउप्पई.

राग द्वेष घडहडता सीह बिहु ऊउचा तउ अरुल अवीह.
 नखर कूटाला जिसिया पाइ. भुंइ कम्पावइ पुच्छनिहाइ.

धूँवड धूगड केमरवालि. लोक चड्या मथि मालि अटालि.
 ते बिहु इ तेगड आंगम्य; समता गुगि साही नइ दम्या.
 अजिज्वाळ पीतां सोहिनी, सर्वविरति वाचा दोहिली;
 ते तिणि लीधी मुखि आपगड. 'बाप ! बाप !' जण सहू इ भणइ.
 'पाच महाव्रत पांच इ मेरु, एह वातनउ म करीमि फेरु';
 भुजबलि तेह ऊपाडिउ भार; तप करवतनी चालिउ धार.
 जे संसारनइ अयिरादम्भ, एह जि मण्डप, एह जि यम्भ;
 जेह शुभाशुभ कर्म, विचारि आठ चक्र ते एह मजारि;
 हेठी दृष्टि जीवनऊ ध्यान; ऊरव मुक्ति तणउ संधान;
 तत्त्वकला बीधी मननागि; इण परि राधावेव बलाणि.
 त देखी उमाही बाल. तसु कण्ठइ घळी वरमाल.
 पीहरि पुहती कन्या चली. वेवाही मनि पूगी रुली.

धडल.

पूगी रुली मन यिर हूआ ए. जण दीनइ बीडा नूनूआ ए.
 लेइ लगन वधावउ ए विण तेडा सहूइ आविऊं ए.
 प्रवचन नगरि वधामणा ए. सवि भानइ जूना रूसणा ए.
 चड्ठी तेवड—तेवडी ए; दिइ पापड सालेवड वडी ए.
 गेलिहिं माइ गोरडी ए; पकयानइ भरइ ओरडी ए.
 धरि धरि फूलइ फिरि ए, वरवयणी अमीरस नितु अरि ए.
 कीनइ मण्डप मोक्ला ए. मेल्हीनइ चारु चाकला ए.

गुरवि सनन जिमाडीइ ए पुरि साद अमारिनु पाडीइ ए.
 वर शृङ्गारिकु रवि चडि ए. वाजिन्नइ अम्बर घडहडि ए.
 लाडणु जोडा जग मिलि ए. सिरि छत्र, चमर पासइ ढालि ए.
 नयमसिरि जग दूलही ए प्रिय पेखी गुणानिधि गहगाहि ए.
 पुहनउ मण्डपि सामरि ए, वर बइठउ प्रवचन माहरि ए.
 करमेलावउ बिहु करि ए. गुरु जोसी समउ मुं उच्चरि ए.
 णवक प्रतिमा पासलि ए दिइ बिहु इ प्रदक्षिण मनरुली ए.
 लाडणु लाडी लहुयटां ए विइ निरुपम रूपइ रूयटां ए.
 दिवन घणा उमाहिथां ए अणान्दिहिं विहसिय बिहु हियां ए.
 नाविन्नइ उच्छव किय ए जण जोई कउतिग चरि गय ए.
 'एह बिछोह-म देखीम्यु ए' मनरङ्गि बोलइ सह इस्थूं ए-

चउत्पई.

परण्या पूठि प्रकटिउ प्राण. वीर विवेकइ दिख पिषाण.
 गोर अभिग्रह फारक किरइ. योगअङ्ग गयवर गुडि घरइ.
 सुभा भाव ऊठइ असवार. रय सहस्र सीलङ्ग अडार.
 कोडि न मूकइ मित्र विचार. सुश्रुत भट्ट करइ कयवार.
 सडं हयि देवी वषारइ तिलक. वीर सु चह्लिउ लेई कटक.
 ब्रह्मब्रह्मन्ति ब्रम्बक अपार. दमदमन्ति द्रव्या अनिवार.
 ओं ओं वज्रइ मङ्गल सह. तिगि तिगि काहल करइ असह.
 भिरिरी भिरबइ गहिरी भेरि. चालइ दलसवि पिहुली सेरि.
 गाम गाम आवइ भेटणां. मान दान तेह दीनइ घणां.

‘पहिरउ लोक सोना नइ चीर. कोइ म डरउ. अम्हारी धीर.
 नान्हा लोक न कांइ कहउं. मोह उपरि आ सांढूं वहउ.’
 इम बोलतु ते गयु सेत्रुजि. मोहह ^{पुस्ची-बटी धुजि.} ~~नगरि~~ ^{विहरी}
 चरमुनि जाणी अरिदलचांप मोह फूकार करइ निम साप.
 चालिउ मोह राउ सामही, हय गय साहण सङ्ख्या नहीं.
 दल चालिइ सायर छललइ; मेइणि डोलइ; गिरि टलटलइ;
 तिणिण भुयण तसु भयि खलमलइ. राय राण सवि आवी मिलइ.
 कटक ति खेहइ झांपइ सुर, क्षणि क्षणि बाधइ निम नइपूर.
 चालइ कटक तलारह कहिउं. दल दक्षिण दिसि आवी राहिउं.

बिहु दल दृष्टिमिआवउ हुउ. भइ अज्ञेवा मागइ दूउ.
 निम निम परठळ देखइ फार, तिमतिम अबक करइ अज्ञार.
 कटकह कहइ विवेक सगर्व. ‘आ आपणि तां आविउं पर्द.
 हिव जीपीसि तुम्हारइ हाथि. अरिभइ भूइउ साही बाधि
 “मोह मोडु”मनि माणउ इसिउं. साहसधणी न मिज्जइ किसिउं ?
 राखे भगउ खगप्रहारि. सुखि ऊघडइ न तर्गह बार.
 तम्हि जोउ नि प्रसिद्धि प्रमाण, एउ पहाडउ मेरु समान.
 वीरक्षेत्र कहीइ सेत्रुज. बिहु भवि मलूं इहांनु अज्ञ.
 परदलि भिडतउ जे भार्जीसि तेणइ अरिहंत देउ लार्जीसि.
 ऋषभदेव दृढ मनि ओलखउ, आपणपा ते पुठी रखउ.
 कहु कुणनइ किसिउ परिवार, कुणनइ हाथि किस्यूं हाथिआर ?
 ते बोलइ ‘कांइ नथी मणा, रखा रिखव छइ जइ आपणा.’

धउल.

भणइ कुनार तात ! सुणि वात. अन्ह अछि ओलगु अति घणाए.
 भरत सगरादि वण अवज्ञात. चक्रवर चाछरी अन्ह करइ ए.
 अन्ह करइ केशवबन्धु ते सवि सेव देव सुहाविया.
 करकण्डु दोमुह नभि मुनगाइ नवल नेहि समागया.
 तव भणइ उपशम राउ दमदंतु भु विछाईपुत्तउ
 अन्ह करइ ओलग कुरग कुरगउ द्विद्वपहार निरुत्तउ.

विनउ भणइ भड धेहरुमार अन्ह दलि गोयम गुण निरुत्त ए.
 तातवयणि निणि त्यनु अहंकार, बहू बाहुचली अंगलउ ए.
 अन्ह अन्ह सरलि मंतोष बावइ आदि नरवर नन्दगउ.

अइमुत्त रायह पुव अन्ह दलि रहिउ राउ उदायगउ.
 सभिकन्तु सारङ्गपाणि श्रेणिक राउ संप्रति अकम्बइ.
 पिय भूलिभहु मुनात जम्बू सेहहत्थ सु दिक्खइ.
 कल्लण सुन्दरी कहइ कुमारि मोह नइ कांलयुगि जे रमइ ए.
 वसु दलि पारधि सूना मारि धुर लगि मुह ते नवि गमइ ए.
 नदि गमइ ते मस. तेणि कागणि रणह रद्धि जुमहइ.
 प्रिय सोगि पूर्ण नारि निरास्त्रि निवड मोगर मिलहइ.
 अइअक दोसि अटारि कारिय जीवरक्ख सन्नखणउ,
 कलिकालकम्पण कुमर नरवड वीर गहिर वियक्खणउ.

इम सम्भाली निज परिवाग वीर विमम हरि आरुहइ ए.
 पदल छीइ नल्लर अतवार पावारी भूवरी रणभुगइ ए.

रुगनुगइ शूचरी घोर घण परि. चुमघुमान्ति नीसाणया.
झलकन्त सब्बल सेल्ल. पेत्तिव पडइ कायर प्राणया.
रोमञ्चि राउत जोड जडकइ जरद्वन्धन तुट्टइ.
हणहणइ हूंकइ हराखि हयवर, पूर निम पहट्टइ.

दुहा.

तं जाणी जमरूप घरी जम्पइ मोह नरेसु.
भड ! उड्डउ. तिण परि भिडउ, निम सुम्ह होइ. ^{रेशु}
मयण मिलिउ ^{साणि} नैसकहि सिअं गर्दभिल्ल प्रघोति;
सली सेलग सोदास तिअं दलवइ कीधी पोति.
कुराडि कमट्टिहि कउरनिहि तउ परिवरिउ कोप.
परसुरामि रावणि किउ मान घणउ आरोप.
पीढ महापीढिहि सबलि महाबल मण्डिउ दम्भ.
नैन्दि सुभूमिहि केणियहि लेम मु गुरुआरम्भ.

चउत्पई. न

तउ त्रिहु इ दल चालिय चढी. हाक/मूकइ दलवइ दम्भई
कंसाळां निम दल आफल्यां. गयवर गयवरि सरिसा भिल्या.
रथि रथु, पायक पायाकि जडइ; घोडउ घोडइ सरिसउ भिडइ.
ऊडिअं लोह न पइसइ कोसि. झूझइ राउत पूरइ रोसि.
बांधी चाणि गयणि ठाउरी, रविवर मूक्या तिणि आवरी.
सांडां झलकइ बीनल निसियां, सुहड तणां मन तेणइ फसियां.

पायक पुढइ सरनी सेन तेह उपरि अपठरनां हेन.
 रुधिर पूरि रथ ताण्या जाइ. सिर जूटइ, घड' घसमस धाइ.
 तेजी तुरङ्ग न साह्या रहइ, परल मांहि फूटी बहइ.
 बिहु'इ कुमर लागउ संग्राम, तां बइरागि जीतिउ काम.
 पुरुषकारि संहरिउ प्रमाद. सीलि उतारिउ मदनउ नाद.
 उपसमि, क्रोधह किउ संहार. विनय वीरि वारउ अहंकार.
 सरलि द्रुम छण्डाविउ स्त्रोम. सुखि संतोखइ साधिउ लोम.
 राग द्वेष सामाथकि वरिया. कर्म महामद तपि संहरिया.
 नास्तिक वारिउ वस्तुविचारि, कदणा पारधि मूना मारि.
 क्षणि क्षणि खूटी मोहनी. खेल; सफलइ कटकि पढी तउ भेलि.
 दलबइ विणु दल. सूनऊं. हऊं नाठऊं जाइ दिसोदिसि जूऊं.
 तउ आपणपइ ऊठिउ मोह. निणि रणि मांडिउ भइसाडोह.
 कुमर सबे निणि द्रष्टिइ कल्या जाइ महाघर पाला पल्या.
 सेलहत्य सिरि दिष्टि प्रहार. समकिन स्थं गिउ दूरि तलार.
 ते द्रष्टिइ कोइ न सकइ नडी; तेह ई.ऊं कोइ न सकइ भिडी.
 इम देखी निन दल दृन्दोल विवेक राउ तउ करइ कलोल.
 थोली.

तउ विवेक राना - सामही मंग्रामाद्गणि आविउ.

आवतु नि मोह राना बोलावेउ.

‘अहो विवेक ! नासि, रे नासि.

म रहसि माइ तणइ बीसासि.

रणक्षेत्रि चडचा क्षत्रिय न गणइ वाप नइ भाइ.

एह बातनी प्रसिद्धि. आगइ ऋषभदेवनन्दनि नीपाई

भाइ ! आ तऊं तहीइ गठउ,

जहीइ कुसुमसरमणि जीव लेई नाठउ.

तऊं तउ डीलइ कुंअलउ;

ताहरउ परिवार सीयलउ.

मम दिगविजय करन्तां त्रिभुवव फिट्टी थाइ तिणि फाडा.

आपण कहऊं केहउ केतला तुझ आगलि पवाडा ?

पद्मडो.

आदीसर पौत्र हूअउ मरीचि, घात्यु सु मइं गज्जिउ गोत्रि नीचि.

श्रीवीरनु जे कहीइ जमाइ जम्मालि मेलिहउ मइं पजाइ.

मइं पाठवी पाप तणूं अनीक तुह भक्त भांज्यु भड कण्ठरीक.

रहिउ सइ सेणिक तउ निरोपि, घात्यु सु मइं तां नरकान्धकूपि.

बोलइ विवेक 'मुणि मोह भाइ ! तइं तां दिखाडी निज पण्डिताइ.

खरूं खवे जेह ते तण प्रमाण. ते आपणूं काइ करइ वखाण ?

मु सीयलानु म करे वीसास; सीली नइ पर्वत हुइ बिणास.

वाच्या त्रिहु आपण एक ठामि. एतलऊं बोलीसि कउण कामि ?

खट खण्ड मूमण्डल जेणि साधी संपूर्ण लील भरतेसि लींघी,

जे तइं घण बन्धानि बद्ध हूंत, ते मू लगि मुक्तिपुरी पहुंत.

स ताहरउ भक्त दृढप्रहार, मइं ओलगी गिउ भवपूरपारि.

गीति.

अरिहन्तपायभचो, मोहं जिणिऊण जयासिरि पत्तो,
दयवन्त, उदयवन्तो विवेयचन्दो नरिन्द जयवन्तो.

बुमिला.

जयवन्त अपमंगुणट सुगाडिम गज्जइ गेलिहि गुहिर सरं;
भुयदण्ड पयण्डि सुक्क भड भज्जइ चडिय पवाडइ पञ्चसरं.
परि पेक्खिय परदल्लक्ख कटक्खइ दक्खइ दक्खिण वीररसं.
लिज्जन्त न खुइइ पसरी पहइइ तिहुयाणि वीर विवेकजमं.
जमुनाजलि खिलइ तोइ नं भिलहइ रायहंस निय धवलगुणं.
सापरजल कालइ वसइ निरालइ, तोइ न मुताहल मलिणं.
नहमण्डलि नीलीवाणि निलुक्कउ चन्द न चुक्कइ चुक्खिमयं.
मन मोहइ बिइ परिपाडिय न भग्गी भिल्लिम तउ आवालवयं.
सेना सिउं नहुउ मुहवु रणङ्गणि, मुहवाडि मोडिउं मन्त्रिबलं.
पच्चिन्द्रिय तलवर मूल निक्कन्द्रिय. त्रिन्द्रिय छद्मह बाहुचलं.
राणि राग न रोस न रमइ सरङ्गइ, नवि छइइ कलिकल छलं.
सणहणन्त तोमर तउ करकम्पिय पेक्खिय हुइ मउ मोहचलं.

हाणि हाणि भणी हक्किय मोह महाभाडि, जे पाडिय पाञ्चिन्दि पिडि,
 जे कलिमालि सुत्ता विपति विगुत्ता, जे जिता कम्मट्टभाडि,
 हासा मिसि जन्तु ^{अणन्त} नण्डि जि हिसइ नरयगमणि एगगमणा,
 तउ दंमणि दुवल परिकखायेते सवि वर हुइ सिरिसिवरमणी तणा.
 रमणीसि विद्धउ विसयालुद्धउ नन्दिसेण तइ उद्धरिउ,
 नरनारी निरुद्धण ते आरामी तू बालि केगलसिरि वरिउ.
 जे ^{रय} कुलकुलकवय कारग पण्डव यादव दव निम मुक्कया,
 तइ वीर विवेक ! एक ओलभिइ सिद्धिपुरी ते मुग्धि गया.

छप्पयउ.

सूरिण तू याइ. मघर तू धर्मधुरन्धर.
 तू त्रिभुवन आधार, धीर निम मेरु महीनर.
 सेवइ सवि नर अमर भमर निम तउ पयपङ्कय.
 तुह नामक्खरि जाइ जम्म जर मरण महा मय
 तू विण अमार श्री भारतीय तउ पसाय बन्डइ सहूय
 करि अम्ह स्वामी ! सेवा सफल, सिरिविवेक ! मनमान्निमुय !

चउप्पई.

मोह पहुतठ जव परलोकि प्रगृप्ति पडी तउ पूरइ शोकि.
 वंम विणास न हियइ ममाइ; मूकी निम ऊन्हालइ जाइ.
 नुल सय देवी घनू बलवलइ, तइकइ मङ्गण निम टलवलइ.
 ननु बिलवइ मूकी नीसास. 'आज अम्हारी नूटी आस.

डुहा.

भोजन कुण रहिं मावीसि ? नयणिहिं नीदविछोह.
लहुडउ लीलापति गयउ अम्ह कुलमण्डन मोह.

पद्य.

मोहा ! तूं किहां गयु ए प्रवृत्ति छेई सँगाति ?
कुणि कागणि अम्हिं टालिग ए ? ध्रुव०
बाप छतइ बेठउ मरइ, बिरुई ए जागे वात.
वडपण ताहरूं. तूं पलइ हूं किम होईसु तात ? मोहा०
गयउ केसई; मृग सँचरइ. गयउ रवि; निमिर फुरन्ति.
अरिपड भज्जण तूं गयउ; परइल हिव पसरन्ति. मोहा०
किहां ते बेटा बेटडी ? किहा तुरय ? किहां हत्थी ?
ए सहू तुम केटइ गयूं; सहू मिलिजं तुम सत्थि. मोहा०

डुहा.

जाणी जनकह दोहिलूं किडु विवेकि जुहार.
'तात ! किस्यूं इय मूरीइ देखी कुलसँहार !
आपणवा पीपल साडिउ. मोह नि मइलउ मूलि.
केतु कुसल विभासीइ वसतानइ नइ — कूलि ?
जे अन्यायि मेलीइ, ते घन सुखि न होइ.
घोर पाप जिणि वाजइ, तिणि कूलि उदय न जोइ.

मोह तुम्हार इ बेटडउ, तम्हि अम्हि कीया चोर.
 छोरु ममान न छेखइ, ते मावित्र कठोर.
 निगि बांविड, निगि रेलविड, तेह उपरि संतोष;
 अम्हि तइं विक्रु समा गण्या; ए कुण दीजइ दोष !
 कुल्ह कलदूण, कल्हप्रिय बेटड गणउ म झुरि.
 उद्धि, जलजालि मोह दिइ, कां तऊं पढिउ अघोरि !
 निवृत्ति तुम्हारी ए घरणी. ए मू बेटड जाणि.
 ए पोतऊं सवि ताहरऊं. हई किमी तड हाणि !'

मोहप्रयोजन मन करी थप्पइ रानि विवेकु.
 चिर परिचय लागि सम्भरइ वली वली मोह जि एकु.

धरयु

पाइ लागिअ पाइ लागिअ वली सुविवेक
 सीखामण दिइ इसी ' तुम्हि तात ! ए किसिऊं मण्डिऊं ?
 परमेसर अणुसर. मोह तणउ अन्दोहउ छण्डउ.

समता सचली आदरउ. ममता मुकउ दूरे.
 च्यारि हणी पांच इ जिणी खेलउ ममरसपूरि.'

चउप्पई.

तिणि सीखामणि मन संचरइ मोह वली वली पुण सम्भरइ.
 कहइ विवेकह तउ ते बात. ' मोह तणी न सुहाइ बात.

मोहध्यान हिव तोइ जि टलइ, जइ बेसानरि तनु परजलइ.
ध्यानानलि तउ खासीऊं काठ. सहचर कर्म अछइ अन्ह आठ.
खाधूं पीधूं, थ्या अन्हि वडा तुम्हे उं होज्यो अन्ह जेवडा.
इनिउ संयोग न मिलीसि बलो साथि थई अन्ह पूरउ रुली.
शुल ध्यान तउ दीपिउ आगि तिणि पइसी मन लागउ मागि.

चेतन राणी अवसर लहइ निररइ वर रहि आधी कहइ.
‘स्वामी ! माया जें धीतानिऊं, तइं तां डीलि ते अनुभविऊं.
ते जइ कहीइ, तउ छइ धगूं, बीतरुनऊं स्युं सम्भारणूं ?
जे तइं माडी कायापुरी, अगुचिइ जम्बालइ छइ भरी.
अडोतर सय चोर विणसि तिगइ न घटइ तुम्हारउ वास.
स्वामी ! आपइ आप विम.सि. ऊडे, शक्ति आपणी प्रकाशि.
जइ सचेत तऊं होईसि आज, बलि बहिलु छही सि तां राज.
हिव मायानउ लग जि टलिउ. मन मुहतउ बेसानरि जलिउ.
रणभरि रहिउ मोह सकुटुम्ब. स्वामी ! मलहलि म करि बिलम्ब.
परमहंस तउ हुउ सचेत. राणीनउ मनि वमिउ संकेत.
परम ज्योति पामिउ प्रकाश कूटा आप ज्ञानी ता पास.
सतीवचनि बाधिउ सोहलउ. काय मूकी थिउ मोकलउ.
एक विवेक न बीसरी तोइ. मननी संतति भली नथि होइ.
तउ विवेक तिणि कीधउ जूउ; आपणपइं प्रभु त्रिभुवनि हुउ.
निगि फागुगि आंवउ गहगहइ; निगि श्रीपामि नइ पूरइ बहइ;

बहुलास पूढ शशिमुद्धिः आर अनन्तर सागर रिद्धि;
दडउ पढी नइ बली ऊपडइ; ठामि कपूर कपूर^{नि} षडइ;
भावठि भागी पुण्य पंसाद, पामिउ राज बली तिणि राइ.
परमहंस सहू कोई जपइ. परमहंस दिणयर निम तपइ.
परपहंस छगि भानइ भ्रन्ति. परमहंसि तउ लागी खन्ति.
एह नि मङ्गल, उच्छव एउ. एह नि मायबाप, ए देउ.
इणि तीरधि न्हातां हुइ मुद्धि. ए सारस्वत पूरइ बुद्धि.
कल्लदुम, कामधेनु सोइ. चिन्तामणि ए, अवर न कोइ.
एह नि सिद्धिपुरीनउ पन्थ. एह नि जीवन. सिवनउ ग्रन्थ.
मूलमन्त्र, मणि ए मनि मानि. तप जपनउ फल एहनइ ध्यानि.
त्रिभुवनदीपक एउ प्रबन्ध पाप तणउ^न सीसु^{ताप} न गन्ध.
राणि सवि संपद आवइ पूरि. इम बोलइ जयशेखरसूरि.

परिशिष्ट.

वसन्तविलासमां उतारेला संस्कृत प्राकृत श्लोक.

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या श्वेतपद्मासना
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या शुभ्रवस्त्रावृता ।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता
सा नः पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥१॥

वसन्तविभवेन यथा यथामी प्रौढि क्रमेण दिवसाः परिदर्शयन्ति ।
प्रपापरिबलेन तथा तथैताः श्यामानवीनवनिता इव संकुचन्ति ।२।

विम्बोद्वे बहुलं ण देन्ति मयणं णो गन्धतेल्लाविला
वेणीओ विरअन्ति लेन्ति ण तहा अङ्गुमि कुप्पासयं ।
जं बाला मुहकुङ्कुममि वि घणे विज्जान्ति दिस्सायरा
तं मण्णे शिशिरं विणिज्जिअ बला पत्तो वसन्तूसवो ॥३॥

वसन्तऋतुराजविलासभूमिर्भ्रातर्विभाति सहकारमहीरुहोऽयम् ।
प्रदायिषु पडङ्घ्रिषु कोकिलोऽयमत्र प्रपञ्चयति कंचन पञ्चमं यत् ॥४॥

मिन्दन्तश्चन्दनालीं कमलमुकुलजां धूलिमुद्दलयन्त-
श्चम्बन्तश्चूतवीर्यां परिमलबहलांश्चम्पकान् कम्पयन्तः ।
आरादारामसीमातटघटितघटीयन्त्रनिर्मुक्तवारां
धारामाराधयन्तः श्रमजलरिपवो वान्त्यमी गन्धवाहाः ॥५॥

कावेरीतीरभूमिरुहभुजगवधूमुक्तावशिष्टः

कर्णाटीचीनपीनस्तनवसनदशान्दोलनस्पन्दमन्दः ।

लोलल्लाटीललाटालफलालितललास्यलीलाविलोलः

कटं भो दाक्षिणात्यः प्रसरति पवनः पान्थकान्ताकृतान्तः ॥६॥

रक्तोत्पलप्रचितकुञ्चितकुञ्चिकभैरुफुल्लकिंशुकलताकुमुदैरमीभिः ।

उद्धाट्य किञ्चिदपि मानमयं कपाटं कामो विवेश हृदि संप्रति दम्पतीनाम् ॥

दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्ट्यैव नेन्दीवरैः

पुष्पाणां प्रकरः सितेन रचितो नो कुन्दनात्यादिभिः ।

दत्तः स्वेदमुचा पयोधरपरिणार्घो न कुम्भाम्पसा

स्वैरेवावयवैः प्रियस्य विशतस्तन्या कृतं मङ्गलम् ॥८॥

सुदतीजनमञ्जुनारिर्तैर्घुसृणैर्यत्र कपायिताशया ।

न निशाखिलयापि वापिका प्रससाद ग्रहिण्येव मानिनी ॥९॥

दोलागतागतविनोदरसेन गीतं प्रापञ्चयन्त सुदृशः धितपञ्चमं यत्

तस्य प्रतिध्वनिरिवोपवनाश्रयाणामश्रावि कण्ठकुहरेषु कुहूकरीणाम् ॥१०॥

दृष्टः स्मरामि भृशमुत्सुकतागृहीतवासोविपर्ययविलोकनसुस्मितानि ।

गोडाविकुञ्चितविलोलविलोचनानि यूना रतान्तललितानि च तानि तानि ॥

उपरिनामिसरः प्रतिताडिता पटकुट्टीव मनोभवभूपतेः ।

विजयिनस्त्रिपुरारिजिगीषया तव विराजति कामिनि कञ्जुकी ॥१२॥

नगं दृष्टिपदं विभूषितवपुः कर्णस्य कण्डूयनं
 शानां च मुहुर्मुहुर्विवरणं वार्ता च सख्या सह ।
 भेददर्शनमुत्पथ च गमनं बालस्य चालिङ्गन
 शरिर्न विवशाः स्त्रियः समदना दृष्ट्वा नरं वाञ्छितम् ॥ १३ ॥

उपरि निपातितानां स्वस्तधम्मिल्लकानां
 मुकुलितनयनानां किंचिदुन्मीलितानाम् ।
 सुरतसमरखेदकान्तकर्णोत्पलाना—
 मधरमधु वधूनां पुण्यवन्तः पिबन्ति ॥ १४ ॥

नयते मकरध्वजोऽयमस्त्रीकृतेन मम कोमलरूजितेन ।
 कुसुमास्त्रममुं वदन्ति पुंस्कोकिलोऽरुणितदृष्टिरिति क्रुधेव ॥

अथ सुललितयोषिद्भ्रूलताचारुशृंगं
 रतिवलयपदाङ्के चापमासज्य कण्ठे ।
 सहचरमधुहस्तन्यस्तंचूताङ्गु रास्त्रः
 शतमखमुपतस्थे प्राञ्जलिः पुष्पधन्वा ॥ १५ ॥

३ मन्दमुपेति दक्षिणवधूताटङ्कतालीदल—
 त्स्नासीकरनिर्क्षरव्यतिकरक्लिन्नो वसन्तानिलः ।
 गान्तनितान्ततान्तवनितापनिस्तनप्रोलस—
 नहारलतोपमश्रमपयोबिन्दुस्वजां तस्करः ॥ १७ ॥

उत्तुङ्गपीनरसुचद्वयपीडिताङ्गमालिङ्गित पुलकितेन भुजेन रत्या ।

श्रीमान् जगन्ति मद्यनयनाभिराम. रामोऽयमेति मद्यूर्णितनेत्रपद्म ॥ १८

तव कुमुमशरत्वं शीतरश्मित्वमिन्दो-

र्द्रयमिदमयथार्थं दृश्यतेऽसाद्विधेषु ।

विद्वन्ति हिमगर्भैरगिमिन्दुर्मयूखै-

स्त्वमपि मदनबाणान् वज्रसारान् करोषि ॥ १९ ॥

कुमुमकार्मुककार्मुकसहितद्रुतशिलीमुखवण्डितविग्रहा ।

मरणमप्यपरा प्रतिपेदिरे किमु मुहुर्मुहुर्गतभर्तृका ॥ २० ॥

वसन्ते वासन्तीदृमकुमुमसोरम्यलहरी-

भ्रमद्भृङ्गेरङ्गे रचितमधुरारावमुखरे ।

प्रिया मृतत्वानाथा हृदयविलसन्मन्मयवशा-

दहा हाहा हाहा हरिहरि मृत कोऽपि पथिक ॥ २१ ॥

त्रिशुका कुसुमिता कलकण्ठकूजितैर्मुखरिता सहजारा ।

नागत प्रियतम सखि हा मे का गतिर्मधुरुपागत एव ॥ २२ ॥

यसन्तप्रारम्भे चिरविरहखिता सहचरो

यदि प्राणान् मुञ्चेत्तदिह वधमार्गी भवति क ।

वयो वा म्नेरो वा विपमविशिबो वेति विमृशन्

तु हीति प्रव्यक्त पिकनिकरआकारमशृणोत् ॥ २३ ॥

माणं मुञ्चय देह बलहजणे दिष्टिं तेरङ्गुत्तरं
 तारुण्यं दिअहाइं पञ्च दह वा पीणत्यणत्यम्भणं ।
 इत्थं कोइलमञ्जुसिज्जणमिस्सा देअस्स पञ्चेमुणो
 दिण्णा चित्तमहूसवेण महसा आणव्व सञ्चंक्खता ॥ २४ ॥

अपूर्वोऽयं धनुर्वेदो मन्मथस्य दुरात्मनः ।

शरीरमक्षयं कृत्वा निहन्त्यन्तर्गतं मनः ॥ २५ ॥

मधुरया मधुबोधितमाधवीमधुसमृद्धिसमेवितमेधया ।

मधुकराङ्गनया मुहुरुन्मदध्वानिभृता निभृताक्षरमुज्जगे ॥ २६ ॥

मुख्ये मानं न ते युक्तं कर्तुं प्राणाधिके प्रिये ।

धत्ते मत्स्थी कियत् कालं जीवितं वारिणा विना ॥ २७ ॥

यान्ती महेशवदनङ्गमहे सहेलं हेरम्बरुम्भमुहदा स्तनमण्डलेन ।

काचिद्यवानमथ राजपयावतंसमसस्थले सुभगमानिनमानघान ॥ २८ ॥

मालतीमुकुले भाति मञ्जु गुञ्जन् मधुव्रतः ।

प्रयाणे पञ्चबाणस्य शङ्खमापूरयान्निव ॥ २९ ॥

रतिपतिप्रहितेव कृतकुषः प्रियतमेषु बधूरनुनायिका ।

बकुलपुष्परसासवपेशलध्वनिरगान्निरगान्मधुपावलिः ॥ ३० ॥

विचिन्वतीः पान्यविहङ्गहिंसनैरपुण्यकर्माण्यलिकञ्जलच्छलात् ।

न्यलोकयच्चम्पककोरकावलीः स शम्बरारेर्वलिदीपिका इव ॥ ३१ ॥

युवद्वयीचित्तिनिमज्जनोचितप्रसूनशून्यतरगर्भगह्वरम् ।

स्नेहेषुधीकृत्य धिया मयान्वया स पाटलायाः स्तवकं प्रकम्पितः ॥ ३०

रसालसालः समदृश्यतामुना स्फुरदद्विरेफारवरोपहृङ्कृतिः ।

समीरलोलैर्मुकुलैर्वियोगिने जनाय दित्सन्निव तर्जनाभियम् ॥ ३१

स्मसार्धचन्द्रेणुनिषे कशीयसां स्फुट पलाशेऽध्वनुषां पलाशनात् ।

स वृन्तमालोकत खण्डमन्वित वियोगिहृत्त्वण्डिनि कालखण्डजम् ॥ ३२

अशोकमर्यान्वितनामताशया गतान् शरण्यं गृहशोचिनोऽध्वगान्

अमन्यतावन्तमिवैष पट्टवैः प्रतीष्टामज्ज्वलदस्त्रजालकम् ॥ ३३

त्वदप्रसूच्या सच्चिवेन कामिनोर्मनोभवः सन्व्यति दुर्यशःपटौ ।

स्फुटं स पत्रैः करपत्रमूर्तिभिर्वियोगिहृद्वारुणि दारणायते ॥ ३४

अङ्गानि निर्दहतु नाम वियोगवाह्निः संरक्ष्यतां प्रियतमो हृदयस्थितो

इत्याशया शशिमुत्ती गलदध्रुवारां चाराभिरार्द्रमनिशं कुरुते कुक्काम्पम् ॥

पीयूषं विषवद् विसं विशिष्यत् पङ्केरुहं शङ्कुवद्

वेश्मान्तर्धनक्त सदैव मनुते शृङ्गारमङ्गारवत् ।

किं चान्यत् सुभग त्वदीयविरहे न कापि घटे घृति

पर्यङ्केऽपि न भूतलेऽपि न गृहारामेऽपि न प्रेयसी ॥ ३८

रात्रिः कल्पशतायतेऽथ दिवसो मन्वन्तराब्दायते

शीतांशुर्दहनायते मलयनालेपः स्फुलिङ्गायते ।

३२ नै० २।९५। ३३ नै० १।१।८९। ३४ नै० १।२।८५।

३५ नै० १।१।२०९। ३६ नै० १।१।८०।

आहारो गरलायते प्रतिपदं कामोऽपि वैरायते
प्रेयस्याः प्रियविप्रयोगसमये किं किं न दुःखायते ॥३९॥

कर्णे यत्नं कृतं सस्तीजनवचो नैवाद्यता बन्धुवाक्
पादान्ते निपतन्नपि प्रियतमः कर्णोत्पलेनाहतः ।
तेनेन्दुर्दहनायते मलयानालेपः स्फुलिङ्गायते
रात्रिः कल्पशतायते किमपरं हारो भुजङ्गायते ॥४०॥

इन्दुं निन्दति पद्मकन्दलदल्लीतल्पं न वा मन्यते
कर्पूरं किरति प्रयाति न रतिं प्रालेयधारागृहे ।
किं चान्यत् सुभग त्वदीयविरहे सा दह्यमाना सती
त्वामन्तर्हृदि संस्थितं दवमयान्नेत्राम्बुभिः सिञ्चति ॥४१॥

उत्पत्तिः पयसां निधेर्वपुरपि ख्यातं सुधामन्दिरं
स्पर्धन्ते विसवालनालसरला हारावलीमंक्षवः ।
कान्ता कैरविणी तव प्रियसखः शृङ्गारसारः स्मरो
हंहो चन्द्र किमत्र तापजननं तापाय यन्मे भवान् ॥४२॥

निपततापि न मन्दरभृशता किमुदयौ शशलान्छन चूर्णितः ।
अपि मुनेर्नठरान्निपि जीर्णतां नत गतोऽसि न पीतपयोनिधेः ॥ ४३ ॥

३९ आजिज्ञाभां आने ठेकाछे नीयेना श्लोक ७: आयाता मधुया-
मिनी पुनरसौ नायात एव प्रियः प्राणा यान्तु यियासवः पुनरहं जन्मान्त-
रेऽभ्यर्धये । व्याधः कोकिलवन्धने हिमकरध्वसे च राहुर्महः प्रशुभे हरनेव-

दुर्वाराः स्मरमार्गणाः प्रियतमो दूरे मनोऽत्युत्सुकं
गाढं प्रेम नवं वयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृन् कालः कृतान्तोऽक्षमी
नो सख्यश्रतुराः कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं मया ॥४३॥

दिनो विनोदान्तरितः प्रयाति न त्वां विना याति सुगात्रि रात्रिः ।
वदन्तमन्तर्दयितं सुवाचं चिरं स्मरन्तीव मुहुर्मुहुर् ॥४४॥

किं बाले तव सन्नगोऽयमचरो गात्रं च किं ते श्लथं
रात्रावद्य विचित्रमोगपटुना दष्टा भुजङ्गेन वै ।
यथेवं सहसा मृतासि न कथं कालेन दष्टा सती
जघस्तत्समये ह्यनङ्गरमसाद् हाहेति मन्त्रो मया ॥४५॥

प्रेयसः प्रविशतो हृदालयं मङ्गलाय किल काचिदङ्गना ।
तोरणस्त्रनमिवाकरोत् कुषलम्भयोरुपरि हारवल्लीम् ॥४६॥

कोटिं जीव पिनामृतं व्रज सखे शास्त्रान्तरं वायस
आयाते दयिते मनोरथशतैर्दास्यामि दध्योदनम् ।
इत्थं जल्पति यावदध्वगवधूस्तावत् पतिः प्राङ्गणे
छिन्नाः कञ्चुकसंघयस्तदतडद् रोमाश्चविस्फूर्जिताः ॥४८॥

आगच्छन् सूचितो येन येनानीतश्च मे-पतिः ।
प्रथमं सखि कः पूज्यः काकः किं किं क्रमेणः ॥४९॥

गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भूतरोमोद्गमा

सान्द्रस्नेहरसातिरेकगलितश्रोणिप्रदेशाम्बरा ।

मा मा मा नट माति मामलमिति क्षामाक्षरोल्लापिनी

सुधा किं नु मृता नु किं मनासि मे लीना विलीना नु किम् ॥५०॥

स्विद्यन्मुख स्वीकृतमन्दहासं चलगतकुचं व्याकुलकेशपाशम् ।

दुष्पातिरेकात् पुरुषा लभन्ते संमोगमम्भोरुहलोचनानाम् ॥५१॥

संदष्टेऽधरपल्लवे सचकितं हस्ताग्रमाधुन्वती

भा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।

सीत्काराश्रितलोचना सरभसं वैश्रुम्भिता मानिनी

प्राप्तं तैस्मृतं श्रमाय मथितां मूढैः सुरैः सागरः ॥५२॥

मालती शिरसि जृम्भणोन्मुखी चन्दनं वपुषि कुङ्कुमाविलम् ।

वक्षसि प्रियतमा मदालसा स्वर्ग एष परिशिष्ट आगतः ॥५३॥

अभिमुखे मयि संदूतमीक्षितं हसितमन्यनिमित्तकथोदयम् ।

विनयबाधितवृत्तिरतस्तया न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥५४॥

चन्द्रचन्दनभवस्तव भाले इन्दुरिन्दुमुखि राजति बाले ।

रामसागरविवर्धनहेतुर्बोधयन् युवमनःकुमुदानि ॥५५॥

सुषमाविषये परीक्षणे निखिलं पद्मममाजि तन्मुखात् ।

अधुनापि न मङ्गलक्षणं सलिले मज्जनमुज्जति स्फुटम् ॥५७॥

केशाः केकिकलापविभ्रमभृतः कर्णौ चलत्कुण्डला
वक्त्रं निर्जितचन्द्रविम्बमधरो बालप्रवालारणः ।
चक्षुः पर्वविकासि पङ्कजदलं कुम्भाभिरामौ वृचा-
वस्याः संप्रति वर्तते मृगदृशाः किं किं न चेतोहरन् ॥ ५८ ॥

गतिर्वेणो च नागेन रूपमूर्तु च रम्भया
प्रवालैः पाणिरोष्ठौ च श्यामायाः समतां गतम् ॥ ५९ ॥

अद्यापि तद् विकसिताम्बुजमध्यगौरं गोरोचनातिलंकपाण्डुरितैवदेशम् ।
ईषन्मदालसविधूर्णितनेत्रपद्मं कान्तामुखं पथि मया सह गच्छतीव ॥ ६० ॥

श्रोणीन्निम्बरं पयोधरहयं भ्रूवामुक्तं दक्षरं
पीनोरद्विपमद्गरागकवचं कम्प्राधरोष्ठध्वजम् ।
काञ्चीनूपुरशङ्खद्वन्द्वभिरवं सीतफारनादाकुलं
कामिन्या नखदन्तशस्त्रमत्तुलं प्राप्नोतु युद्धं भवान् ॥ ६१ ॥

धनुषी रतिपञ्चबाणयोरुदिते विश्वनयाथ तदभ्रुवां ।
नलिके नु तद्वचनासिके त्वयि नालीकविमोक्तुकामयोः ॥ ६० ॥
अधर किल बिम्बनामकं फलमस्मादिति भव्यमन्वयम् ।
लभतेऽधरविम्बमित्यदः पदमस्या रदनच्छदेव तत् ॥ ६२ ॥

६० नै० ॥ १२८८ ॥ अजिवाभा आने उल्लिखिते नीचेन स्थिते उः
तालीदल काचन कर्णमूले विभ्रामयन्ती सुतनुः कराम्याम् ।
रसज कर्णान्तविसर्पिचक्षुः शाणे दधानेव कथयशानान् ॥

६२ नै० ॥ १२९४ ॥

तिलकुमुमसमानां विभ्रती नासिकां च
 द्विजसुरगुरुपूजां श्रद्धाधाना सदैव ।
 कुवलयदलकान्तिः कापि चाम्पेयगौरी
 विकचकमलकोशाकारकामातपना ॥६३॥

पञ्चानन परिभक्त्युदरेण वेणीदण्डेन कुण्डलिकुलं शशिनं मुखेन ।
 या सा जगन्नयनप्रथिता नताङ्गी बुद्ध्या कया वत बुधैरवला बभाषे ॥

कलशे निजहेतुदण्डजः किमु चक्रभ्रमिकारितागुणः ।
 स तदुच्चकुचौ भवन् प्रभाभरचक्रभ्रममातनोति यत् ॥६५॥

निगदितुं विचिनापि न शक्यते सुभटता कुचयोः कुटिलभ्रुवः ।
 सुरतसंयति यौ प्रियपीडितावपि नतिं न गतौ च्युतकञ्चुकौ ॥६६॥

उत्तुङ्गस्तनपर्वतादवतरद्गङ्गेव मुक्तावली
 रोमाली नवनीलिमेन्दुवदने जाता कलिन्दात्मजा ।
 पुण्यं क्षेत्रमिदं सुतीर्थममलं मत्वा तयोः संगमे
 चन्द्रो मज्जति लाञ्छनापहतये नूनं नखाङ्कच्छलात् ॥६७॥

६५ नै० । २।३२। आनिषाभा आने ठकाहे नीयेने श्लो३ ॥
 अपि तद्वपुषि प्रसर्पतीर्गमितं कान्तिजलैरगाधताम । स्मरयीवनयो
 रल्लु द्वयोः प्रवकुम्भौ भवतः कुचावुमौ ॥

६७ आ श्लो३ने ठकाहे चापीभा नै० २।३४। नो नीयेने श्लो३
 आश्लो ३ः—उदरं नतमल्यदृष्टतास्तुष्टद्विषपदेन मुष्टिना । चतुरङ्गलमध्य-
 निर्मलद्भिर्बलीभाजि कृत दमस्वसुः ॥

.....इदं कृतमबले सुरभिं मुखं ते मया यदाघातम्

.....कमल..... ॥७५॥

अवतीर्णानां सहजा विलासास्त एव मूढस्य हृदि स्फुरन्ति ।

तो नलिन्या हि निसर्गसिद्धस्तत्र भ्रमत्येव मुघा पडङ्घ्रिः ॥७६॥

न वनान्ते नवमञ्जरीषु न पटूपदो गन्धफलीमनिघत् ।

किं न रम्या न च किं स रन्ता बलीयसी केवलमीश्वरेच्छा ॥७७॥

चन्द्रे लान्छनिता हिमं हिमगिरौ क्षारं जलं सागरे

दृष्टाश्चन्दनपादपे विपधराः पद्मेषु कार्कश्यता ।

स्त्रीरत्नेषु जरा कुचेषु पतनं विद्वत्सु दारिद्र्यता

सर्वं रत्नमुपद्रवेन सहितं दुर्वेधसा निर्मितम् ॥७८॥

पत्युश्चम्पकाधिया नवकार्णिकारपुष्पेषु गन्धराहितेष्वपि चञ्चरीकः ।

तो मधूनि रसयत्ययमन्यपुष्पसौभाग्यसंभृतनिजाननवासितानि ॥७९॥

अब हृदये काशमुदयति

..... धनुष सगुणानवत ॥८०॥

चलापाङ्गां दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं

रहस्याख्यायीव स्वनासि मृदु कर्णान्तिकचरः ।

करौ व्याधुन्वत्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं

वर्यं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥८१॥

७५ आजिषाभां आ श्लोकानां अक्षर धर्माद्यं यथा छ. ७७

मा० । ७५५. । ८०-२ आ श्लोकयोधमा छ नहि. ८० आजि-

भां आ श्लोकानां अक्षर ११० . ७० । १२० ।

वृतानुपूर्वे च न चातिदीर्घे जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये ।

शेषाङ्गनिर्माणविधौ विधातुर्लावण्य उत्पाद्य इवाप्त यत्नः ॥६॥

गायन्तगोवअवहूपदपेइखिदासु दोलासु विडममवदीसु णिविड्ढिदी
जं जादि खज्जिदतुरङ्गरहो दिणेतो तेणं खु.होन्ति दिअहा इह दी

मा पादान्ते विलुठ विरम स्वामिनो हि स्वतन्त्राः

कश्चित् कालः कचिदपि गतस्तेन कस्तेऽपराधः ।

आगस्कारिण्यहमिह यतो जीवितं त्वद्वियोगे

मर्ता प्राणाः क्षिय इति ततस्त्वं मयैवानुनेयः ॥५॥

उन्नमध्य सक्रचग्रहमास्यं चुम्बति प्रियतमे हठवृत्त्या ।

हुं म-मेति वदनान्तरलीनं जल्पितं जयति मानधनायाः ॥७॥

गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि वसतां सताम् ।

केतकीगन्धमाग्राय स्वयं गच्छन्ति षट्पदाः ॥७॥

केनैषा मुक्तमुक्ता प्रहासितवदना स्वेदलगाङ्गवत्त्रा

प्रत्यूषे याति बाला मृग हव चकिन्ना सर्वतः शङ्कयन्ती ।

केनेदं वक्रपद्मं स्फुरदधररसं षट्पदेनेव पीतं

स्वर्गः केनाद्य मुक्तो हरनयनहतो मन्मथः कस्य तुष्टः ॥५॥

एलावने कुरुचकस्तवके प्रियाले कङ्कोलके मदनके नवमालिकायाग

पुष्पाणि निघति मुहुर्मधुषीमुजङ्गः कामेन मुक्त इव बाणपरीक्षणाय ।

६८ कु० सं० ॥ ११३५ ॥ ६९ कप्पूर० ॥ ११९ ॥ आ श्लो३ पोथीभ

३ नदि. ७१ मुमा० ॥ २७९७ ॥ आ श्लो३ पोथीभां ३ नदि. ७६-७७.

आ श्लो३ पोथीभां ३ नदि.

....इद कृतमबले सुरभि मुखं ते मया यदाघातम्
कमल..... ॥७५॥
 लावतीनां सहजा विलासास्त एव मूढस्य हृदि स्फुरन्ति ।
 गो नलिन्या हि निसर्गसिद्धस्तत्र भ्रमत्येव मुघा पटङ्घ्रिः ॥७६॥
 मन् वनान्ते नवमञ्जरीषु न पट्पदो गन्धफलीमजिघत् ।
 किं न रम्या न च किं स रन्ता बलीयर्त्ता केवलमोश्चरेच्छा ॥७७॥

चन्द्रे लान्छनिता हिमं हिमगिरौ क्षार जलं सागरे
 दृष्टाश्चन्दनपादपे विपधराः पद्मेषु कार्कश्यता ।
 स्त्रीरत्नेषु जरा कुचेषु पतनं विद्वत्सु दारिद्रता
 सर्वं रत्नमुपद्रवेन सहितं दुर्वधसा निर्मितम् ॥७८॥

।पत्य चम्पकाधिया नवकर्णिकारदुष्पेषु गन्धरहितेष्वपि चञ्चरीकः ।
 तो मधूनि रसयत्ययमन्यपुष्पसौभाग्यसंभृतनिजाननवासितानि ॥७९॥

अब हृदये काशमुदयति
 धनुष सगुणानवत ॥८०॥
 चलापाङ्गा दृष्टिं स्पृशति बहुशो वेपथुमतीं
 रहस्याख्यायीव त्वनासि मृदु कर्णान्तिकचरः ।
 करौ व्याधुन्वत्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं
 वयं तत्त्वान्वेषान्मधुर हतास्त्वं सल्लु कृती ॥८१॥

पावको छष्टवर्णानां (?) शर्वरीकृतवन्धनः ।

मोक्षं न लभते कान्ते कम्पते तेन हेतुना ॥८३॥

क प्रस्थितासि करमोरु धने निशीथे प्राणाधिपो वसति यत्र जनः प्रियो मे ।
एकाकिनी पद कर्षं न बिभेपि बाळे नन्वास्ति पुङ्खितशरो मदनः सहायः ॥

यातु यातु किमनेन तिष्ठता मुञ्च मुञ्च सखि मादरं कुरु ।

केतकीकुसुमसौरभे रतो नान्यतो रतिमुपैति पट्पदः ॥८५॥

जयति मधुसहायः सर्वसंसारवल्ली-

जननजरठकन्दः कोऽपि कन्दर्पदेवः ।

तदनु पुनरपाङ्गोत्सङ्गसंचारितानां

जयति तरुणयोषिल्लोचनानां विलासः ॥८६॥

८२-८३ आजिवाभां आ श्लोक उ नदि अने नदी गुजरातीनी
॥ पल उ नदि. ८४ सुमा० । १९४६ । आ श्लोक पोधीभां
दि. ८५ आ श्लोक पोधीभां उ नदि अने नदी गुजरातीनी
पल उ नदि. ८६ आजिवाभां आने ठेगले नीचेन श्लोक उ:

गीतशालचिनोदेन फालो गच्छति धीमताम् ।

व्यसनेन हि मूर्खानां विद्या कलहेन वा ॥